

№ 7 (197) Липень 2012

Здано до друку 26.06.2012 р.

Засновник і видавець:
Національний банк України

Адреса: вул. Інститутська, 9,
Київ-8, 01008, Україна

Журнал зареєстровано Держкомвидавом України
09.06.1994 р., свідоцтво KB № 691

Постановою президії НАК України
від 10.02.2010 р. № 1-05/1
журнал "Вісник Національного банку України"
внесено до "Переліку
наукових фахових видань України,
в яких можуть публікуватися результати дисертаційних
робіт на здобуття наукових ступенів доктора
і кандидата наук" (економічні науки)

Журнал рекомендовано до друку Вченою радою
Київського національного економічного
університету ім. Вадима Гетьмана та
Вченою радою Університету банківської справи
Національного банку України (м. Київ)

Видається у комплекті з електронною версією
на CD-диску додатка "Законодавчі
і нормативні акти з банківської діяльності"

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ

просп. Науки, 7, Київ-28, 03028, Україна
тел./факс: (044) 524-96-25
тел.: (044) 527-39-44, 527-38-06, 525-38-25
E-mail: litvinova@bank.gov.ua
http: //www.bank.gov.ua

Передплатний індекс 74132

© Національний банк України, 2012

ВІСНИК

Національного банку України

Щомісячний науково-практичний журнал
Національного банку України

Видається з березня 1995 року

ЗМІСТ

ЦЕНТРАЛЬНИЙ БАНК

С.Арбузов Вітання з Днем бухгалтера	3
Подаруй дитині посмішку	56

МАКРОЕКОНОМІКА

А.Гальчинський Гетерогенізація системи грошових відносин: парадигма перспективи	4
М.Пацера Науковці з різних країн обговорили спільні проблеми світової банківської системи	11
Ю.Шоломицький Використання індикаторів обсягів монетарного сектору при визначенні внеску монетарних умов у споживчу інфляцію	52

БАНКИ УКРАЇНИ

Зміни і доповнення до Державного реєстру банків, внесені у травні 2012 р.	10
Банки, вилучені з Державного реєстру банків у травні 2012 р.	10
А.Дробязко Інфраструктура банківського сектору: питання визначення, структуризації та розвитку	14
Перелік осіб, яким продовжено термін чинності сертифіката на право здійснення функцій тимчасового адміністратора та ліквідатора банків (за станом на 01.07.2012 р.)	29
Перелік осіб, чий сертифікат на право здійснення функцій тимчасового адміністратора та ліквідатора банків утратили чинність чи анульовані (за станом на 01.07.2012 р.)	29
Г.Кіщенко Оптимізація прибутку структурної одиниці банківської установи	38
І.Корнійчук Кількісна методика оцінювання ефективності праці керівного складу банківських установ та ризику її впровадження	48

Кращі монети України 2011 року

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

КІРСЄВ О.І. (голова)	ПАТРИКАЦ Л.М.
БАЖАЛ Ю.М.	ПЕТРИК О.І.
БАРАНОВСЬКИЙ О.І.	РАЙЗЕР Мартін
БОРОВЕЦЬКИЙ Ришард	РАЄВСЬКИЙ К.Є.
ВОЖЖОВ А.П.	РИЧАКІВСЬКА В.І.
ГАЛЬЧИНСЬКИЙ А.С.	САВЛУК М.І.
ГЕЄЦЬ В.М.	СЕНИЦЬ П.М.
ГРУШКО В.І.	СМОВЖЕНКО Т.С.
КОЗЬМЕНКО С.М.	СТЕЛМАХ В.С.
КРОТЮК В.Л.	СТЕПАНЕНКО А.І.
КРУГЛИК С.В.	ТРИДІД О.М.
ЛЮТИЙ І.О.	ШАРОВ О.М.
МІТТНІК Стефан	ШЕВЧУК А.В.
МІЩЕНКО В.І.	ШУЛЬГА Н.П.
МОРОЗ А.М.	ШУМИЛО І.А.

РЕДАКЦІЯ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ НБУ

Головний редактор	ПАТРИКАЦ Л.М.
Заступник головного редактора	КРОХМАЛЮК Д.І.
Начальник відділу з випуску журналу "Вісник НБУ"	ПІДВИСОЦЬКИЙ Р.В.
Заступник начальника відділу	ЗАЄЦЬ О.С.
Редактори:	МАТВІЙЧУК Ю.Г., ПАЦЕРА М.М.
Відповідальний секретар	ЛІПІНСЬКА С.М.
Головний художник	КОЗИЦЬКА С.Г.
Дизайнер	ХАРУК О.В.
Коректор	ТРИФОНОВА О.М.
Оператор	ЛИТВИНОВА Н.В.
Реклама:	ГРИЦЕНКО М.Р.
Розповсюдження:	ТРИКІША А.І.
Фото:	БОЖЕНКО А.С., КУЗЬМА Н.І., НЕГРЕБЕЦЬКИЙ В.С., ПІДВИСОЦЬКИЙ Р.В., СКРИПНИК А.О.
Черговий редактор	МАТВІЙЧУК Ю.Г.

Дизайн: редакція періодичних видань НБУ

Надруковано з готового оригінал-макета
відділом забезпечення
друкованою продукцією
головного управління
господарського забезпечення
та організації будівництва Національного банку України

Адреса друкарні:
просп. Науки, 7, Київ-28, 03028, Україна

Формат 60 × 90 / 8

Друк на цифровому обладнанні

Фіз. друк. арк. 9.0

Умовн. друк. арк. 9.0

Обл.-вид. арк. 11.2

При передруку матеріалів, опублікованих у журналі,
посилає на "Вісник Національного банку України"
обов'язково.

Редакція може публікувати матеріали
в порядку обговорення, не поділяючи думку автора.
Відповідальність за точність викладених фактів
несе автор, а за зміст рекламних матеріалів –
рекламодавець.

Б.Самородов

Методологічні основи застосування теорії оптимізації у банківській справі 58

Основні показники діяльності банків України на 1 червня 2012 року 63

ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА

М.Дмитренко

Навчаємо бути успішними 18

Н.Кузьма

Перший в Україні Центр соціокультурної реабілітації для сліпих 37

А.Скрипник

Проблеми банківської системи досліджує молодь 61

ФІНАНСОВИЙ РИНОК

Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється
Національним банком України один раз на місяць (за травень 2012 року) 21

Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється
Національним банком України щоденно (за травень 2012 року) 22

В.Бобиль

Удосконалення системи гарантування вкладів в умовах
сучасної фінансової кризи 24

Н.Білань

Особливості прогнозування фінансового ринку України
та їх урахування при оцінці ринкових ризиків банків 64

Основні монетарні параметри грошово-кредитного ринку України
у травні 2012 року 69

Ринок державних цінних паперів України у травні 2012 року 70

НАГЛЯД, АУДИТ, КОНТРОЛЬ

С.Дмитров, Т.Медвідь

Розбіжності в оцінюванні корупції 30

БАНКОТИ І МОНЕТИ

Про введення в обіг пам'ятної монети "Мальва" 34

Про введення в обіг пам'ятної монети "Сидір Ковпак" 35

Про введення в обіг пам'ятної монети "УЄФА. Євро 2012. Україна – Польща" 35

Ю.Матвійчук

"1000-річчя заснування Софійського собору"
– краща монета України 2011 року 36

СВІТОВА ЕКОНОМІКА

Ю.Коваленко

Формування комплементарної моделі фінансового сектору економіки 42

ФІНАНСИ, БІЗНЕС, СОЦІУМ

Р.Підвисоцький

Вітрильна регата на Кубок Вадима Гетьмана 57

АНОТАЦІЇ 72

**Шановні фахівці
бухгалтерської справи!**

**Від щирого серця вітаю вас із професійним святом
– Днем бухгалтера!**

Ця професія шанована і затребувана в багатьох сферах, а в банківській справі зокрема. В умовах глобалізації світової економіки бухгалтерський облік є потужною інформаційною базою для прийняття ефективних управлінських рішень, інструментом для якісного моніторингу стану банківської системи та контролю за фінансовими потоками.

Завдяки вашому досвіду і високому професіоналізму, сумлінній та наполегливій праці забезпечується ефективне функціонування господарського комплексу держави, фінансового ринку та всієї банківської системи.

Зичу невпинного руху вперед і професійного зростання, успішного здійснення всіх планів і задумів.

Бажаю вам міцного здоров'я, добра, щастя та благополуччя, злагоди та затишку в родинних оселях.

Від імені колективу
Національного банку України
Голова

С. Г. Арбузов

Погляд науковця/

Анатолій Гальчинський

Доктор економічних наук, професор,
головний науковий співробітник
Інституту світової економіки і міжнародних відносин
Національної академії наук України,
Голова Ради Національного банку України у 2000–2004 рр.

Гетерогенізація системи грошових відносин: парадигма перспективи

У статті зроблено спробу виокремити новітні тенденції в розвитку грошових відносин, розкрити логіку їх децентралізації та синергетичної гетерогенізації, формування нових функціональних утворень. Розглянуто фундаментальні методологічні проблеми, що визначають логіку еволюції чинної системи грошових і валютно-фінансових відносин, об'єктивні передумови її поступу. Матеріал публікується в порядку дискусії.

У контексті дискусії щодо сутнісних перетворень системи монетарних відносин, яка значно активізувалася у зв'язку з невизначеностями кризи 2008–2009 рр., хочу порушити низку методологічних проблем, що стосуються перспективних ліній розвитку грошей. Оразу зазначу, що у нашому аналізі логіка перспективи формується на засадах ймовірності. Це означає, що представлені обґрунтування потрібно сприймати як узагальнення, котрі можуть набути чинності лише за певних передумов суспільно-економічних трансформацій. У цьому сенсі (як і в усьому іншому) не слід забувати мудру позицію Арістотеля, який зазначав, що навіть тоді, коли ми пізнали майбутнє, знаємо його, немає доказів того, відбудеться воно чи ні: для майбутнього можливість “бути і не бути” завжди є однаковою [1, с. 101].

Зробимо два попередніх зауваження. Розглядаючи проблеми перспективи, важливо вирватися з методологічних лещат кількісної теорії, за основними постулатами якої гроші аналізуються головню з позицій їх суто інструментальної визначеності — лише як посередник обміну, “штучна соціальна умовність”, що реалізує себе у ролі всього лише “вуалі” економічних процесів. Кейнсіанська методологія, принцип “гроші є значущими”

(money matters) передбачає інше. У ньому акцентується на сутнісних характеристиках грошей, їх визначеності як базової структури всього відтворювального процесу. Розібратися в логіці перспективи можна лише із зазначених позицій, тобто з позицій того, що у процесі оновлювання системи економічних відносин гроші перебирають на себе інноваційну функцію, стаючи їх стимулюючою основою. Гроші вже не “вуаль”, гроші — значно більше, вони мають суттєве значення — таким є принцип перспективи, якого ми дотримуємося.

З точки зору методології аналізу важливим є й те, що, незважаючи на очевидну реальність, в якій гроші — це один із невід'ємних атрибутів державності, їх реальні трансформації, як і трансформації всієї системи ринкових відносин, відбуваються в своїй основі за принципом саморозвитку, спонтанно. Гроші виникли спонтанно, на цій же основі — “спонтанного порядку” (spontaneous order) відбувається також їх сутнісна еволюція. Держава, міжнародні фінансові інституції, пізнаючи об'єктивну логіку відповідного процесу, фіксують (звісно, з відносною адекватністю) їх у своїх формалізованих визначеннях. До того ж слід враховувати, що у системі грошових відносин присутні спонтанні компенсатори (механізми

саморегулювання грошового ринку): те, що недобудовується інституційними механізмами, компенсується інструментами спонтанного порядку. На жаль, монетарна теорія далеко не завжди враховує й перелічені взаємозалежності, що, в свою чергу, негативно позначається і на практиці грошово-кредитної політики. Спробуємо розглянути поставлені проблеми більш предметно, зосередивши увагу насамперед на їх теоретико-методологічних визначеннях.

МОДИФІКАЦІЯ ВАРТІСНОЇ ОСНОВИ ГРОШЕЙ

Факівці з теорії грошей добре знають, що найдискусійнішою є проблема вартісної основи грошової одиниці. Саме на цьому питанні концентрується весь вузол суперечностей грошових відносин, які пов'язані з демонетизацією золота, втратою грошима власної вартісно-товарної основи. Бреттон-Вудська (1944 р.), а потім Ямайська (1976 р.) міжнародні конференції визначили механізми інституційної формалізації цих змін. Створено необхідну для цього функціональну інфраструктуру. Однак остаточну крапку, насамперед у теорії, не поставлено. Цю істину ми не маємо права замовчувати. Систематичні грошово-фінансові

кризи, що завдають чи не найбільших втрат світовій економіці, з одного боку, і фактична відсутність (як це було в умовах подолання кризи 2008–2009 рр.) науково обґрунтованого рецепторію для їх запобігання, з другого, є незаперечними доказами зазначеного. “Нез’ясованість із приводу поняття й природи грошей, — писав щодо цього ще на початку 1970-х років відомий американський економіст П.Девідсон, — є лихом економічної професії” [2, с. 87].

Різке загострення грошово-валютних відносин в останні десятиліття значно активізувало науковий пошук у відповідній площині. Причина очевидна. Для стандартних умов відтворювального процесу, для “хорошої погоди” і стабільної кон’юнктури зазначені колізії, можливо, і не були критичними. Інша справа, коли йдеться про динамічні трансформації всієї економіки, в тому числі й монетарної сфери. В цих умовах теоретичне обґрунтування фундаментальних характеристик грошей, логіки їх сутнісних трансформацій набувають особливої значущості. Новий раунд активності у пошуку наукових рішень поставленої проблеми, поява численних наукових гіпотез з цього питання має відповідне пояснення.

Заслугує на увагу гіпотеза про повернення до принципів золотого (товарного) стандарту, яка активно обговорюється на шпальтах економічних видань, зокрема й на сторінках “Вісника Національного банку України”. Я не заперечую корисності відповідного діалогу, хоча моя позиція у цьому питанні є принципово іншою. Головним для мене є відмова від логіки “повернення назад”, яка лише девальгує наукові цінності дискусії, про яку йдеться. У цьому зв’язку з достатньою упередженістю ставлюся до особливо популярних нині позицій щодо можливої реанімації Бреттон-Вудської моделі монетарних відносин, утвердження принципів Бреттон-Вудс II, відтворення на цій основі кейнсіанської матриці “регульованих грошей”, повернення до нового раунду одержавлення грошово-валютної системи та економіки загалом. Насправді нинішні проблеми грошово-валютних відносин і шляхи їх розв’язання лежать у принципово іншій площині. Вони кореспондують із визначальною суперечністю сучасної перехідної за своїм змістом епохи — суперечністю між індустріальною і постіндустріальною економікою, що

лише формує свої механізми. Грошово-валютна система — органічна складова відповідного процесу. Лише спираючись на таку логіку, можна претендувати на адекватність оцінок цих суперечностей.

Про які фундаментальні зміни економічного процесу йде мова? У цьому питанні існує кілька аспектів. Ключовим з них є становлення економіки, яка, долаючи переважно споживчу визначеність, формує свої пріоритети за межами матеріального раціоналізму, одновекторного детермінізму. Паростки такого формату економіки добре відомі читачеві. Це — зростання самодостатності людини, принципово нові параметри свободи вибору, перетворення знань та інформації в основну форму багатства й визначальний продукуючий ресурс, зростання значущості людського та соціального капіталу, утвердження пріоритетності постматеріальних потреб людини, домінантності її творчої праці тощо. Ми ведемо мову про **прогресуючу дематеріалізацію економічного простору**, врешті-решт — про формування нового типу економічної реальності, тобто її визначення як **соціоцентричної економіки**, в якій людина відтворює себе не лише в ролі суб’єкта виробництва товарів, а й як суб’єкта й об’єкта економічного процесу в їх органічному поєднанні. Нова парадигма економічного розвитку пов’язується мною зі становленням саме такої економіки, яка розміщується “по той бік власне матеріального виробництва” (К.Маркс).

Акцентуючи на цьому увагу, ми свідомі того, що прогресуюча дематеріалізація економіки, її вступ у новий період системних перетворень — це не механічне заперечення, а логічне продовження економіки матеріального виробництва, конструктивний формат її інноваційного розвитку. Постматеріальна реальність — це не “зовнішня” щодо канонічної економіки реальність. Системна визначеність економічного простору, що формується, характеризується зростанням відкритості, багаторівневою цілеспрямованістю, синергетичністю й комунікативністю. У цьому просторі розміщується і сфера матеріального виробництва, енергетичні цінності якого не девальвуються, вони лише вмонтовуються у якісно нову систему економічних орієнтацій — розширене відтворення креативного потенціалу людини, багатства її особистості [3, с. 4–17].

У цьому ж контексті ми розглядає-

мо й формування онлайнової мережевої Інтернет-економіки, економіки знаків — “кібернетичної економіки з електронною нервовою системою” (М.Кастельс). Американський учений Е.Девіс називає утвердження економіки кіберпростору, в якому циркулюють лише символи і знаки, початком “другого світу”, що має “змінити наш матеріальний світ” [4, с. 271–319]. Нині мережеві економічні структури оцінюються як найперспективніша форма відтворювального процесу. Формуючи віртуальний економічний простір, вони реалізуються як кластери економічних відносин, пріоритетним началом яких є розширене самовідтворення інформації та знань, безпосереднім носієм котрих є людина. У цьому сенсі мережева економіка органічно вписується в концепцію інформаційно-комунікативної економіки знань, утвердження якої оцінюється наукою як революційні зміни в системі економічних відносин. Відповідні перетворення також стосуються грошей. Акцентуючи увагу на цій проблемі, Е.Тоффлер і Х.Тоффлер пишуть, що подібно до інших ключових елементів економічного процесу “гроші переживають найстрімкішу і найглибшу революцію за багато віків” [5, с. 389]. У чому суть цієї революції — ось те питання, від аналізу якого ми не можемо ухилитися.

З цих позицій нас, природно, має цікавити в першу чергу логіка ринкових трансформацій, яка органічно кореспондує з процесами, що відбуваються й у сфері грошових відносин. В економічній літературі дедалі більшого поширення набуває точка зору, згідно з якою розвиток мережевої економіки оцінюється як заперечення ринку, як початок міжринкової економіки (transmarket economy). Така позиція потребує принципових уточнень. Не варто забувати, що саме ринок є в економіці мережевим осередком розуму, живим організмом, який вирізняється високою адаптивністю, спроможністю не лише накопичувати інформацію, а й адекватно реагувати на її флуктуації, самовдосконалюватися. Коли йдеться про відчутне послаблення в сучасних умовах когнітивно-регуляторної функції ринку, його інформаційного потенціалу, то у цьому випадку потрібно враховувати не девальвацію ринку, а процеси іншого порядку: під впливом економічних перетворень, про які йшлося вище, ринок роздвоюється. На рівні традиційної економіки матеріального вироб-

ництва зберігають чинність механізми конкурентного ринку. Натомість трансакції нової соціоекономіки — інформаційної економіки знань, що формується, дедалі більше засвідчують свою функціональну неадекватність конкуренції. Як зазначає американський вчений Т.Фрідман, “компанії, що входять у мережеву систему, ніколи не розпочнуть війну одна з одною доки, доки вони залишаються членами цієї системи” [6, с. 533]. На це не слід заплішувати очі, з цим не можна не рахуватися. Альтернатива цьому — нова (паралельна) функціональна модель ринкових відносин — **мережевий комунікативно-конвергентний ринок**.

У даному разі ми акцентуємо на механізмах ринкових трансакцій нематеріальних цінностей, насамперед знань та інформації як основного виробничого ресурсу постіндустріальної епохи, цінностей, які не підпорядковуються законам рідкості й граничної корисності, а отже, — й законам конкуренції. Відповідну функцію перебирає на себе конвергенція, котра набуває чинності насамперед як атрибут відносин партнерів з “виробництв” інформації та знань, примноження інтелектуального багатства, обміну “довіри на довіру”, як механізм накопичення та реалізації соціального капіталу. Якщо конкуренція уніфікує, то конвергенція — диференціює, вона стає механізмом варіаційності економічного розвитку, його гетерогенізації. Стратегія “виграш — програв” трансформується у взаємозалежність “виграш — виграш”. У даному разі суб’єкти, що взаємодіють, не поглинають один одного, не втрачають своєї оригінальності, а взаємозбагачують, зберігають свою унікальність, залишаються самими собою. М.Кастельс називає такий ринок ринком “персоніфікованих відносин”, ринком “я-центрованих мереж”.

Маємо обов’язково враховувати й те, що у відповідній системі ринкових відносин немає класичної гри попиту і пропозиції. Ринок комунікативних зв’язків — це ринок “символічного обміну” знаків, якими насправді є інформація та знання. Перспективи ринкових трансакцій і відповідно — грошових відносин маємо оцінювати й із цієї позиції. Ми ведемо мову про “символічний обмін”, що підпорядковується законам комунікації, принципам “виробництва” людських взаємовідносин (Human relations). Символічний обмін, зазначає знаний і авто-

ритетний французький учений Ж.Бодрійяр, є обміном не через те, що у ньому щось реально (у формі товару) обмінюється, він набуває відповідних ознак як атрибут індивідуального використання (споживання) спільних цінностей, “символічних мінових вартостей”. Йдеться про обмін як “символічну акцію”, як прерогативу “символічної конкуренції” [7, с. 70–71].

У системі мережево-конвергентного ринку змінюються і сутнісні визначення товару. Товар такого ринку — це продукт текстуального “виробництва”, економіки знаків, “символічного обміну”. У цьому сенсі він має специфічні ознаки метатовару, що, залишаючись товаром, фактично перестає бути ним, втілює в собі інші — неklasичні ознаки товару. Ми говоримо не про щось абстрактне. Мова йде про товарну визначеність інформації та знань не лише як комунікативного ресурсу, а й як інвестиційного товару, як основної продукуючої сили нової економіки, як стратегічного ресурсу, на основі якого моделюється інноваційна перспектива. Не варто нехтувати цими чинниками. Такий товар є:

- а) невідчужуваним від свого носія;
- б) не піддається імітації;
- в) включає в себе інтерпретивну функцію, семантичні начала;
- г) не підпорядковується логіці еквівалентних відносин;
- г) потребує суспільної світоглядної легімізації.

Для теорії грошових відносин конче значущим є й інше: конституюючою основою товару мережевого ринку стає не гранична й навіть не трудова, а **інформаційна вартість**. Відповідне поняття було введено в науковий обіг ще у 1970-х роках Д.Беллом. У ньому відображена одна з ключових позицій інформаційної економіки: знання, як і інформація, перебирають на себе функцію не лише продукуючої сили, а й основного лімітуючого ресурсу відтворювального процесу, визначального чинника інноваційного процесу, економічного зростання та розвитку. Поняття “інформаційна вартість” відображає саме цю специфіку нової економічної реальності. “Коли знання у своїй систематизованій формі, — зазначає Д.Белл, — застосовуються як визначальний виробничий ресурс, то можна сказати, що саме вони (знання), а не праця є джерелом вартості” [8, с. 332]. Ж.Бодрійяр називає таку форму вартості “знаковою вартістю”,

“символічною вартістю комунікацій”, “амбівалентною вартістю”.

Як кореспондують відповідні новації з процесами, що відбуваються у сфері грошових відносин, якими є системоутворювальні лінії зазначених взаємозалежностей — ось проблема, що потребує чільної уваги. Спробую хоча б пунктирно виокремити ці лінії, зосередивши, природно, увагу насамперед на найбільш концептуальних позиціях.

Перша теза, яку я хочу аргументувати, стосується структури грошових відносин. Моя позиція цілком визначена: я виходжу з того, що в інформаційній економіці знань, економіці символів, повідомлень та знаків, економіці, де відтворювальні пропорції формуються за принципами мережевих патернів, немає об’єктивної потреби у моносистемній визначності грошей. Відповідно до цього гроші перестають бути синтезуючою (узагальненою) мірою цінностей товарів, загальноновартісним еквівалентом товару, інструментом відповідної пропорційності товарного обігу. Інформація і знання як визначальні об’єкти трансакцій комунікативного ринку фактично набувають властивостей одиничного товару (single commodity) і в цьому значенні вже не потребують системно уніфікованої вартісної оцінки. Опосередковано це позначається на обігу й інших товарів.

Втрачаючи відповідну всезагальну визначеність, гроші індивідуалізуються, набувають гетерогенних ознак, перетворюються у функціональну форму інформаційної вартості, атрибут інструментального (процедурно-технічного) обслуговування системи комунікативно-економічних відносин. У підсумку грошова одиниця перетворюється на індивідуалізовану уособленість, у якій вартісні визначення набувають своєї значущості (реалізують себе) лише в спеціальній (ad hoc) системі відносин — у кожній окремо взятій операції обміну.

У даному разі функціональна тождність вартості товару і вартості грошей, однопорядковість вимірюваного і міри виміру реалізується лише у зазначеній площині — індивідуалізовано-комунікативних відносин, у системі обігу одиничних товарів. Втрачаючи всезагальну вартісну основу, свою уніфіковану монічність, гроші набувають статусу автономної грошової одиниці (single monetary unite), стають структурно гетерогенними. Гетерогенізація комунікативного ринку, а також това-

ру, капіталу і нарешті — гетерогенізація грошей — це ланцюги взаємозалежних, детермінуючих один одного визначень, які мають спільну основу — зростання самодостатності суб'єктів соціально-економічних відносин.

Ми, по суті, ведемо мову про мережеву визначеність системи грошових відносин, що формується, її відповідність синергетично-мережевій логіці трансформацій світової та національної економік. Сутнісна мережева синергетизація — це також базова (фундаментальна) визначеність грошей, яку ми зобов'язані враховувати при визначенні перспективних ліній монетарних трансформацій. Мережева гетерогенність грошової системи — це функціональна різноплановість самодостатніх форм грошей, специфічність яких окреслюється не лише індивідуалізованим (автономним) інструментарієм, а й виокремленим полем їх застосування. Відповідні форми грошей можуть за своїми зовнішніми ознаками і не відрізнятися одна від одної, втілюватися в процесі своєї реалізації в ідентичні — пластикові (електронні) чи паперові носії. Йдеться про типову в системі грошових відносин ситуацію, за якої нові економічні утворення, не сформувавши адекватну своєму змістові інституційно формалізовану атрибутику, змушені реалізовувати свої цінності через використання існуючих (старих) функціональних форм. У цьому разі зовнішні форми та зміст відповідних утворень аж ніяк не завжди коригуються одне з одним. Механізми грошово-кредитної політики мають враховувати цю суперечливість.

НОВІ ГРОШОВІ УТВОРЕННЯ

Процес гетерогенізації системи грошових відносин, утворення їх виокремлених самодостатніх форм реалізується як у вертикальній, так і в горизонтальній диференціації. У книзі відомого фахівця в галузі фінансів Б.Ліетара “Майбутнє грошей” (1999 р.) перспективи гетерогенізації грошової системи розглядаються в контексті поєднання світових, регіональних, національних грошей і водночас місцевих, корпоративних та інших форм мобільних грошових сурогатів — “майже грошей” (near money). Мова йде про процес позабанкової самолегітимізації грошових форм, утвердження їх чинності через ексклюзивні емісійні механізми, про гроші, що у своєму обігу не гаранту-

ються авторитетом держави.

З точки зору логіки множинності особливий інтерес у книзі Б.Ліетара викликає аналіз місцевих валют, зокрема Торговельної системи місцевого обміну (Local Exchange Trading System, LETS), яка у 1980-х роках була започаткована у Канаді, а згодом дістала поширення в Австралії, Франції, скандинавських та інших країнах. За даними, що наводяться в книзі, наприкінці 1990-х років у Великобританії функціонувало понад 400 подібних місцево-грошових систем [9, с. 272]. Динамічно розвивається і процес автономної монетизації внутрікорпоративних відносин. Забезпечені ціннісними активами корпорації, відповідні грошові сурогати клірингового типу набувають дедалі більшого поширення не лише у великих, а й у середніх за своїми параметрами корпораціях, насамперед у мережевих корпораціях горизонтального типу.

Зрозумілою є суть цього процесу. З одного боку — це специфічна визначеність довіри, на якій базується локальна стійкість місцевих та корпоративних грошей, з другого — формування на їх основі додаткових механізмів ліквідності. Гроші самі собою не формують креативність, вони сприяють реалізації креативності, ексклюзивним носієм якої є людина і лише людина. Зростання самодостатності людини, зміцнення потенціалу її індивідуальності, свободи вибору та особистої гідності принциповим чином змінюють логіку попиту на гроші: принцип “грошей завжди має бути мало” трансформується у принцип “грошей повинно вистачати”. Вся існуюча інституційна система грошових відносин розбудовує свої функціональні механізми за принципом “грошей мало”. Натомість соціоцентрична економіка, економіка знань та комунікацій настійно вимагає розбудови системних відносин за принципом “оптимальної достатності грошей” і відповідної трансформації додаткового потенціалу ліквідності в кредитну форму зростання, відтворювальний механізм економічної експансії. Є вельми вагомими докази того, що у перспективі траєкторія еволюції грошових відносин здійснюватиметься в цьому напрямі. У даному разі ми ведемо мову про логіку розширення позабанкової функціональної мережі грошей за рахунок локальної інституціоналізації місцевих та корпоративних платіжних засобів, про трансформацію на цій основі

“майже грошей” (near money) у “справжні гроші” (really money). Індивідуалізація системи грошових відносин формує для таких трансформацій об'єктивні передумови.

Можемо з високою часткою ймовірності прогнозувати, що за логікою синергетичної диференціації збагачуватиметься і функціональна палітра національних грошей. Ключовим у цьому процесі, на нашу думку, є набуття легітимності грошовою одиницею, носієм якої стає соціальний капітал, що позиціонується нині як один із базових чинників соціоекономічної динаміки. Ми говоримо про перспективи якісно нової матриці національних грошей, про гроші мережевої системи соціального капіталу, гроші як перетворену форму відповідного капіталу, як його функціонального носія. Потенціал стабільності такого типу національних грошей, їх гранична стійкість і відповідно гранична корисність визначаються потенціалом дієспроможності (креативності) сформованого у соціально-економічній системі соціального капіталу. Йдеться про реалізацію взаємозумовленої залежності: відносини довіри — соціальний капітал — гроші як перетворена форма соціального капіталу.

Підкреслимо й те, що йдеться про перспективи ексклюзивної грошової одиниці соціоцентричної (комунікативної за своїм змістом) економіки, про гроші як відтворюючий засіб ко-еволюції соціального та економічного сегментів суспільства, їх єднальну ланку, тобто механізм поєднання економічного і соціального у системну цілісність. Інформаційна функція грошей, їх фундаментальна місія — бути системоутворюючим механізмом функціональної рівноваги відтворювального процесу, реалізується на відповідному рівні. Новою характерною рисою грошей як перетвореної форми соціального капіталу є й те, що, будучи заснованими на засадах довіри, вони, природно, акумулюють у собі й принципи конвергентних відносин. Звідси випливає принципової ваги методологічний висновок: гроші як атрибут соціального капіталу, інструмент комунікативного ринку за своєю суттю можуть бути лише грішми конвергентного типу.

Цією визначеністю зумовлюється якісно нова системна соціальність грошей. У представлений матриці гроші конвергентного типу втрачають типове для грошей конкурентного ринку “статусну” функцію (“я є тим, скільки

я маю грошей”); вони не можуть розглядатися як інструмент соціальної диференціації та соціального відчуження, лишатися невід’ємним атрибутом соціально-економічної драбини, кодування соціальних розмежувань і соціальної ієрархії. Гроші конвергентного ринку перестають бути для людини інструментом її деперсоніфікації, знецінення власного “Я”, девальвації людської ідентичності. Як атрибут комунікативної (соціоцентричної) економіки і комунікативного ринку гроші у новій якості перебирають на себе функцію посередника конвергентних відносин за схемою: людина (як безпосередній носій знань та інформації) — людина. У підсумку традиційна метаморфоза $G - T - G$ (гроші — товар — гроші), яка зберігає свою визначеність у канонічній системі обміну товарів, доповнюється функціональною взаємозалежністю $L - KG - L$ (людина — конвергентні гроші — людина). У цьому розумінні нова філософія такої функціональної форми грошей утверджується на засадах відповідного посередництва.

Логіка капіталізації грошових відносин має ще одну перспективу, як на мене, лінію своєї реалізації. Мова йде про виокремлення грошової форми, функціональним носієм якої є глобальний мережево-структурований фінансовий капітал, що живе відокремленим життям, обертається поза сферою матеріально-продукуючої економіки. Це — якісно нова економічна реальність, самодостатня мережева світофінансова економіка. Наскільки коректною є представлена точка зору щодо відповідної автономізації грошової форми? Теорія валютно-грошових відносин поки що не визначилася у цьому питанні.

В існуючих наукових дослідженнях далеко не завжди враховується об’єктивна зумовленість автономізації фінансоекономіки, яка кореспондується з дематеріалізацією економічного простору, заміщенням традиційних для нас об’єктів реальної економічної діяльності штучними образами — фінансово-віртуальними цінностями. Відтворюючись у межах кібернетичного простору та мережевих інформаційних структур, відповідні цінності відриваються від своєї материнської основи — виробничо-відтворювальної економіки, набувають ознак самодостатньої реально функціонуючої структури. У цих питаннях не можна припускати методологічних помилок. Віртуальна фінансоекономіка це, по-

за будь-якими сумнівами, також реальна економіка, її не слід “долати”, її необхідно пізнати, навчитися з нею “розмовляти” і працювати.

Отже, капітал (промисловий) — функція традиційної економіки, що трансформується у виокремлену форму фінансового капіталу — капітал віртуальної сфери світофінансової економіки, який, у свою чергу, можемо розглядати в якості автономної форми грошей. У традиційній економіці є така метаморфоза: $G - K$ (гроші перетворюються на капітал). Ми ж ведемо мову про зворотну метаморфозу ($K - G$), тобто про процес самолегітимізації фінансового капіталу шляхом його конверсії у реальні (позабанківські) гроші. У цьому сенсі ми розмежуємо поняття “гроші як капітал” і “капітал як гроші”. Відповідні поняття мають неоднозначну визначеність. У нашому розумінні капітал-гроші є специфічною формою світових грошей, які обслуговують відтворювальні процеси відповідної форми інституційно неформалізованої світової фінансової економіки.

Йдеться про ексклюзивну функціональну форму грошей, яка безпосередньо не пов’язана з обслуговуванням ринків обігу товарів та послуг. Водночас їх функціональна виокремленість є відносною. Капітал-гроші у процесі автономного кругообігу виконують накопичувальну функцію — функцію відстрочення інвестицій та мінімізації ризиків, що виникають унаслідок неадекватності (на різних рівнях) структурних перетворень економіки, невизначеності її системно-інноваційної перспективи. Мова йде про величезний обсяг виокремленого запасу ліквідних ресурсів, які де-факто варто розглядати як потенційно-інноваційні гроші світової економіки, як гроші стратегічно-інноваційного призначення, гроші перспективи. Стосовно їх віртуальності, то вона визначається, з одного боку, позабанківською специфікою їх емісії, з другого — неповнотою інформації щодо їх глибинних (сутнісних) основ і відповідно — їх непізнаністю. Віртуальність вказаної форми грошей, як і віртуальність фінансової світогосподарства, крім усього іншого, є також відображенням специфіки пізнавального процесу, логіки, за якої непізнане сприймається як віртуальне. Теорія монетарних відносин не може цього не враховувати.

СИНЕРГЕТИЗАЦІЯ ВАЛЮТНИХ ВІДНОСИН

Потребують переосмислення і процеси, що відбуваються в системі валютних відносин на рівні світового ринку обміну товарів та послуг у їх широкому визначенні. На цьому рівні пізнання виникає питання: наскільки адекватним для умов сучасних економічних трансформацій є поняття “світові гроші”, що використовується у монетарній теорії? Який зміст ми вкладаємо в це поняття і які системні трансформації у цій площині економічних відносин можна вважати домінуючими, такими, до яких має адаптуватися інституційна база світової грошово-валютної системи?

Насамперед зазначимо, що в сучасному світі не існує інституційно конституюваних світових грошей, а також немає міжнародних угод щодо цього питання. Кінгстонська (Ямайська) угода анулювала відповідну пріоритетність долара США, якої надала йому Бреттон-Вудська валютно-фінансова конференція. Нині, принаймні гіпотетично, функцію світових грошей може перебирати на себе будь-яка національна грошова одиниця. Незважаючи на всю суперечливість цієї позиції, я не вважаю її некоректною. Домінантою розвитку світової економічної системи нині є не поглиблення централізації (під якої вже залишився позаду), а децентралізація системних перетворень, посилення самодостатності суб’єктів світового ринку, утвердження на цій основі пріоритетності горизонтальних артикуляцій глобального простору, його неієрархічної гетерогенізації. Це прогресивний процес, який не може заперечуватися. Він є об’єктивним свідченням принципових відмінностей постіндустріалізму від індустріальної глобалізації, логіки утвердження інформаційно-мережевої матриці світової економіки. Реформи функціональних механізмів валютного регулювання повинні здійснюватися у цьому ж контексті, інакше вони приречені на невдачу. Вони мають уособлювати в собі принципи не девальвації, а навпаки — зростання самодостатності національної грошової одиниці, посилення її значущості в усьому комплексі економічних, у тому числі й валютно-фінансових, відносин. Зрозуміло, що така матриця горизонтальної рефлексивності валютних відносин зумовлює суттєве ускладнення їхніх механізмів. Однак це вже питання суто приклад-

ного порядку [10, с. 319–326].

Маємо враховувати, що у глобальній грошово-валютній архітектурі в перспективі посилюватиметься роль регіональних формувань. Унікальним у цьому контексті вважається досвід Європейської валютної системи. Однак і цей досвід потребує ґрунтовного переосмислення. Необхідно зробити неупереджені оцінки дієвості механізмів євровалюти, заснованих на логіці “євро – краще від німецької марки, французького франка чи іншої національної грошової одиниці”. При цьому не слід забувати, що формування механізмів функціонування євро було суто політичним рішенням, яке базувалося на домінуючій до останнього часу концепції щодо невідворотної девальвації економічної функції держави. Нині дедалі очевиднішою стає помилковість цієї позиції. Це логіка індустріалізму, логіка економіки, що вже відпрацювала свій конструктивний ресурс, тому вона залишається в минулому.

Така оцінка підтверджується практикою: система євро не стала, як це очікувалося, локомотивом економічного розвитку країн єврозони. Вона позбавила державу одного із визначальних важелів економічної політики – інструментарію монетарного регулювання. Від цього програли всі. Криза 2008–2009 рр. переконливо довела, наскільки значущими для кожної держави є індивідуалізовані механізми економічної стабілізації та розвитку. Великобританія, яка зберегла національну грошову одиницю, завдяки цьому мала значні переваги. У підсумку в останнє десятиліття зона євро перетворилася в регіон з найнижчою у світі економічною динамікою. Деякі країни втратили функції і статус світового інноваційного лідерства. Звісно, мова йде не лише про недостатню ефективність механізмів євро. Однак вплив концептуальної недосконалості системи євро у цьому відставанні є цілком помітним. Стають очевидними об’єктивні межі ефективності валютної інтеграції. Йдеться про необхідність збереження самодостатності й функціональної дієздатності національної грошової одиниці. Система ЕКЮ, за якої зберігалися національні гроші, була набагато гнучкішою, а отже, і конструктивнішою.

У цьому контексті ми говоримо про уроки системи євро, які, як на мене, є принципово значущими для теорії валютних відносин. Це саме той випа-

док, коли практика принциповим чином коригує теорію. Маємо усвідомлювати цю ситуацію. Я не поділяю ідеї регіональної ієрархізації валютних відносин на основі провідних національних валют – формування зон долара США, юаня, євро, російського рубля. В історії таке вже було. Свого часу існували зони фунта стерлінгів, французького франка, американського долара, іспанської песети, португальського ескудо. Та це були часи класичного колоніалізму. Нинішні проєкти формування навіть найпривабливіших за своєю зовнішньою атрибутикою “суперрегіональних наддержав”, що формуватимуть світову конструкцію “багатополарності”, – це також відлуння минулого. Нині ж, дякувати Богові, інші часи. Відповідно до сучасних тенденцій децентралізації світового економічного простору ми маємо зосереджувати зусилля на пошуку ефективних інституційних механізмів горизонтальної конструкції грошово-валютної системи, основою якої мають стати конструктивні інструменти неієрархічної взаємодії самодостатніх національних валют.

Ця проблема органічно кореспондує з теоретичними обґрунтуваннями функціонального режиму зіставлення валютних курсів. Вони взаємозв’язані одна з одною. Свого часу цілком логічною була взаємозалежність системи золотого стандарту та фіксованих валютних курсів. З історії грошей відомий такий унікальний за своїм змістом приклад. Стабілізований у 1560–1561 рр. королевою Англії Єлизаветою I фунт стерлінгів зберігав свою справжню вартість (чотири унції чистого срібла) не лише у внутрішніх, а й у зовнішніх обмінних операціях майже 370 років – аж до 1920 року або навіть до 1931-го. Як слушно акцентує відомий англійський історик Ф.Бродель, валютна стійкість фунта стерлінгів упродовж багатьох століть була вирішальним елементом не лише економічної, а й політичної величі Англії.

Водночас маємо бути коректними у своїх оцінках, усвідомлювати те, що фіксований валютний курс як один із механізмів золотого (в тому числі золотодевізного) стандарту – це вже давно пройдений етап у розвитку світової економіки, шляхів повернення до якого немає. Фіксований валютний курс і золотий стандарт – це функціональні інструменти міжнародних економічних відносин епохи індустріалізму, коли панувала логіка централізації світового економічного

простору. В епоху постіндустріалізму утверджується протилежна тенденція: пріоритетною домінантою, як ми вже наголошували, стає зростання самодостатності суб’єктів світового ринку, його системна децентралізація.

Бреттон-Вудська конференція зберігала логіку централізації. Натомість логіка сучасної Ямайської системи – це логіка гетерогенізації валютних відносин, це принцип не моно-, а мультивалютних преференцій. Тож проблему оновлення механізмів валютних регуляцій необхідно вирішувати не з оберненим у минуле до Бреттон-Вудса обличчям, а в площині вдосконалення Ямайської валютної системи. Не заперечувати, а поглиблювати Кінгстонську валютну систему, рухатися в цьому напрямі – такою має бути, на мою думку, логіка відповідних рішень. Усе це спонукає до висновку з приводу необхідності особливо виважених узагальнень щодо дієвості і недієвості функціональних механізмів “плаваючого” валютного курсу. Не заперечую того, що відповідні механізми потребують принципових удосконалень, однак ці вдосконалення мають здійснюватися знову ж таки не в контексті їхньої уніфікації, а навпаки – у напрямі їх індивідуалізації, забезпечення більш природної рефлексивності.

У цій ситуації насамперед необхідне утвердження ефективних інституційних механізмів зіставлення купівельної спроможності національних валют. Такий інструмент нині існує. Йдеться про розрахункову одиницю МВФ – спеціальні права запозичення (СПЗ, або *special drawing rights*, SDR). Водночас необхідно бути коректними і в питаннях удосконалення СПЗ. СПЗ не слід ототожнювати з наднаціональною валютою. За своїм статусом вони не можуть стати посередником обміну, перебрати на себе функцію платіжного інструментарію, як це нині пропонується. У представленому аналізі я прагнув довести, що в такому посереднику немає потреби. Впродовж усіх років функціонування Ямайської валютної системи реальним конкурентом СПЗ був долар США. Маючи провідні позиції в МВФ, США робили все, щоб завадити СПЗ перебрати в долара США функцію еталона вартості національних валют. Це й зрозуміло: впродовж усіх років свого існування МВФ був, по суті, філією американського міністерства фінансів. Знаю про це не з чуток, мені відомо, на якій авеню у Вашингтоні та в яких кабінетах вирішу-

валися питання стабілізаційних кредитів МВФ для нашої країни. Щоб СПЗ запрацювали, необхідна глибока інституційна реформа МВФ. Фонд не повинен залишатися інструментом Американського світу (Pax Americana). Надзвичайно важливо врахувати це при його інституційних перетвореннях.

У запропонованому аналізі порушено низку фундаментальних методологічних проблем, що визначають логіку еволюції чинної системи грошових і валютно-фінансових відносин, її об'єктивні передумови. Обґрунтовано необхідність кореляції відповідної логіки із загальним вектором децентралізації та синергетичної гетерогенізації економіки. Реалізація цього вектора покликана забезпечити більшу гнучкість грошово-валютної системи, розширити її рефлексивний потенціал,

адаптивні можливості. Наголошено, що механізми подолання системних суперечностей монетарних відносин, які продовжують накопичуватися і після кризи 2008–2009 рр., розміщуються у відповідній площині.

Хотілося б почути думку з порушених питань зацікавлених читачів цього авторитетного журналу.

Література

1. Аристотель. Сочинения: в 4 т. — М.: Мысль, 1978. — Т. 2. — 686 с.
2. Davidson P. Money and the Real World. — New York: John Wiley and Sons, 1972.
3. Гальчинський А. Економічний розвиток: методологія оновленої парадигми // Економіка України. — 2012. — № 5. — С. 4–17.
4. Девис Э. Техногнозис: миф, магия и мистицизм в информационную эпоху:

Пер. с англ. — Екатеринбург: Ультра. Культура, 2008. — 478 с.

5. Тоффлер Э., Тоффлер Х. Революционное богатство. — М.: АСТ, 2007. — 569 с.

6. Фридман Т. Плоский мир: краткая история XXI века. — М.: АСТ: Хранитель, 2006. — 601 с.

7. Бодрийяр Ж. К критике политической экономики знака. — М.: Академ-проект, 2007. — 335 с.

8. Белл Д. Социальные рамки информационного общества. Новая технократическая волна на Западе. — М.: Прогресс, 1988. — 469 с.

9. Лиетар Б. Будущее денег: новый путь к богатству, полноценному труду и более мудрому миру. — М.: КРИПА Олимп: АСТ, 2007. — 493 с.

10. Гальчинський А. Економічна методологія. Логіка оновлення: курс лекцій. — К.: АДЕФ-Україна, 2010. — 556 с.

Інформація з першоджерел/

Зміни і доповнення до Державного реєстру банків, внесені у травні 2012 р.¹

Назва банку	Вид товариства	Зареєстрований статутний капітал, грн.	Дата реєстрації банку	Реєстраційний номер	Юридична адреса
м. Київ і Київська область					
Публічне акціонерне товариство "Державний ощадний банк України"	ПАТ	15 537 900 000	31.12.1991 р.	4	м. Київ, вул. Госпітальна, 12-г
Публічне акціонерне товариство "Державний експортно-імпорتنний банк України"	ПАТ	16 446 817 658.82	23.01.1992 р.	5	м. Київ, вул. Горького, 127
Публічне акціонерне товариство "Фортуна-банк"	ПАТ	215 000 000	17.10.2002 р.	282	м. Київ, вул. Боричів Тік, 35-в
Публічне акціонерне товариство "Український будівельно-інвестиційний банк"	ПАТ	120 004 636	20.04.2004 р.	293	м. Київ, бул. Лесі Українки, 30-в
Публічне акціонерне товариство комерційний банк "ЄВРОБАНК"	ПАТ	126 670 000	18.01.2005 р.	297	м. Київ, бул. Тараса Шевченка, 35
Публічне акціонерне товариство "Ерсте Банк"	ПАТ	1 380 500 000	25.01.2006 р.	303	м. Київ, вул. Польова, 24, літера Д
Публічне акціонерне товариство "Банк Русский Стандарт"	ПАТ	183 000 000	28.02.2006 р.	305	м. Київ, вул. Половецька, 3/42
Публічне акціонерне товариство "ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ГАЗОВИЙ БАНК"	ПАТ	230 000 000	17.10.2006 р.	312	м. Київ, вул. Лук'янівська, 1
Донецька область					
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "БАНК ФАМІЛЬНИЙ"	ПАТ	66 600 054.96	27.12.1991 р.	78	м. Донецьк, просп. Миру, 59
Одеська область					
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК "ІНВЕСТБАНК"	ПАТ	74 129 600	31.03.1992 р.	95	м. Одеса, вул. Велика Арнаутська, 2-б
Сумська область					
Публічне акціонерне товариство Акціонерний Банк "СТОЛИЧНИЙ"	ПАТ	121 335 000	22.10.1993 р.	202	м. Суми, вул. Харківська, 1

¹ "Офіційний список банків України, включених до Державного реєстру банків" опубліковано у "Віснику НБУ" № 2, 2012 р. Зміни і доповнення, внесені до Державного реєстру банків, виділено червоним кольором. Назви банків подаються за орфографією статутів.

Банки, вилучені з Державного реєстру банків у травні 2012 р.

Назва банку	Номер реєстрації банку	Дата реєстрації банку	Дата закриття банку	Підстава для закриття банку
Акціонерне товариство "Градобанк"	23	09.10.1991 р.	17.05.2012 р.	Рішення Комісії НБУ з питань нагляду та регулювання діяльності банків від 17.05.2012 р. № 351

На замовлення "Вісника НБУ" матеріали підготувала головний економіст департаменту реєстрації, ліцензування та реорганізації банків Національного банку України Олена Сілецька.

Нотатки з конференції/

Науковці з різних країн обговорили спільні проблеми світової банківської системи

24–25 травня 2012 року на базі Української академії банківської справи Національного банку України (м. Суми) відбулася VII Міжнародна науково-практична конференція “Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика”. Вона стала найбільш представницьким міжнародним заходом за всю історію їх проведення – учасниками конференції були науковці та викладачі майже з 30 навчальних закладів та науково-дослідних інститутів, а також працівники центральних банків України, Росії, Японії, США, Великобританії, Німеччини, Австрії, Франції, Італії, Іспанії, Білорусі, Угорщини, Швейцарії, Греції, Польщі, Португалії, Південної Африки, які презентували близько 40 доповідей, присвячених актуальним проблемам розвитку світової банківської системи.

Таке широке коло зарубіжних учених і практиків свідчить про зростаюче міжнародне визнання Національного банку України, гідним представником якого є Українська академія банківської справи, а також про великий інтерес іноземних фахівців до нашої країни, вітчизняної банківської науки та прагнення спільно обговорювати актуальні питання світової банківської системи, які особливо загострилися в період фінансової кризи. Українським же науковцям було дуже цікаво дізнатися погляди європейських учених на ці проблеми.

Грунтовну доповідь на тему світової фінансової кризи зробив Іво Пещуто, професор Швейцарського центру управління Університету м. Цуг та католицького університету Сакро дель Корре. Учений провів глибокий аналіз генезису американської іпотечної кредитної кризи та її впливу на світові фінансові ринки й реальну економіку. Цікаво, що статтю на цю тему Іво Пещуто написав ще у жовтні 2008 року під час найгострішої фази кризи – невдовзі після того, як збанкрутував американський інвестиційний банк Леман Бразерс (Lehman Brothers) та було прийнято “Програму допомоги компаніям в умовах кризи – TARP”. Звісно, тоді дуже важко було передбачити розвиток ситуації, але ця стаття стала майже пророчою. Професор розкрив головні фактори виникнення світової фінансової кризи, серед яких зокрема назвав неадекватну грошово-кредитну політику Федеральної резервної системи США на початку 2000-х; недостатнє регулювання і нагляд за банківською діяльністю та “тіньовим банкінгом”; нездатність ФРС Сполучених Штатів помітити “бульбашки” на ринку житла, незважаючи на попередження фахівців; надмірно високий рівень кре-

дитного плеча у фінансовому секторі й “тіньовому банкінгу”; нереалістичні очікування від постійно зростаючих цін на активи (ринок житла) та іпотечних цінних паперів; неадекватну оцінку ризиків іпотечних цінних паперів кредитними рейтинговими агентствами та багато інших.

У президії науково-практичної конференції.

На основі розгляду цих причин Іво Пещуто зробив висновок про потенційну загрозу кризи в єврозоні внаслідок світової фінансової кризи 2007–2009 рр., за якої багатьом європейським країнам із повільними темпами зростання ВВП, недостатнім рівнем адекватності капіталу за Базелем, високим рівнем державного боргу та/або дефіциту бюджету, а також структурними економічними та соціальними проблемами буде дуже важко впоратися з її наслідками. “У зв’язку з глобальним економічним спадом у міжнародній торгівлі та рівнях споживання масовий порятунок урядом фінансових установ у будь-якій формі або його тривале втручання з метою підтримки економічного зростання для уникнення рецесії через використання автоматичних стабілізаторів призведуть до абсолютно нестерпної і системно ризикованої ситуації для всієї єврозони. Без належних і своєчасних структурних реформ, скоординова-

ної загальноєвропейської політики та грошово-кредитної, фінансово-бюджетної та банківсько-фінансової реформ ризик приватного боргу фінансового сектору може перейти у державний сектор, створюючи таким чином кризу суверенного боргу з потенціалом поширення в інших країнах”, – зробив невтішний висновок доповідач.

Професор Університету прикладних наук кафедри міжнародних бізнес-дисциплін (Австрія) Стефан Хорнінг також провів наукове дослідження, в ході якого зокрема спробував з’ясувати, хто більший винуватець європейської (боргової) кризи – Німеччина чи Греція? Він зауважив такі основні причини дисбалансу в єврозоні: повна централізація грошово-кредитної політики, незбалансована фінансово-бюджетна політика та політика оплати праці на національному рівні. Вони викликані абсолютно фіксованими номінальними валютними курсами та суттєвими розходженнями реальних валютних курсів і реальних процентних ставок. Це пов’язано з тим, що в рамках валютного союзу немає можливості для реалізації національної грошово-кредитної політики та існують великі проблеми з асиметричними шоками; основною метою Європейського валютного союзу є конвергенція.

Австрійський професор зробив ряд висновків. Наведемо головні з них. Євро є ключовим елементом європейської інтеграції. Зростання заробітної плати і конвергенція інфляції є ключовим фактором. Європейська інтеграція буде поставлена під загрозу без жорсткішої фінансової дисципліни. Існує гостра необхідність у більшій збалансованості сил економічного зростання в Європі. Структурна проблема в єврозоні полягає в тому, що валютний союз не вбудований у політичний союз. Греція є про-

блемою, а Німеччина — головною проблемою, варто глибоко дослідити їх вплив на кризу в Європі.

Цікавими були також виступи інших доповідачів, зокрема професора, представника Банку Іспанії **Рікардо Химено** щодо проблем ліквідності в банках; професора, заступника директора Центру банківського регулювання університету Бокконі (Італія) **Марко Венгоруццо** на тему “Розширення прав акціонерів у процесі виборів директорів: еволюція рішень”; всесвітньо відомого фахівця у галузі корпоративних фінансів та управління **Вільяма Мегінсона** з університету Оклахоми (США) про взаємозв'язок між структурою власності корпорацій та їх фінансовою стійкістю під час кризи. Професор Франкфуртської школи фінансів та управління, директор німецького Центру банківської справи та фінансів, голова Шанхайського Інституту міжнародної банківської справи та фінансів (Німеччина) **Хорст Льючель** у доповіді “Висока рентабельність великих китайських банків” розкрив деякі аспекти “китайського дива” — успішної діяльності банків Піднебесної в умовах кризи. А професор **Мо Вазірі** з Каліфорнійського університету Сан-Бернардіно (США) навіть супроводжував свою лекцію майстер-класом із використанням універсальної методики оцінки цінних паперів в усьому світі, що викликало жвавий інтерес учасників конференції та мало як теоретичну, так і практичну цінність для аудиторії.

На конференції також розглядалися актуальні питання розвитку банківської системи України, які викликали інтерес і в зарубіжних колег. Кандидат фізикоматематичних наук, доцент, провідний науковий співробітник Академії фінансового управління Міністерства фінансів України **Володимир Домрачев** зробив огляд ситуації в банківській сфері після світової фінансової кризи “Банки України: динаміка відновлення, проблеми”. Доповідач зокрема підкреслив, що сучасний стан світової економіки вимагає від урядів країн посилення антикризових заходів. Ескалація кризи в Європі загрожує скороченням надходжень інвестицій в Україну, відпливом валюти, подорожчанням позик, ускладненням рефінансування зовнішньої заборгованості тощо. Фінансові умови погіршилися, а ризики зниження темпів економічного зростання підвищилися. За перший квартал 2012 року ВВП України зріс трохи більше, як на 1%, що свідчить про зниження темпів економічного зростання країни.

“У відповідь на ці загрози уряд по-

стійно проводить моніторинг фінансових загроз із боку зовнішніх факторів, — зауважив Володимир Домрачев. — Особлива увага приділяється зовнішнім загрозам фінансовій стабільності в Україні, зокрема загрози банківській системі. Слід зазначити, що вітчизняні банки вже вийшли з кризи і почали поступове

Учасники конференції уважно слухали виступи доповідачів.

відновлення — зокрема відновилася прибутковість банківської системи. Але загрози залишаються, тому розгляд питань управління ризиками банків у розрізі антикризового регулювання залишається актуальним. Серед головних ризиків поточного стану банківської системи України виділимо такі: спадаючий тренд довгострокового кредитування; значне зниження споживчого кредитування внаслідок недовіри банків до кредитоспроможності фізичних осіб; збільшення частки іноземного капіталу; багато кишенькових банків; значне зростання частки прострочених кредитів; агресивна політика банків за участі російського капіталу; загрозна загальна валютна позиція. І все ж криза справила лікувальний ефект на банківську систему України — зокрема під час кризи майже зрівнялися ризики кредитування галузей. Відбулося поновлення зростання загальних активів, кредитного портфеля та капіталу банків. Відсоткові ставки впали до передкризового рівня”.

Свій науковий внесок у міжнародну конференцію зробили і представники Національного банку України, під егідою якого вже кілька років поспіль проходять ці поважні зібрання. До того ж відрадно зазначити, що активність проявляють молоді науковці, котрі працюють у системі НБУ. Кандидат економічних наук, головний спеціаліст департаменту фінансового моніторингу НБУ **Тетяна Медвідь** у своїй доповіді розглянула особливості оцінки банківського сектору в контексті національної оцінки ризиків легалізації. Доповідач зазначила, що 16 лютого 2012 року ФАТФ оприлюднила переглянуті нею 40 Рекомендацій, у яких зокрема передбачається ви-

мога: “проводити оцінку ризиків та застосування підходу, заснованого на оцінці ризиків”. Згідно з цією рекомендацією країни повинні виявляти, оцінювати і розуміти ризики легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом, і фінансування тероризму та вживати заходів, включаючи визначення органу чи механізму для координації дій щодо оцінки ризиків, а також виділяти ресурси з метою забезпечення їх ефективного зниження. Ця проблема дуже актуальна й для банківського сектору, зважаючи на його роль у національній системі запобігання та протидії легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму. Для адекватної оцінки вказаних ризиків необхідно враховувати відповідні загрози як з боку пропозиції, так і з боку попиту. Тому нині одним із важливих завдань є розроблення системи показників, які описуватимуть привабливість банківського сектору країни для легалізації коштів/фінансування тероризму (ЛК/ФТ) з точки зору міжнародної банківської справи.

Доповідач запропонувала низку показників оцінки вразливості банківського сектору, серед яких: розмір сектору банківських послуг країни; структура сектору банківських послуг; структура власності банківських установ, зокрема частка іноземного капіталу та його географія; корпоративні заходи в банківських установах; природа платіжних систем та обсяг готівкових операцій; типи товарів і послуг, які пропонуються сектором банківських послуг; а також типи клієнтів, яких обслуговує сектор фінансових послуг; інтегрованість до міжнародних фінансових ринків та багато інших. Також невід’ємною складовою вказаної оцінки є визначення рівня імплементації Рекомендацій ФАТФ у національне законодавство, якість та інтенсивність заходів банківських установ щодо реалізації принципу “знай свого клієнта”, моніторингу фінансових операцій, протидії фінансуванню тероризму тощо. Особливої уваги потребує оцінка інформаційного забезпечення банків як суб’єктів первинного фінансового моніторингу та інтенсивність взаємодії з державним і приватним секторами, розуміння керівництвом, персоналом і клієнтами необхідності заходів із протидії та боротьби з ЛК/ФТ. Водночас одним із важливих завдань нині є розробка системи показників, які описуватимуть привабливість банківського сектору країни з точки зору міжнародної банківської справи.

Доповідач також вважає, що широко відома модель Дж. Волкера, за якою на

основі публічних статистичних даних щодо злочинності оцінюється сума коштів, котра формується в кожній країні та у світі від здійснення злочинної діяльності, потребує уточнення з урахуванням останніх тенденцій. На думку молодого вченого, варто глибше дослідити питання щодо оберненої пропорційності відстані до частки коштів, які легалізуються в країні, з огляду, зокрема, на таке: розвиток сучасних технологій прискорює фінансові операції та дає змогу проводити їх дистанційовано — без попередньої фізичної присутності споживача у фінансовій установі. Отже, питання адекватного оцінювання банківського сектору при здійсненні національної оцінки ризиків ЛК/ФТ є вкрай важливим з огляду на його роль для забезпечення якісного економічного розвитку, зробила висновок науковець.

Начальник відділу департаменту статистики та звітності НБУ, кандидат економічних наук **Надія Камашева** у своєму виступі розповіла про світовий досвід використання сезонно скоригованих показників грошово-кредитної статистики. Вона зокрема зауважила, що під час аналізу показників грошово-кредитної статистики перед економістами, дослідниками та фахівцями досить часто постає питання щодо нерівномірності динаміки окремих індикаторів протягом року. Тож сезонно скориговані показники (ССП) досить широко використовуються центральними банками економічно розвинутих країн світу в бюлетенях, звітах, статистичних таблицях тощо. Це дає змогу забезпечити можливість адекватного аналізу тенденцій розвитку відповідних процесів та їх надійного прогнозування. На основі аналізу світового досвіду використання сезонно скоригованих показників доповідач зробила висновок, що у вітчизняній практиці розрахунку показників грошово-кредитної статистики у Національному банку України важливою була б побудова рядів ССП грошових агрегатів та їх компонентів, а також поширення цих даних поряд із нескоригованими значеннями таких індикаторів.

Актуальній темі рейтингового оцінювання банків в Україні, яке стало особливо необхідним у зв'язку з фінансовою кризою, присвятив свою доповідь кандидат економічних наук, доцент кафедри банківського і страхового бізнесу Львівського національного університету імені Івана Франка **Андрій Фалота**.

“Визначення рівня фінансового стану банків є одним із головних завдань органів нагляду, яке спрямоване на запобігання деструктивним процесам та підви-

щення стабільності банківської системи, — зазначив науковець. — Національний банк України проводить оцінювання банків на основі рейтингової системи CAMELS, яка базується на оцінці достатності капіталу, якості активів, менеджменту, дохідності, ліквідності й чутливості до ринкового ризику. Як виявила світова фінансова криза, недоліком CAMELS є недостатнє врахування тенденцій змінюваності фінансового стану банків та амплітуди коливань. Неналежно враховується і якість зобов'язань — їхня структура. Поза увагою залишається вплив на фінансову стабільність рівня розвитку банку — стану внутрішньої та зовнішньої безпеки, обслуговування міжнародних і загальнодержавних програм, відносини банку з владою, дозволи, наявність кореспондентських відносин, присутність банку в регіонах тощо”.

З метою підвищення ефективності рейтингового оцінювання банків в Україні молодий учений запропонував розроблену ним нову рейтингову систему TALLCERMOD. В її основу покладено 10 компонентів: час (T — time); активи (A — assets); ліквідність (L — liquidity); зобов'язання (L — liability); капітал (C — capital); надходження (прибутковість) (E — earnings); ризики (R — risks); менеджмент (M — management); власники (O — owners); розвинутість банку (D — development). Для максимальної зручності порядок розрахунку рейтингової оцінки компонентів та комплексної рейтингової оцінки банку за цією системою аналогічний системі CAMELS: п'ятибальна шкала, де оцінка “1” є найвищою, а “5” — найнижчою. Автор вважає однією з найважливіших компоненту “часу”, оскільки, на відміну від CAMELS, у системі TALLCERMOD фінансово стабільний банк повинен мати відмінні показники протягом тривалого періоду (кілька років), а не лише на момент оцінки. Якщо у попередні роки фінансовий стан був посереднім або спостерігається велика амплітуда коливань за різними компонентами в часі, то навіть за відмінного стану “сьогодні” такий банк стабільним вважатися не може. Рейтингова система TALLCERMOD враховує не тільки фінансові аспекти банківської діяльності (ліквідність, капітал, прибуток тощо), а й напрям зміни загального стану й окремих компонентів, амплітуду коливань банку, його історію й термін функціонування, власників, внутрішню та зовнішню безпеку, кількість відділень та присутність банку в регіонах, імідж та інше, чого немає у CAMELS і багатьох інших рейтингових системах. Як вважає автор, НБУ міг би впроваджувати цю

систему в свою роботу шляхом комплексного виїзного інспектування банків, а, можливо, для такої оцінки слід створити й окреме професійне рейтингове агентство.

За результатами виступів та письмових статей науковців і практиків з різних країн учасники конференції напрацювали й схвалили рекомендації, які можуть використовуватися з метою боротьби з наслідками криз у різних кутках світу. Зарубіжні колеги високо оцінили професіоналізм наших учених із багатьох питань розвитку банківської системи. В свою чергу, вітчизняні науковці підкресливали велику користь конференції у підвищенні своєї кваліфікації та налагодженні контактів і розширенні співпраці з іноземними колегами.

— Для нашого навчального закладу та й усіх учасників конференція стала унікальною подією, яка засвідчує розвиток Української академії банківської справи, вітчизняної науки, міжнародного іміджу Національного банку, — поділився враженнями з кореспондентом “Вісника НБУ” ректор УАБС **Анатолій Єпіфанов**. — Для нас дуже важливо бути на рівні нинішньої світової наукової думки, використовувати вітчизняний та світовий найсучасніший досвід, розширювати міжнародні наукові зв'язки, щоб готувати сучасні кадри для НБУ, всієї вітчизняної банківської системи. Ми активно співпрацюємо з понад 50 навчальними закладами за кордоном. Наші викладачі та науковці беруть участь у міжнародних проектах, практикуються виїзди їх та студентів за кордон на стажування, а також обмін досвідом. І однією з найефективніших форм взаємного наукового збагачення є саме такі конференції, на яких презентуються теоретичні та практичні доробки вчених, викладачів, аспірантів. І хоча традиційно конференція має назву “Міжнародна банківська конференція: теорія і практика”, та глобалізація світової економіки і світова криза спонукають нас не тільки до конкуренції, а й до тісної співпраці, спільного пошуку шляхів виходу з кризи. І підтвердженням цьому є те, що в конференції взяли участь представники 16 країн світу, причому не лише науковці, а й від Банку Англії, Банку Іспанії, Банку Італії, Угорської банківської асоціації. Вони також зазначили, що конференція була плідною й корисною як для пізнання нашої наукової думки, так і України в цілому.

Микола Пацера,

“Вісник НБУ”.

Фото **Андрія Боженка**.

Анатолій Дробязко

Радник голови правління
ПАТ "Банк "Таврика"

Дослідження/

Інфраструктура банківського сектору: питання визначення, структуризації та розвитку

Розвиток банківського бізнесу спирається на нову інфраструктуру, яка формується в міру розвитку ринкових відносин. Якщо роль і місце інфраструктури фондового ринку (реєстратори прав власності, організатори торгів, компанії з управління активами та інші) досить повно розкриті в науковій літературі, то інфраструктурі банківського сектору (Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, іпотечні установи,

бюро кредитних історій, оцінювачі майна, колекторські фірми) досі приділялося недостатньо уваги. В статті робиться спроба систематизувати рівні фінансової інфраструктури та зазначити основні проблеми, що мають місце в установах, які активно співпрацюють із банками.

Фінансові інституції, в управлінні яких знаходяться величезні фінансові ресурси, завдяки їх мобілізації й відповідному спрямуванню можуть як всебічно сприяти розвитку кожної країни зокрема та світової економіки в цілому, так і виступати в ролі провокатора, а то й генератора криз. Це означає необхідність постійного вдосконалення системи державного регулювання діяльності фінансових установ разом із розвитком фінансових відносин між суб'єктами господарювання в економіці. Фінансова криза 2008–2009 років загострила протиріччя, існуючі в серцевині розвитку фінансової інфраструктури, які потребують осмислення на новому етапі розвитку й пошуку нових підходів до їх вирішення. Вдосконалення системи регулювання діяльності установ фінансового сектору (не тільки банків, а й інфраструктури: бюро кредитних історій, оцінювачів майна, страховиків кредитних ризиків, колекторських фірм, рейтингових агенцій та аудиторів) було, є й залишиться актуальним. Саме до інфраструктури банківського сектору виникає питання — наскільки ефективно спрацювала вона напередодні та в період кризи, чи адекватні інформаційні сигнали надавали ці інституції?

Отримати відповідь на поставлені запитання вкрай важливо, адже нині як на національному, так і та міжнародному рівнях не існує нових ідей щодо методів запобігання фінансовим

кризам. Дослідженню проблематики нинішньої фінансової кризи присвячено чимало наукових праць. Окремі її аспекти аналізувалися вітчизняними авторами: Т.Богдан, О.Барановським, С.Львовичем, В.Мищенко, В.Опарінін, І.Радіоновим, М.Сивульським, В.Федосовим та іншими. Серед зарубіжних учених насамперед привертає увагу комплексне дослідження зародження, наростання і наслідків кризи, здійснене лауреатом Нобелівської премії з економіки, одним із провідних економістів сучасності Дж. Стігліцем [1]. На аспект продуктивної діяльності банків та їх можливості у регенерації кризових явищ звертають увагу і вітчизняні дослідники. Так, С.Львович, В.Опарін і В.Федосов зазначають, що фінансовий ринок слід "тракувати як сферу, через яку здійснюється переміщення ресурсів від одного суб'єкта до іншого на засадах купівлі-продажу прав на їх використання на постійній (акціонерний капітал) або тимчасовій (позиковий капітал) основі. А якщо такого переміщення ресурсів у економіку не відбувається, фінансовий ринок перетворюється на сектор, де утворюються спекулятивні доходи, отримані всередині нього, а не з економіки". Отже, роблять висновок вони, "є всі підстави вважати такі доходи фіктивними, оскільки за ними не стоять конкретні блага. Ці доходи формуються з так званих фінансових бульбашок, що неминуче лопаються й призводять до

кризи, а масштаби кризи вимірюються обсягами фіктивних доходів" [2].

ЩО МИ РОЗУМІЄМО ПІД ТЕРМІНОМ "ФІНАНSOVA ІНФРАСТРУКТУРА"

Дослідження зовнішніх аспектів функціонування банківської системи пов'язане з її інфраструктурним наповненням, тобто розуміння її як однієї зі складових фінансової інфраструктури суспільства. Комерційні банки є досить складними фінансовими установами, в яких поєднуються різні аспекти діяльності. З одного боку, вони насамперед є фінансовими інституціями, що разом з іншими подібними установами забезпечують потреби розвитку економіки та суспільства. Відповідно, їх включають до складу фінансової системи як один із сегментів фінансового ринку. З другого боку, вони є суб'єктами підприємництва, які функціонують з метою отримання прибутку. У цьому контексті вони входять до фінансового сектору економіки й займають відповідну нішу у формуванні ВВП, а також роблять вагомий внесок у податкові надходження держави. Такий двоїстий характер банків потребує насамперед чіткого визначення їх місця як у фінансовій інфраструктурі, так і у фінансовому секторі, дослідження засад їх діяльності як із позицій забезпечення суспільних потреб, так і власних інтересів.

Дефініцію "фінансова інфраструктура"

тура” в її широкому й комплексному розумінні вперше запропонували запровадити в наукову термінологію С.Львовчкін, В.Опарін та В.Федосов. Підкреслюючи, що фінанси існують не самі по собі, а задля задоволення потреб громадян, підприємств і держави, відіграючи відносно економіки забезпечувальну роль, вони запропонували розглядати фінансову інфраструктуру в двох вимірах. “По-перше, саме в контексті розуміння фінансів як однієї з основоположних складових економічної інфраструктури фінансова інфраструктура являє собою сукупність елементів, за допомогою яких опосередковуються фінансові відносини (платежі, внески, відрахування, податки, збори, виплати, трансферти, інвестиції та ін.), на основі використання яких і забезпечується задоволення потреб суспільного відтворення. ...По-друге, фінансова інфраструктура цілком закономірно може розглядатися як сукупність різних елементів, які забезпечують функціонування фінансів як суспільного інституту в різних зрізах – інституційному, управлінському, інструментальному” [3].

Характеристика фінансового ринку, важливою складовою якого є досліджувана нами банківська система, як інфраструктурної складової фінансів загалом виправдана й логічна. Виправдана тому, що сам по собі ринок не забезпечує фінансову діяльність громадян, суб’єктів господарювання, держави чи міжнародних організацій. Він тільки формує середовище, що опосередковує рух фінансових активів між цими суб’єктами, забезпечуючи трансформацію заощаджень в інвестиції. Однак якщо самі фінанси розглядати як інфраструктурну складову економіки, що відображає їх суспільне призначення, то можна зауважити, що фінансовий ринок – це вже своєрідна інфраструктура інфраструктури, тобто можна констатувати певну підпорядкованість даних категорій. У цьому контексті характеристика фінансового ринку як фінансової інфраструктури, а точніше як інфраструктури фінансів, є цілком логічною.

Але цим питання підпорядкованості понятійного апарату не вичерпуються, оскільки в теорії й на практиці широко й досить однозначно використовується дефініція “інфраструктура ринку цінних паперів”, який є одним із сегментів фінансового ринку. Це зумовлюється тим, що на ринку цінних паперів виділяють його основні суб’єкти – емітенти, інвестори й фінансові посередники,

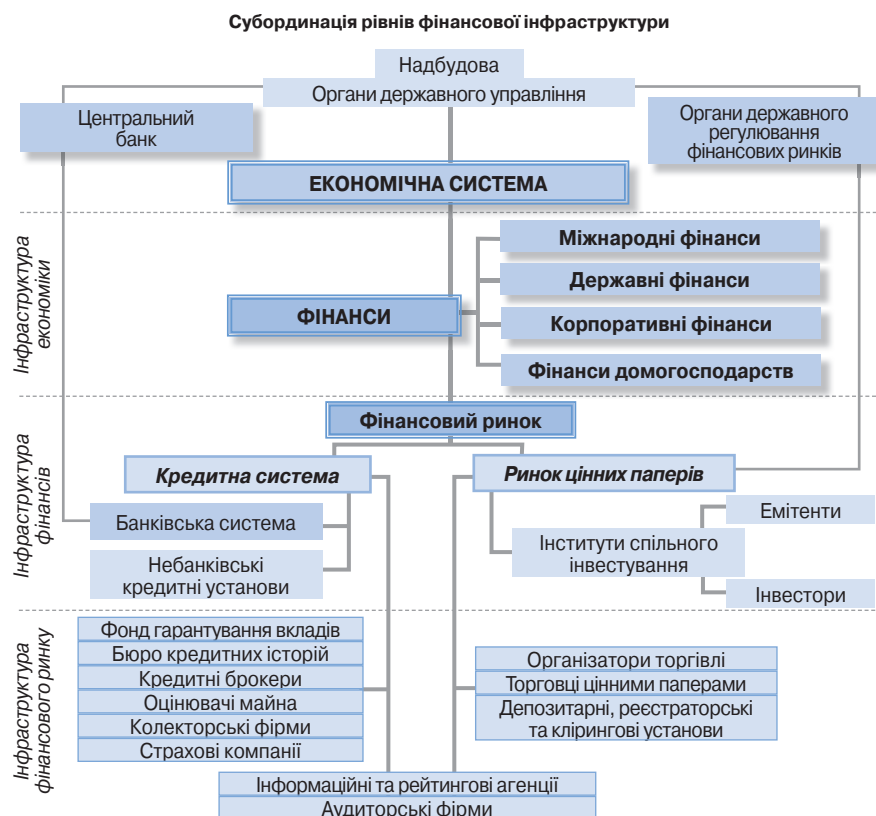
та інфраструктурних учасників – біржі й торговельно-інформаційні системи, клірингові центри, реєстратори, зберігачі, депозитарії, інформаційні й рейтингові агенції тощо [4]. На інфраструктурних учасників покладаються функції сприяння повноцінному й ефективному функціонуванню ринку. Варто зазначити, що й у банківській системі можна й потрібно виділяти відповідну інфраструктуру, до якої належать: бюро кредитних історій; Фонд гарантування вкладів фізичних осіб; іпотечні установи; кредитні брокери; оцінювачі заставного майна; колекторські фірми; страхові компанії, що беруть на себе ризики банківських активних операцій; а також міжбанківська валютна біржа, котра втратила важелі на сучасному етапі. Це ті складові, без яких виконання банками їх функцій ускладнене, а діяльність і відповідальність таких інституцій на законодавчому рівні не досить упорядкована.

Як бачимо, поняття “фінансова інфраструктура” досить багатоаспектне і багаторівневе. Воно потребує чіткої систематизації й визначення субординації окремих елементів. Дослідження засад функціонування банківської системи через призму фінансової інфраструктури потребує, в свою чергу, встановлення її місця в цій інфраструктурі та виявлення взаємозв’язків

з іншими складовими. З цією метою дослідимо підходи до визначення складу фінансової інфраструктури.

С.Львовчкін, В.Опарін і В.Федосов на початку дослідження цієї категорії зазначали, що фінансова інфраструктура “розглядається у двох зрізах – організаційному та інструментальному: перший з них характеризує склад суб’єктів, а другий – набір засобів, які ними використовуються” [3]. При цьому в організаційній інфраструктурі вони виділили три складові: управлінську, інституційну та обслуговуючу. Законодавча база та інструментальне наповнення є своєрідною оболонкою фінансової інфраструктури, а сукупність установ та інституцій – її серцевиною, тобто власне самою інфраструктурою. [3].

Такий підхід є досить аргументованим, однак залишає певні питання стосовно управлінської складової фінансової інфраструктури. Згідно з етимологічним трактуванням терміна “інфраструктура” це – допоміжні елементи, що знаходяться під основними складовими певної системи, обслуговуючи її, тоді як відповідні органи управління знаходяться над ними. У цьому контексті, на наш погляд, управлінські установи мають бути віднесені не до інфраструктури, а до надбудови. Відповідно, склад фінансової інфра-

Джерело: авторська розробка.

структури, яка є досить складним і розгалуженим явищем, за рівнями її структуризації може бути представлений у вигляді схеми.

Із наведеної схеми видно, що на *першому (узагальненому) рівні* представлено фінанси в цілому як забезпечувальну складову економічної системи. Так, фінанси домогосподарств забезпечують: а) процеси споживання, які відображають кругообіг ресурсів, що є основою безперервності відтворення; б) формування заощаджень, які через інституції фінансового ринку (банки й небанківські кредитні установи, інститути спільного інвестування тощо) трансформуються в інвестиції, що є основою розширеного відтворення. Корпоративні фінанси забезпечують, з одного боку, мобілізацію фінансових ресурсів як напряду від інвесторів, так і через фінансових посередників, а з другого — їх використання, що є основою виробничого процесу. Державні фінанси через систему державних закупівель та суспільних послуг забезпечують реалізацію функцій держави, а міжнародні — функцій відповідних міжнародних організацій. Таким чином, фінанси є невід'ємним елементом економічної інфраструктури, без них економіка та суспільство в цілому функціонувати не можуть.

На *другому рівні* фінансової інфраструктури, що характеризує інфраструктурне забезпечення самих фінансів, представлений фінансовий ринок. Із нашої точки зору, є всі підстави для такого його розуміння, виходячи з того, що всі операції на ньому так чи інакше, рано чи пізно мають бути пов'язані зі спрямуванням ресурсів на забезпечення потреб домогосподарств, суб'єктів підприємництва, держави чи міжнародних організацій. У структурі фінансового ринку з позицій його функціонування як інфраструктурної складової економіки та фінансів доцільно виділити дві складові: кредитну систему, яка охоплює банківську систему й небанківські кредитні установи, та ринок цінних паперів.

На відміну від банків, небанківські кредитні установи та основні інституції ринку цінних паперів (інститути спільного інвестування) є вузькоспеціалізованими учасниками фінансового ринку. Їх діяльність пов'язана насамперед із посередництвом у торгівлі фінансовими активами. При цьому варто зазначити, що певні їх функції, за наявності відповідних ліцензій, можуть виконувати й банки — як спеціалізовані, так і універсальні. На відміну

від банків, які мають право працювати і в сфері кредитування, і на ринку цінних паперів, діяльність інших професійних учасників фінансового ринку обмежена певним видом фінансових операцій.

Банківська система в структурі фінансового ринку за багатьма критеріями є одним із ключових елементів фінансової інфраструктури суспільства. З розвитком ринкових відносин банки, по-перше, перетворилися на фінансові центри економіки і нині їх роль не лише не зменшилася, а й постійно посилюється (хоча у контексті нинішньої світової фінансової кризи можна вести мову навіть про надмірну роль банків). По-друге, центральні банки виступають емісійними центрами кожної країни, забезпечуючи, з одного боку, економіку відповідною грошовою масою, а з другого — стабільність національної грошової одиниці. По-третє, крім того, що банки виступають посередниками у торгівлі фінансовими активами, вони виконують важливі функції з організації платіжного обороту на основі розрахунково-касового обслуговування економічних агентів, забезпечуючи стабільність функціонування економіки й безперервність суспільного відтворення. Тобто банки — це універсальні багатопрофільні фінансові центри економіки.

Третій рівень фінансової інфраструктури становить інфраструктура фінансового ринку. До цього часу вона розглядалася переважно відносно ринку цінних паперів із включенням до її складу: по-перше, організаторів торгівлі (фондові біржі, торговельно-інформаційні системи); по-друге, торговців цінними паперами (брокерські і дилерські контори тощо); по-третє, установ із забезпечення прав власності на цінні папери (реєстратори, депозитарії, клірингові центри тощо); по-четверте, установ з інформаційного забезпечення ринку (інформаційні, рейтингові та аналітичні агенції, аудиторські фірми). Ці установи створюють відповідне середовище для здійснення операцій із купівлі-продажу цінних паперів і забезпечують належний рівень довіри між емітентами та інвесторами на первинному ринку, а також між учасниками угод на вторинному ринку.

ІНФРАСТРУКТУРА БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Інфраструктура банківської системи як окреме явище нині практично не розглядається, хоча це не означає,

що вона не існує, оскільки без відповідної підтримки банкам теж не обійтися. Вважаємо, що до банківської інфраструктури мають бути віднесені дві групи установ. Перша — це ті, що функціонують у сфері кредитування, формуючи, як і на ринку цінних паперів, відповідні умови довіри між банками та їхніми клієнтами. До них можна віднести фонди гарантування вкладів фізичних осіб в установах банків, бюро кредитних історій, іпотечні установи. Другу групу становлять установи, котрі надають підтримку банкам у їх діяльності: кредитні брокерські компанії; оцінювачі вартості заставного майна; страхові компанії; колекторські фірми; компанії, що спеціалізуються на міжнародних переказах коштів; міжбанківська валютна біржа, котра на сьогодні в Україні втратила свої важелі.

Фонди гарантування вкладів фізичних осіб створюються з метою забезпечення ризиків неповернення депозитів при виникненні проблем у окремих банків. Нині в Україні створений та працює Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, який за останні десять років надав дієву допомогу вкладникам трьох десятків ліквідованих банків. Ясно, що для розвитку економіки цього замало — неодноразово висловлювалися пропозиції як щодо формування подібного фонду для кредитних спілок, так і щодо гарантій юридичним особам, у першу чергу для недержавних пенсійних фондів та страхових компаній, котрі спеціалізуються на страхуванні життя.

Безумовно, що надання гарантій досить специфічна сфера діяльності, яка має як позитивні, так і негативні сторони. До позитивних варто віднести формування довіри вкладників банків до всієї банківської системи. Ця довіра сприяє максимальному залученню тимчасово вільних коштів фізичних та юридичних осіб у фінансову систему і спрямування їх в економіку. Але є й негативні чинники. Перший — це зменшення рівня відповідальності самих вкладників, адже кожен інвестор, укладаючи в ті чи інші активи свої кошти, має оцінювати відповідні ризики і намагатись їх мінімізувати, передусім за рахунок недопущення сумнівних вкладень. Державні гарантії, безумовно, мають бути — це стабілізує банківську систему, але й на вкладниках має залишатися певна відповідальність, оскільки державні регуляторні органи, як засвідчує вітчизняна та зарубіжна практика, у тому числі економічно розвинутих країн, не можуть по-

вноцінно проконтролювати всіх і все. Другий негативний чинник полягає у вилученні певної частини платних ресурсів банків з їх обігу, що зменшує обсяги банківського кредитування та впливає на їх здорожчання.

Якщо фонди гарантування вкладів націлені на забезпечення інтересів клієнтів банків, то бюро кредитних історій мають захищати інтереси банків, а по суті — тих же вкладників. Однак діяльність бюро кредитних історій не варто зводити лише до технічної сторони захисту банків від недобросовісних позичальників. Це один із важливих суспільних інститутів, який має сприяти формуванню клімату відповідальності кожного позичальника за своїми зобов'язаннями. Адже незважаючи на нинішню боргову кризу, яка охопила не тільки позичальників банків, а й систему державних фінансів, роль і значення кредиту як форми фінансового забезпечення не зменшується. Інша річ, що кредитні відносини потребують особливої відповідальності сторін до оцінки рівня кредитоспроможності позичальника та належного виконання ним зобов'язань щодо своєчасного і повного погашення боргів. У цьому контексті діяльність бюро кредитних історій вкрай важлива для забезпечення довіри між банками та їх клієнтами.

В умовах подолання кризи зростає важливість інституцій, котрі надають банкам інвестиційний ресурс для функціонування будівельної галузі. Можна тільки позитивно оцінювати діяльність Державної іпотечної установи, що надала інструменти рефінансування банків, які кредитують будівництво житла, а також вітати пропозиції зі створення установи, котра зможе надати інструменти сек'юритизації іпотечних кредитних портфелів банків.

Характер діяльності установ банківської інфраструктури, що були вище віднесені до другої групи, більш вузькоспеціалізований. Так, кредитні брокери підбирають для клієнтів банки з найвигіднішими умовами кредитування й допомагають в оформленні документів на отримання кредиту. Установи, котрі займаються оцінкою майна, надають послуги з визначення достовірної і реальної вартості застави, сприяючи зменшенню ризиків банків. Страхові компанії беруть на себе ризики в сфері кредитування. У передкризовий період в Україні досить активно розвивалося іпотечне кредитування та кредитування купівлі автомобілів, що зумовило розвиток страхування за-

ставного майна. Деякі банки заснували власні страхові компанії, інші укладали угоди з певними компаніями. Незважаючи на відчутні проблеми в цій сфері, варто зазначити, що страхування стало одним із вагомих чинників розвитку цих напрямів кредитування.

Водночас страхування кредитних ризиків з інших напрямів кредитування поки що не набуло належного розвитку. Колекторські фірми беруть на себе роботу з боржниками банків. Незважаючи на неврегульованість законодавчої бази, особливо бурхливо цей бізнес почав розвиватися після останньої фінансової кризи. Як би не оцінювати їх діяльність, варто зазначити, що в кредитних взаємовідносинах має утвердитися правило, згідно з яким виконання позичальником своїх зобов'язань повинно бути обов'язковим. Завдання ж колекторських фірм має насамперед полягати не у "вибиванні" боргів, а в допомозі боржникам вирішити проблему заборгованості.

Інформаційні та рейтингові агенції й аудиторські фірми можна віднести до загальної інфраструктури фінансового ринку, оскільки їх діяльність важлива для всіх його суб'єктів. Інформаційні агенції мають вчасно забезпечувати ринок достовірною і повною інформацією щодо загальних тенденцій розвитку економіки та діяльності економічних агентів і фінансових інституцій. Рейтингові агенції на основі цієї інформації та відповідних методик оцінюють окремих суб'єктів ринку і фінансові інструменти. Діяльність аудиторських фірм однаково важлива для всіх суб'єктів ринку. Так, для банків, інституційних і приватних інвесторів аудиторські висновки стосовно позичальників та емітентів вкрай важливі для прийняття відповідних рішень про надання кредитів чи вкладення коштів.

Криза довела, що накопичилося багато проблем, які потребують термінового вирішення. Вони пов'язані з дедоларизацією економіки, і їх неможливо вирішити тільки адміністративними методами. Обмеженість використання іноземної валюти в активних операціях банків при зростанні обсягів валютних депозитів призводить до перекосів банківських балансів, які стають вразливими до валютно-курсового ризику. Тому стає нагальним питання нового використання інструментів хеджування валютних ризиків інструментами, які могла б запропонувати біржова торгівля середньостроковими ресурсами. Потребує законодавчого впоряд-

кування колекторська діяльність, яка проявила свої вади у післякризовий період, працюючи на межі карного кодексу. Нові законодавчі ініціативи щодо Фонду гарантування вкладів фізичних осіб зовсім не стосуються коштів, котрі можуть бути накопичені пенсійними фондами, або компаніями, що страхують життя. А це обмежує накопичення національного довгострокового інвестиційного потенціалу. Впорядкування потребує ринок послуг бюро кредитних історій, тому що наявність багатьох суб'єктів на ньому означає, швидше, його відсутність, ніж бурхливий розвиток.

ВИСНОВКИ

Фінансовий сектор у цілому та його банківський сегмент зокрема відіграють надзвичайно важливу роль у суспільстві, а фінансові інституції, в управлінні яких знаходяться колосальні фінансові ресурси на основі їх мобілізації й відповідного спрямування, можуть як всебічно сприяти розвитку кожної країни та світової економіки, так і виступати в ролі генератора криз. Адекватність оцінки ризиків діяльності фінансових інституцій є завданням не тільки регулятора, а й усієї фінансової інфраструктури.

Сучасна банківська практика вказує на необхідність формування прозорої, надійної та ефективної системи державного регулювання діяльності установ фінансової інфраструктури, котрі працюють навколо банківського бізнесу, з метою посилення відповідальності фінансової інфраструктури за неадекватну публічну оцінку якості банківських активів. □

Література

1. Стиглиц Дж. Америка и новый экономический порядок после глобального кризиса / Стиглиц Джозеф [Пер. с англ. В. Лопатка]. — М.: Эксмо, 2001.
2. Львовичкін С.В., Опарін В.М., Федосов В.М. Суперечності фінансової теорії і практики в контексті циклічності економічного розвитку // *Фінанси України*. — 2011. — № 5.
3. Львовичкін С., Опарін В., Федосов В. Фінансова інфраструктура ринкової економіки: концептуальні підходи // *Економіка України*. — 2008. — № 11.
4. Шелудько В.М. Фінансовий ринок: Навч. посіб. — 2-ге вид., випр. і доп. — К.: Знання-Прес, 2003.
5. Юхименко П.І., Федосов В.М., Лазебник Л.Л. та ін. Теорія фінансів: Підручник / За ред. проф. В.М.Федосова, С.І.Юрія. — К.: ЦУЛ, 2010.

Компетентно/

Микола Дмитренко

Директор Черкаського інституту
банківської справи
Університету банківської справи
Національного банку України,
кандидат економічних наук, професор

Навчаємо бути успішними

У лютому 2013 року Черкаський інститут банківської справи Університету банківської справи Національного банку України (ЧІБС УБС НБУ) відзначить своє 45-річчя. Адже його попередник – Черкаський фінансовий технікум Будбанку СРСР – був заснований 29 лютого 1968 року.

З того часу навчальний заклад пройшов довгий шлях становлення. Тепер Черкаський інститут банківської справи – структурний підрозділ Університету банківської справи, підпорядкований Національному банку України. Він має статус вищого навчального закладу IV рівня акредитації і готує фахівців для фінансово-кредитних установ України. Саме

НБУ опікується матеріальним забезпеченням інституту, його потужна матеріально-технічна база постійно оновлюється, осучаснюється, що створює прекрасні умови для ефективного здійснення навчально-виховного процесу. Про сьогодення та перспективи Черкаського інституту банківської справи розповідає його директор Микола Дмитренко.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАННЯ – НАЙВАЖЛИВІША СПРАВА ВИШУ

Черкаський інститут банківської справи має просторі аудиторії, обладнані мультимедійними проекторами, 9 комп'ютерних класів, бібліотеку з автоматизованою інформаційно-бібліотечною програмою “Ірбіс” та двома читальними залами, один з яких забезпечує доступ до електронних видань.

Усі комп'ютери, котрі використовуються в навчальному процесі, об'єднані в навчальну Інтернет-мережу. Крім того, в аудиторіях встановлені електронні дошки та оверхед-проектори. Проведена реконструкція навчальної комп'ютерної мережі полегшила доступ студентів та викладачів до Інтернету, дала змогу вдвічі підвищити надійність з'єднання та швидкість обміну даними. Студенти і викладачі мають можливість безлімітного доступу до мережі Інтернет із будь-якого комп'ютера мережі інституту і навіть із гуртожитку та доступ до системи дистанційного навчання “Прометей”, структурованої в розрізі дисциплін і кафедр. Це забезпечує модернізацію й оптимізацію навчального процесу, наближає його до світових стандартів підготовки фахівців для роботи в сучасних умовах.

Ключовою фігурою освітнього процесу є викладач. Він не лише передає

знання, а й впливає на формування особистості студента, його світогляду, духовності. Надто велика відповідальність лежить на освітянах вищої школи. Адже ми не просто готуємо хороших фахівців, а й закладаємо підвалини того нового, що зробить світ кращим.

Навчання близько 800 студентів забезпечують 67 викладачів, з яких близько 70% – кандидати і доктори наук. Науково-педагогічні працівники інституту постійно підвищують свій фаховий рівень, беруть активну участь у різноманітних форумах. Так, викладачі інституту за 2009–2012 навчальні роки взяли участь у 178 міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах, опублікували понад 500 наукових праць. А на базі інституту протягом трьох останніх років організовано і проведено понад два десятки наукових заходів (науково-практичні конференції, семінари, круглі столи).

Наші викладачі наполегливо працюють над удосконаленням науково-методичного забезпечення, їхні дослідження знаходять втілення у монографіях, підручниках та навчальних посібниках.

Викладачі дають знання, потім їх перевіряють, а адміністрація інституту, в свою чергу, оцінює роботу науково-педагогічних працівників. Надзвичайно важливим аспектом,

який за необхідності слід враховувати при оцінюванні якості викладання, є думка студентів про педагогів. За результатами анонімного анкетування “Викладач очима студента”, як правило, близько 70% викладачів рік у рік оцінюються студентами на 8 балів і вище (за 10-бальною шкалою). Решта – отримують оцінки в діапазоні від 6 до 8 балів.

Сучасна освіта стала більш відкритою, доступною, динамічною. Педагог координує навчальний процес, дистанційно консультує та керує навчальними проектами, вдосконалює електронний навчальний курс, здійснюючи контроль самостійно набутих студентами знань, умінь та навичок.

Якість підготовки студентів перевіряється на практиці. Оскільки поняття “якість підготовки” комплексне,

воно не може бути вичерпно охарактеризоване за допомогою якогось одного показника. Для його характеристики використовують такі критерії, як результати участі студентів у Всеукраїнській студентській олімпіаді та Всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт.

Ми пишаємося цьогорічними здобутками наших студентів на Всеукраїнській олімпіаді: Олег Кузькін, студент магістратури, на першому етапі внутріуніверситетського туру з дисципліни “Страховання” посів 2 місце, а на другому етапі, всеукраїнському, здобув перемогу; Ірина Мороз, також у дисципліні “Страховання”, на першому етапі олімпіади виборолла 3 місце, а на другому етапі піднялася на 2 місце; Володимир Потоцький у дисципліні “Українська мова за професійним спрямуванням” (секція економічних наук) на першому етапі переміг, а на другому етапі став другим.

За результатами Всеукраїнської студентської УніОлімпіади, що проводить Унікредит-банк за напрямом “Банківська справа”, Марина Горбатенко та Катерина Глоба одержали Сертифікати учасників рейтингу “100 найкращих студентів України”.

ЄДНІСТЬ НАВЧАННЯ І ПРАКТИКИ – ЗАПОРУКА МАЙБУТНІХ УСПІХІВ

Наші студенти ще у вузі мають можливість зробити перші кроки у практичній професійній підготовці. Адже в інституті діє навчально-тренувальний банк АКБ “Славутич”, створений у рамках спільного українсько-німецького міжурядового проекту “Трансформ” (“Transform”) ще у 1998 році. Він моделює практичну діяльність комерційного банку й обслуговує навчально-тренувальні фірми, які функціонують на базах вищих навчальних закладів різних регіонів України.

Головна мета навчально-тренувальної фірми акціонерно-комерційного банку “Славутич” — завдяки використанню сучасних технологій та вдосконаленню особистого професіоналізму персоналу досягти рівня світових стандартів роботи з клієнтами.

Обладнаний сучасною комп’ютерною, відеотехнікою банк має касовий та операційний зали, всі технічні та методичні атрибути. За допомогою сучасних систем програмування та під керівництвом досвідчених викладачів проводиться моделювання виробничих ситуацій. Саме тут усі охочі сту-

денти I–VI курсів проходять навчальну практику, вдосконалюють професійну підготовку у живому спілкуванні з реальними клієнтами, вирішуючи реальні проблеми фахової спрямованості. Робота в АКБ “Славутич” — це можливість ще в студентські роки спробувати себе не тільки як майбутнього фахівця, а й випробувати власні організаторські здібності, здатність налагоджувати доброзичливі стосунки з колегами та клієнтами, опановувати професійні навички роботи з банків-

Переможці Всеукраїнської студентської олімпіади. Зліва направо: Олег Кузькін, Ірина Мороз, Володимир Потоцький.

ським програмним забезпеченням та новими банківськими технологіями.

Банк має досить ефективну і чітку структуру управління, спрямовану на постійне поліпшення якості обслуговування клієнтів. Користь від роботи в АКБ “Славутич” полягає не лише у підвищенні рівня фахових знань, набутті практичного досвіду, а й у вихованні студента як особистості, адже працюючи у тренінг-банку, він адаптується до роботи в колективі, вчиться готовності до співпраці, у нього формується комунікабельність та відповідальність. Молода людина має можливість працювати творчо, проявляти ініціативу, цілеспрямованість; у неї розвивається почуття гордості за успіхи, особистий внесок у спільну справу і в розвиток навчального закладу. Випускник Черкаського інституту банківської справи керуючий АКБ “Славутич” у 2009–2010 роках Олександр Довбуш переконаний: “Інститут відкриває перед кожним студентом рівні можливості для самореалізації, потрібно тільки вміло тим скористатися. Риси, якими повинен володіти справжній банкір, щоб досягти успіху в професійній діяльності, — це наполегливість, професіоналізм, вміння переконувати, спілкуватися з клієнтами, чесність, ораторська майстерність. У навчально-тренувальному банку студенти набувають практичних навичок роботи з клієнтами та комунікацій у самому колективі. Осо-

бисто для мене, — стверджує Олександр, — це було досить важливим, адже робота в сучасному банку — своєрідне випробування, пройти яке здатний тільки підготовлений фахівець, який зуміє закріпити отримані знання на практиці, перебуваючи ще в стінах навчального закладу”.

Щорічно працівники банку беруть участь у міжнародних, міжвузівських та всеукраїнських ярмарках, які вже стали традиційними, виставках, семінарах, конкурсах фахової майстерності, де налагоджують нові ділові контакти. Неодноразово керівництвом інституту організовувалися безкоштовні поїздки до НБУ, подорожі у різні куточки України, відвідини театрів, музеїв та інші культурні заходи.

Крім того, студенти — працівники АКБ “Славутич” — за свою роботу у позалекційний час отримують бонуси у вигляді балів згідно з розробленою в інституті програмою “Страхових бонусів”, які можна використати при складанні іспитів та заліків під час сесії для підвищення оцінки.

АКБ “Славутич” запрошує всіх бажаючих долучитися до роботи навчально-тренувального банку, проявити себе на ринку банківських послуг. Адже єдність теорії та практики — запорука майбутніх успіхів.

НАУКОВА РОБОТА

Повноцінному виконанню навчального плану сприяє науково-дослідна робота професорсько-викладацького складу інституту. Вона здійснюється у співпраці з провідними вітчизняними та зарубіжними науковцями та фахівцями-практиками, зокрема: професором, д. е. н. Р.М. Ніжегородцевим (Інститут проблем управління РАН, Росія); д. т. н., професором С.О. Дмитровим (Інститут магістерської та післядипломної освіти УБС НБУ); к. е. н. Т.А. Медвідь (департамент фінансового моніторингу НБУ); к. е. н. С.В. Мерінковою (ДВНЗ “Українська академія банківської справи НБУ”); к. е. н. А.М. Метньовою (заступник начальника АБ “Укргазбанк”).

Значна увага приділяється залученню студентів до проведення досліджень, адже науково-дослідницька робота студентів є одним із найважливіших елементів підвищення якості підготовки висококваліфікованих фахівців.

Молодіжна наука стає дедалі перспективнішим напрямом інвестування, оскільки саме вона може забезпе-

чити економічне зростання України в середньо- і довгостроковій перспективі.

Студенти інституту завжди активно займалися науковою діяльністю, але особливо швидкими темпами ця робота почала розвиватися з часу зміни статусу навчального закладу та організації студентського наукового товариства (СНТ). Його головними завданнями є: координація роботи з обдарованою молоддю; створення сприятливих умов для розвитку і реалізації творчих здібностей студентів інституту; залучення студентів до активної дослідницької, пошукової діяльності в процесі навчання в інституті; участь у вирішенні актуальних науково-педагогічних, гуманітарних та науково-технічних проблем.

Показники цієї діяльності студентства поліпшилися в рази не тільки кількісно, а й якісно. Нині СНТ активно працює над створенням спільного наукового простору з усіма інститутами Університету банківської справи НБУ, і перші кроки в цьому напрямі уже зроблено.

Наукова робота для студента — це не тільки запорука успішного здобуття професійних знань, а й можливість самореалізації та знайомства з цікавими людьми під час різних заходів.

До когорті невтомних, ініціативних юних подвижників належить Олег Першин. Він створив студентський дискусійний клуб ЧІБС, сформував групу екскурсіводів. А минулого навчального року організував команду для участі в Першому студентському дебатовому турнірі “Єврокубок” (м. Черкаси) з проблем євроатлантичної інтеграції України, став капітаном команди і привів її до перемоги.

Мабуть, прізвище Першин зобов’язує його бути першим. Він першопроходець серед студентів Університету банківської справи Національного банку України на шляху до Стипендіальної програми “Завтра. UA” Фонду Віктора Пінчука — першої приватної загальнонаціональної програми з підтримки талановитої молоді. Стипендія дісталася Олегові цілком заслужено. Адже він два навчальні роки поспіль — 2009/2010 та 2010/2011 — визнавався кращим студентом-науковцем Університету банківської справи, перемігши у номінації “Науково-дослідна робота”. А список його здобутків досить довгий: диплом I ступеня Всеукраїнської студентської олімпіади 2010/2011 навчального року з дисципліни “Стра-

хування”; диплом II ступеня Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт за напрямом “Політичні науки” (2009/2010 н. р.); диплом II ступеня Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт за напрямом “Світове господарство” (2009/2010 н. р.); диплом II

Переможці Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт. Зліва направо: Юлія Беззубенко, Сергій Медвідь, Ольга Богатиренко, Ірина Мороз.

ступеня Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт зі спеціальності “Фінанси, грошовий обіг і кредит” (2010/2011 н. р.); диплом III ступеня Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт зі спеціальності “Економіка природокористування й охорони навколишнього середовища” (2010/2011 н. р.).

Думаю, основні здобутки цієї молододі активної людини ще попереду.

А взагалі, у нас чимало здібних, працьовитих студентів.

Якщо говорити про найновіші перемоги у Всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт наших молодих науковців, то варто було б згадати про диплом I ступеня Ольги Богатиренко зі спеціальності “Економіка сільського господарства та АПК”, диплом II ступеня Ірини Мороз зі спеціальності “Фінанси, грошовий обіг і кредит”, диплом III ступеня Юлії Беззубенко зі спеціальності “Банківська справа”.

Окремо хотілося б відзначити Сергія Медвідя, котрий цього навчального року має чи не найбільше здобутків, зокрема диплом III ступеня Всеукраїнського конкурсу наукових студентських робіт зі спеціальності “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит”, II тур якого проходив у Київському національному університеті ім. Т.Шевченка 20–21 березня 2012 року. А напередодні Нового року він здобув диплом II ступеня у X Санкт-Петербурзькому відкритому конкурсі ім. професора Веніамінова на кращу студентську роботу з економіки, управління та інформатики в економічній сфері. Ще один вагомий успіх

до Сергія Медведя прийшов навесні цього року, коли він одержав диплом за друге місце в Міжнародному конкурсі наукових робіт студентів та аспірантів. Проводив конкурс Фінансовий університет при Уряді Російської Федерації (м. Москва).

Досить вагомими є здобутки і Сергія Піскуна, випускника 2011 року: диплом за II місце у Всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт зі спеціальності “Кількісні методи в економіці” (2007/2008 н. р.); диплом II ступеня Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт за напрямом “Банківська справа” (2008/2009 н. р.); I місце у Конкурсі на кращого студента Університету банківської справи НБУ (номінація “Науково-дослідна робота”, 2008/2009 н. р.); диплом I ступеня Всеукраїнського конкурсу студентських наукових ро-

Робочий момент пленарного засідання XI науково-практичної конференції студентів та аспірантів “Фінансово-кредитна система України в умовах інтеграційних та глобалізаційних процесів”.

біт за напрямом “Маркетинг” (2009/2010 н. р.); диплом II ступеня Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт за напрямом “Банківська справа” (2009/2010 н. р.).

Щовесни у Черкаському інституті банківської справи проводиться науково-практична конференція студентів та аспірантів “Фінансово-кредитна система України в умовах інтеграційних та глобалізаційних процесів”. Цього року вона була одинадцятою і проходила 19–20 квітня.

Конференція викликала інтерес у понад двох сотень студентів та аспірантів, які представляли вищі навчальні заклади України з Київської, Львівської, Тернопільської, Донецької, Волинської, Запорізької, Харківської, Дніпропетровської, Сумської, Одеської, Миколаївської, Житомирської та Черкаської областей, а також Автономної Республіки Крим.

Результати своїх наукових досліджень репрезентувала молодь Інсти-

туту регіональних досліджень Національної академії наук України та 29 вищих навчальних закладів України.

Особливо приємно, що кожного року серед учасників конференції є представники зарубіжних ВНЗ. На конференцію цього року направили тези доповідей 18 учасників з Поліського державного університету, Академії Управління при Президентові Республіки Білорусь, філії Московського державного університету ім. Ломоносова у місті Севастополь.

СПОРТИВНІ ДОСЯГНЕННЯ

Хоча ми готуємо майбутніх економістів, фінансистів, банкірів, у спорті наші студенти почуваються теж досить впевнено. Вже стали традиційними перемоги спортсменів інституту на обласних і навіть на всеукраїнських змаганнях. Так, студент ЧІБС Максим Саприкін, перемігши в бігу на 60 метрів з перешкодами на Всеукраїнських змаганнях з легкої атлетики “Меморіал Героя Радянського Союзу, професора О.В.Тканка”, 2008 року був зарахований кандидатом до олімпійської збірної України. Переміг Максим у цьому ж виді спорту і на Спартакіаді з легкої атлетики серед ВНЗ III–IV рівнів акредитації України 2009 року.

Тішить своїми успіхами команда інституту з танцювальної аеробіки. Цього навчального року вона знову здобула перше місце в номінації “Хіп-хоп” на Студентському спортивному фестивалі за програмою Універсиади УБС НБУ (Україна, м. Суми). Особливо теплих слів заслуговує лідер команди Ліана Павлова. Вона — срібний призер IX

чемпіонату світу з сучасного танцю у категорії “Диско. Дорослі. Пара” (Італія, м. Кастільончелло), чемпіонка України та Європи із сучасного танцю

На першій сходинці п'єдесталу — Ліана Павлова.

в категорії “Диско. Дорослі. Пара” (Україна, м. Ялта) 2010 року.

В ігрових видах спорту ми теж успішні. У 2010/2011 роках команда з міні-футболу була кращою серед команд підрозділів Університету банківської справи і другою серед команд навчальних закладів Національного банку України. У 2010 році наші баскетболісти стали чемпіонами серед команд навчальних закладів НБУ. А цього року такого успіху досягли одразу і чоловіча, і жіноча волейбольні команди.

На обласному рівні наші спортсмени добре знані, бо є постійними учасниками і призерами змагань. Іноді нас називають найактивнішим навчальним закладом міста й області у спортивних змаганнях.

У Спартакіаді профспілкової організації працівників державних установ Черкаської області наші спорт-

смени демонструють динаміку зростання майстерності. Якщо в загальнокомандному заліку минулого року представники інституту посіли друге місце, то цього року наша команда стала переможцем серед п'ятнадцяти команд-учасниць.

У Спартакіаді команд гуртожитків ВНЗ III–IV рівнів акредитації Черкаської області ми постійно виборюємо призові місця: у 2008/2009 навчальному році — третє місце, наступного року були першими, а у 2010/2011 навчальному році посіли друге місце.

На Універсиаді ВНЗ III–IV рівнів акредитації Черкаської області наші спортсмени також є постійними призерами.

Перелік здобутків можна було б продовжувати, але про все розповісти неможливо. Бо життя триває — успіхи

Переможці Універсиади — жіноча та чоловіча збірні Черкаського інституту банківської справи разом з директором Миколою Дмитренком.

примножуються, і це найголовніше. Тож працюємо на нові перемоги і досягнення.

Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється Національним банком України один раз на місяць (за травень 2012 року)*

№ п/п	Код валюти	Назва валюти	Офіційний курс	№ п/п	Код валюти	Назва валюти	Офіційний курс
1	100 BGL	100 левів (Болгарія)	540.4356	16	434 LYD	100 лівійських динарів	644.3468
2	986 BRL	100 бразильських реалів	422.8803	17	484 MXN	100 мексиканських нових песо	60.3754
3	051 AMD	10000 вірменських драмів	203.5695	18	496 MNT	10000 монгольських тугриків	60.3467
4	410 KRW	1000 вонів Республіки Корея	7.0502	19	554 NZD	100 новозеландських доларів	653.7505
5	704 VND	10000 в'єтнамських донгів	3.8284	20	586 PKR	100 пакистанських рупій	8.7941
6	981 GEL	100 грузинських ларі	490.7500	21	604 PEN	100 перуанських нових сол	301.4488
7	344 HKD	100 доларів Гонконгу	102.9677	22	642 ROL	100 румунських леїв	240.8915
8	818 EGP	100 єгипетських фунтів	132.1191	23	682 SAR	100 саудівських ріялів	213.0470
9	376 ILS	100 ізраїльських нових шекелів	212.6161	24	760 SYP	100 сирійських фунтів	13.9440
10	356 INR	1000 індійських рупій	152.0872	25	901 TWD	100 нових тайваньських доларів	27.1941
11	364 IRR	1000 іранських ріалів	0.6501	26	972 TJS	100 таджицьких сомоні	167.8974
12	368 IQD	100 іракських динарів	0.6883	27	952 XOF	1000 франків КФА	16.1142
13	417 KGS	100 киргизьких сомів	17.0426	28	152 CLP	1000 чилійських песо	16.4689
14	414 KWD	100 кувейтських динарів	2875.0990	29	191 HRK	100 хорватських кун	140.6405
15	422 LBP	1000 ліванських фунтів	5.3124	30	255	100 доларів США за розр. із Індією	639.1920

* Курс встановлено з 01.05.2012 року.

Підготовлено департаментом аналізу та прогнозування грошово-кредитного ринку Національного банку України.

Офіційний курс гривні який встановлюється Національним банком

№ п/п	Код валюти	Назва валюти						
			01.05.2012 р.	02.05.2012 р.	03.05.2012 р.	04.05.2012 р.	05.05.2012 р.	
1	036 AUD	100 австралійських доларів	833.6492	833.6492	833.6492	821.5911	821.5911	
2	826 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	1296.4355	1296.4355	1296.4355	1292.4679	1292.4679	
3	031 AZM	100 азербайджанських манатів	1016.2681	1016.2681	1016.2681	1016.5267	1016.5267	
4	974 BYR	10 білоруських рублів	0.0099	0.0099	0.0099	0.0098	0.0098	
5	208 DKK	100 датських крон	142.0964	142.0964	142.0964	140.9711	140.9711	
6	840 USD	100 доларів США	798.9900	798.9900	798.9900	798.9900	798.9900	
7	352 ISK	100 ісландських крон	6.3573	6.3573	6.3573	6.3960	6.3960	
8	124 CAD	100 канадських доларів	813.3148	813.3148	813.3148	811.7323	811.7323	
9	398 KZT	100 казахстанських тенге	5.4022	5.4022	5.4026	5.4033	5.4033	
10	428 LVL	100 латвійських латів	1511.0563	1511.0563	1511.0563	1500.2355	1500.2355	
11	440 LTL	100 литовських літів	306.1237	306.1237	306.1237	303.6708	303.6708	
12	498 MDL	100 молдовських лейв	67.8289	67.8289	67.8289	68.1395	68.1395	
13	578 NOK	100 норвезьких крон	139.2968	139.2968	139.2968	139.0511	139.0511	
14	985 PLN	100 польських злотих	252.9396	252.9396	252.9396	251.8712	251.8712	
15	643 RUB	10 російських рублів	2.7155	2.7155	2.7211	2.7118	2.7118	
16	702 SGD	100 сингапурських доларів	644.6596	644.6596	644.6596	642.9843	642.9843	
17	792 TRL	100 турецьких лір	454.0309	454.0309	454.0309	453.4117	453.4117	
18	795 TMM	100 туркменських манатів	280.3474	280.3474	280.3474	280.3474	280.3474	
19	348 HUF	1000 угорських форинтів	36.7967	36.7967	36.7967	37.0264	37.0264	
20	860 UZS	100 узбецьких сумів	0.4305	0.4305	0.4305	0.4298	0.4298	
21	203 CZK	100 чеських крон	42.5004	42.5004	42.5004	42.0533	42.0533	
22	752 SEK	100 шведських крон	118.7302	118.7302	118.7302	118.1918	118.1918	
23	756 CHF	100 швейцарських франків	879.7935	879.7935	879.7935	872.7439	872.7439	
24	156 CNY	100 юанів женьміньбі (Китай)	127.0413	127.0413	127.0413	127.1343	127.1343	
25	392 JPY	1000 японських єн	99.0149	99.0149	99.0149	99.3947	99.3947	
26	978 EUR	100 євро	1056.9839	1056.9839	1056.9839	1048.5146	1048.5146	
27	960 XDR	100 СПЗ	1237.9630	1237.9630	1237.9630	1235.0467	1235.0467	
			16.05.2012 р.	17.05.2012 р.	18.05.2012 р.	19.05.2012 р.	20.05.2012 р.	21.05.2012 р.
1	036 AUD	100 австралійських доларів	799.4357	794.3231	792.0427	792.0427	792.0427	789.3460
2	826 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	1282.5343	1273.4016	1265.5078	1265.5078	1265.5078	1264.1118
3	031 AZM	100 азербайджанських манатів	1016.6688	1016.6688	1016.9254	1016.9254	1016.9254	1016.9891
4	974 BYR	10 білоруських рублів	0.0098	0.0098	0.0098	0.0098	0.0098	0.0097
5	208 DKK	100 датських крон	138.0448	136.9235	136.3441	136.3441	136.3441	136.7701
6	840 USD	100 доларів США	799.0000	799.0000	799.1000	799.1000	799.1000	799.1500
7	352 ISK	100 ісландських крон	6.3097	6.2529	6.2537	6.2537	6.2537	6.2419
8	124 CAD	100 канадських доларів	798.2541	793.1470	788.1619	788.1619	788.1619	785.6857
9	398 KZT	100 казахстанських тенге	5.3986	5.4008	5.3982	5.3982	5.3982	5.4099
10	428 LVL	100 латвійських латів	1472.0351	1458.9538	1452.7216	1452.7216	1452.7216	1457.9072
11	440 LTL	100 литовських літів	297.1952	294.7655	293.5063	293.5063	293.5063	294.4273
12	498 MDL	100 молдовських лейв	67.3665	67.4256	67.3374	67.3374	67.3374	67.3104
13	578 NOK	100 норвезьких крон	134.6926	133.5476	133.6929	133.6929	133.6929	133.8070
14	985 PLN	100 польських злотих	237.3987	233.9692	233.0555	233.0555	233.0555	234.4554
15	643 RUB	10 російських рублів	2.6344	2.5794	2.5826	2.5826	2.5826	2.5457
16	702 SGD	100 сингапурських доларів	636.2573	630.7426	630.1571	630.1571	630.1571	627.7238
17	792 TRL	100 турецьких лір	442.1179	439.0708	436.8372	436.8372	436.8372	436.8710
18	795 TMM	100 туркменських манатів	280.3509	280.3509	280.3860	280.3860	280.3860	280.4035
19	348 HUF	1000 угорських форинтів	35.1123	34.5803	34.0245	34.0245	34.0245	34.2001
20	860 UZS	100 узбецьких сумів	0.4284	0.4284	0.4284	0.4284	0.4284	0.4285
21	203 CZK	100 чеських крон	40.2177	39.9751	39.7185	39.7185	39.7185	40.1294
22	752 SEK	100 шведських крон	113.4664	111.8793	110.9307	110.9307	110.9307	111.7191
23	756 CHF	100 швейцарських франків	854.4177	847.3618	843.7421	843.7421	843.7421	846.3193
24	156 CNY	100 юанів женьміньбі (Китай)	126.4424	126.3882	126.3362	126.3362	126.3362	126.3405
25	392 JPY	1000 японських єн	99.9665	99.2652	99.5793	99.5793	99.5793	100.7032
26	978 EUR	100 євро	1026.1557	1017.7662	1013.4186	1013.4186	1013.4186	1016.5987
27	960 XDR	100 СПЗ	1224.9622	1218.2719	1217.5797	1217.5797	1217.5797	1218.3038

щодо іноземних валют, України щоденно (за травень 2012 року)

Офіційний курс

	06.05.2012 р.	07.05.2012 р.	08.05.2012 р.	09.05.2012 р.	10.05.2012 р.	11.05.2012 р.	12.05.2012 р.	13.05.2012 р.	14.05.2012 р.	15.05.2012 р.
	821.5911	817.7971	813.9206	813.9206	811.0321	808.9867	808.9867	808.9867	803.1573	797.8835
	1292.4679	1292.2393	1291.0180	1291.0180	1290.2898	1291.5738	1291.5738	1291.5738	1287.4712	1284.6921
	1016.5267	1016.5267	1016.3740	1016.3740	1016.3995	1016.5394	1016.5394	1016.5394	1016.6688	1016.6688
	0.0098	0.0098	0.0098	0.0098	0.0098	0.0099	0.0099	0.0099	0.0098	0.0099
	140.9711	141.0677	140.0058	140.0058	139.9215	139.3131	139.3131	139.3131	139.1322	138.2634
	798.9900	798.9900	798.8700	798.8700	798.8900	799.0000	799.0000	799.0000	799.0000	799.0000
	6.3960	6.4419	6.4058	6.4058	6.4029	6.3605	6.3605	6.3605	6.3569	6.3142
	811.7323	807.9729	801.9466	801.9466	802.4015	799.9876	799.9876	799.9876	795.7418	796.0295
	5.4033	5.4004	5.4032	5.4032	5.4001	5.4052	5.4052	5.4052	5.4034	5.3986
	1500.2355	1501.0496	1488.4450	1488.4450	1489.6982	1483.2196	1483.2196	1483.2196	1482.1232	1473.4820
	303.6708	303.8791	301.5429	301.5429	301.3653	299.9258	299.9258	299.9258	299.5324	297.6580
	68.1395	68.0322	67.8083	67.8083	67.6275	67.3784	67.3784	67.3784	67.3324	67.2650
	139.0511	138.7692	137.6568	137.6568	137.6303	137.0273	137.0273	137.0273	136.4144	135.3822
	251.8712	250.7249	248.1451	248.1451	248.3127	244.8652	244.8652	244.8652	243.7257	238.9014
	2.7118	2.6999	2.6801	2.6801	2.6802	2.6467	2.6467	2.6467	2.6430	2.6400
	642.9843	643.4648	640.1274	640.1274	640.9722	639.2888	639.2888	639.2888	638.6474	635.5929
	453.4117	455.1398	452.6814	452.6814	452.5329	447.6265	447.6265	447.6265	447.0394	442.0446
	280.3474	280.3474	280.3053	280.3053	280.3123	280.3509	280.3509	280.3509	280.3509	280.3509
	37.0264	36.8346	36.3435	36.3435	36.3246	35.9191	35.9191	35.9191	35.6753	35.2248
	0.4298	0.4298	0.4290	0.4290	0.4290	0.4291	0.4291	0.4291	0.4291	0.4284
	42.0533	41.9308	41.6051	41.6051	41.4019	41.1567	41.1567	41.1567	40.9546	40.4707
	118.1918	117.8371	116.8472	116.8472	117.0675	115.7750	115.7750	115.7750	115.1186	114.1695
	872.7439	873.3425	866.7726	866.7726	866.1180	862.0527	862.0527	862.0527	860.9937	855.7483
	127.1343	126.7007	126.9964	126.9964	126.9448	126.5376	126.5376	126.5376	126.6176	126.3761
	99.3947	99.5383	99.9297	99.9297	100.0437	100.2404	100.2404	100.2404	99.9445	100.1319
	1048.5146	1049.2337	1041.1673	1041.1673	1040.5542	1035.5839	1035.5839	1035.5839	1034.2256	1027.7537
	1235.0467	1235.1842	1234.9987	1234.9987	1231.7619	1229.0114	1229.0114	1229.0114	1228.0858	1225.7797
	22.05.2012 р.	23.05.2012 р.	24.05.2012 р.	25.05.2012 р.	26.05.2012 р.	27.05.2012 р.	28.05.2012 р.	29.05.2012 р.	30.05.2012 р.	31.05.2012 р.
	785.6552	790.4589	779.6645	781.5124	781.5124	781.5124	782.4729	788.3340	785.8214	780.9782
	1261.8158	1261.8801	1257.7953	1253.0348	1253.0348	1253.0348	1252.9540	1255.2650	1252.0650	1246.1387
	1016.9891	1017.1163	1016.8575	1016.8575	1016.8575	1016.8575	1016.9869	1016.9869	1017.1163	1017.1163
	0.0097	0.0098	0.0097	0.0097	0.0097	0.0097	0.0097	0.0097	0.0097	0.0096
	137.0985	137.3148	136.1444	135.0528	135.0528	135.0528	134.9400	135.1678	134.6980	133.7748
	799.1500	799.2500	799.2500	799.2500	799.2500	799.2500	799.2500	799.2500	799.2500	799.2500
	6.2900	6.2785	6.2373	6.1948	6.1948	6.1948	6.1847	6.1847	6.1576	6.1269
	780.9583	786.3777	781.8938	779.3882	779.3882	779.3882	777.9201	780.3104	779.8214	777.6182
	5.4000	5.4044	5.4084	5.4124	5.4124	5.4124	5.4142	5.3996	5.4018	5.4036
	1460.1838	1462.6378	1449.7357	1438.8792	1438.8792	1438.8792	1435.9717	1438.8790	1433.3392	1423.8143
	295.0985	295.5521	293.0290	290.6679	290.6679	290.6679	290.4133	290.8763	289.8809	287.9133
	67.1854	67.2713	67.2684	67.3211	67.3211	67.3211	67.0309	66.9277	66.8677	66.7845
	133.6021	134.7794	133.6023	133.1765	133.1765	133.1765	132.7955	133.2737	133.0897	132.2919
	235.1526	235.6990	231.6855	230.8070	230.8070	230.8070	230.3559	231.4462	229.5118	226.5875
	2.5648	2.5729	2.5470	2.5273	2.5273	2.5273	2.5168	2.5112	2.4910	2.4630
	628.0689	629.4223	625.7472	626.6348	626.6348	626.6348	625.1880	626.2237	625.5239	623.3428
	435.9746	437.7123	432.2144	432.9673	432.9673	432.9673	433.9734	435.2681	435.0229	433.5400
	280.4035	280.4386	280.4386	280.4386	280.4386	280.4386	280.4386	280.4386	280.4386	280.4386
	34.2504	34.3539	33.5023	33.4785	33.4785	33.4785	33.3391	33.6597	33.5985	33.2533
	0.4277	0.4277	0.4277	0.4277	0.4277	0.4277	0.4277	0.4271	0.4271	0.4271
	40.3931	40.3448	39.6851	39.5281	39.5281	39.5281	39.4422	39.6830	39.2325	38.7445
	111.7343	112.2766	111.6683	111.8113	111.8113	111.8113	111.5022	111.6154	111.3783	111.0052
	848.3192	849.6232	842.3700	835.6521	835.6521	835.6521	834.6421	835.6249	833.0427	827.7328
	126.4101	126.5432	126.2630	126.1746	126.1746	126.1746	126.1783	126.2365	126.2154	125.9639
	100.8229	100.0571	100.5836	100.6134	100.6134	100.6134	100.4749	100.6855	100.4517	101.0477
	1018.9163	1020.4824	1011.7706	1003.6182	1003.6182	1003.6182	1002.7391	1004.3376	1000.9008	994.1072
	1221.2920	1219.9236	1216.9479	1213.6051	1213.6051	1213.6051	1213.3196	1213.3196	1212.0610	1207.0728

Підготовлено департаментом аналізу та прогнозування грошово-кредитного ринку Національного банку України.

Дослідження/

Володимир Бобиль

Доцент кафедри обліку,
аудиту та інтелектуальної власності
Дніпропетровського національного
університету залізничного транспорту
імені академіка В.Лазаряна,
кандидат економічних наук

Удосконалення системи гарантування вкладів в умовах сучасної фінансової кризи

Гарантування вкладів (депозитів) є однією зі складових гарантій фінансової стабільності банківського сектору економіки. Система страхування депозитів повинна захищати не тільки кошти вкладників, а й сприяти роботі з проблемними банками і таким чином запобігати виникненню кризових ситуацій. Гарантування вкладів – це один із компонентів системи фінансової та економічної безпеки, яка передбачає також розвинуту систему ризик-менеджменту у кредитних установах, стабільне макроекономічне середовище, ефективну грошово-кредитну політику, розвинутий пруденційний нагляд тощо.

У статті досліджуються різні види гарантування вкладів, а також шляхи вдосконалення системи гарантування вкладів у період фінансової кризи.

Дослідженням питання функціонування ефективної системи страхування депозитів присвячені праці таких вітчизняних та зарубіжних науковців, як Г.Десмонд, Р.Келі, П.Роуз, К.Гавальд, Ж.Стуфле, К.Гейгер, Ж.Сабурен, О.Анікін, В.Виноградов, А.Вішневський, О.Бакун, С.Тігіпко, О.Іщенко, С.Аржевітін, С.Безвух, Л.Волощенко, Н.Горбач, З.Сороківська, В.Базилевич, С.Волосович, М.Алексєнко, В.Жупанін, Т.Мазур.

Незважаючи на велику кількість наукових праць на цю тему, проблеми розвитку державної системи гарантування вкладів залишаються актуальними і потребують подальшого дослідження (особливо в питанні вдосконалення системи у період сучасної фінансової кризи).

ВИДИ СИСТЕМ ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ

Системи гарантування вкладів існують у більш як 70 країнах світу. Умовно їх можна поділити на два види: американську та німецьку.

Американська система гарантування вкладів передбачає створення особливого державного органу, діяльність

якого фінансується спільно банками та державою. При цьому всі банки зобов'язані брати участь у гарантуванні вкладів. Подібна модель застосовується в США, Канаді, Великобританії, Японії.

За німецькою моделлю системою гарантування вкладів керують асоціації банків, участь банків у цій системі є добровільною, а державне фінансування відсутнє. Німецька модель гарантування вкладів застосовується у Франції, Швейцарії, Нідерландах.

Зазначимо, що в межах Євросоюзу функціонування системи гарантування депозитів є обов'язковим для всіх його держав-членів, починаючи з 1994 року, коли була прийнята Директива 94/19/ЄС "Щодо схем гарантування депозитів". Згідно з її вимогами кожна держава – член Європейського Союзу створює, офіційно визнає та контролює на своїй території одну чи кілька систем гарантування депозитів.

Світова фінансова криза змусила Європейську комісію в липні 2010 року внести до цієї Директиви ЄС кардинальні зміни, а саме:

— запровадити перехід усіх систем гарантування депозитів на авансове фінансування;

— встановити єдиний цільовий розмір фонду гарантування депозитів на рівні 1.5% від обсягу застрахованих депозитів (такий норматив має бути досягнутий за 10 років);

— надати можливість стягнення з банків надзвичайних внесків для поповнення фонду гарантування депозитів;

— надати можливість взаємного кредитування національними системами гарантування депозитів одна одної;

— провести уніфікацію кола застрахованих інструментів, виключивши з числа гарантованих депозитів рахунки державних органів і фінансових організацій;

— надати можливість установлення підвищеного розміру відшкодування для окремих депозитів, що виникають у результаті угод із нерухомістю й певних подій у житті (одержання спадщини тощо) на період до 12 місяців;

— запровадити скорочення граничного строку здійснення виплат до семи календарних днів (у тому числі за рахунок здійснення переведення гарантованих зобов'язань в іншу, фінансово стійку кредитну організацію);

— скасувати інститут франшизи, відповідно до якого допускалася

можливість відшкодування депозиту на 90 відсотків;

- скасувати залік зустрічних вимог при розрахунках відшкодування;

- проводити регулярне стрестестування систем гарантування депозитів;

- покласти на банки обов'язок бути спроможними в будь-який час на вимогу системи гарантування депозитів визначити розмір гарантованих зобов'язань і поінформувати про нього систему;

- встановити єдиний стандарт інформування вкладника при придбанні депозитного продукту (про поширення на нього гарантії і порядку одержання відшкодування) [1].

Пропоновані Європейською комісією заходи спрямовані на кардинальне реформування й подальшу уніфікацію систем гарантування (страхування) депозитів країн – членів ЄС із перспективою створення надалі єдиної загальноєвропейської системи.

Принципові відмінності у побудові систем страхування вкладів зумовлені як соціально-економічним розвитком країн, особливостями банківської діяльності, передумовами запровадження, так і стратегічними цілями розвитку фінансового сектору економіки.

Важливим аспектом системи гарантування вкладів є розмір страхового покриття, який зазвичай установлюється на одного вкладника й гарантує або лише суму вкладу, або суму вкладу з відсотками. У деяких країнах світу держава гарантує всі банківські вклади у повному обсязі, але в більшості країн встановлюється законодавчо закріплена сума гарантування, яка може періодично змінюватися.

Варто зауважити, що низка країн у своїй практиці використовує систему пропорційного страхування, за якої відшкодуванню підлягає не весь вклад, а певний відсоток від загальної суми (як правило, 5–20%). Система пропорційного страхування стимулює вкладника ретельніше обирати банківську установу для розміщення своїх коштів.

Системи страхування депозитів різняться також за ступенем охоплення вкладів страховим покриттям. Наприклад, у більшості країн не гарантуються міжбанківські депозити, боргові зобов'язання на пред'явника, а також зобов'язання банку щодо акціонерів та керівництва. Як правило, страховий захист поширюється на вклади населення.

На думку Т.Мазура, аналіз міжнародного досвіду свідчить, що в основі побудови систем страхування депозитів повинні бути покладені такі принципи:

- система страхування депозитів має організовуватися на основі поєднання організаційної та фінансової співучасті як недержавних, так і державних структур;

- участь у системі страхування депозитів повинні брати всі банки та фінансові установи, що приймають депозити;

- страхові тарифи у межах банків-страхувальників мають диференціюватися залежно від ступеня їх загальної ризикогентності, ступінь якої постійно вивчається фондом страхування депозитів;

- до страхування вкладів фізичних і юридичних осіб мають застосовуватися різні підходи [2].

Зазначимо, що основними рисами ефективної системи страхування вкладів (депозитів) є:

- участь державних інститутів у системі гарантування вкладів;

- широка кампанія з інформування громадськості щодо діяльності страхувальника депозитів та розміру гарантованої суми відшкодування за вкладами;

- оцінка банківської діяльності на основі системи управління ризиками;

- чітко визначені повноваження та обов'язки страхувальника депозитів;

- наявність механізму виведення з фінансової системи неплатоспроможних банків найменш витратним методом;

- можливість продажу неплатоспроможного банку інвестору;

- тісна співпраця страхувальника депозитів із національним регулятором та банками;

- обов'язкова участь банків у системі гарантування вкладів;

- зважена процентна політика, що утримує від високих ризиків.

Відомо, що за неефективної системи гарантування вкладів ринкова дисципліна падає: вкладники менше зацікавлені в моніторингу діяльності банків, а банки схильні до збільшення своїх ризиків.

РОБОТА ФОНДУ ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

В Україні впроваджена державна система страхування вкладів. Її правовою основою є Указ Прези-

дента “Про заходи щодо захисту прав фізичних осіб – вкладників комерційних банків України”, Закон України “Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб”, а також Положення “Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб”, затверджене Кабінетом Міністрів і Національним банком України. Варто зазначити, що з 21.09.2012 року Закон України “Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб” втрапить чинність, а вступить у дію Закон України “Про систему гарантування вкладів фізичних осіб”.

Відповідно до вказаних вище документів Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (надалі – Фонд) є державною спеціалізованою, економічно самостійною установою. Нині основною метою діяльності Фонду є захист прав та інтересів фізичних осіб – вкладників банків, філій іноземних банків. Керують ним адміністративна рада (складається з двох представників Кабінету Міністрів, двох представників Національного банку України та представника Асоціації українських банків) і виконавча дирекція (регулює поточну діяльність Фонду). Однак, у відповідності до Закону України “Про систему гарантування вкладів фізичних осіб” повноваження Фонду суттєво розширяться, а персональний склад адміністративної ради зазнає істотних змін.

Учасниками Фонду є банки і філії іноземних банків, які мають банківську ліцензію на право здійснювати банківську діяльність та виконують встановлені Національним банком України економічні нормативи щодо достатності капіталу і платоспроможності. Учасники Фонду, які не виконують установлених вищезазначених нормативів та щодо яких за рішенням Національного банку України зупинено дію ліцензії на здійснення банківської діяльності, переводяться за рішенням адміністративної ради Фонду до категорії тимчасових учасників Фонду. При цьому банк повертає Фонду Свідоцтво учасника Фонду й отримує Довідку тимчасового учасника. Вклади, які були залучені банком після переведення його до категорії тимчасових учасників, не гарантуються Фондом. Механізм переведення банків до категорії тимчасових учасників Фонду перестане діяти після набрання чинності нового закону. Тобто у разі прийняття рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку Фонд буде відразу виключати банк із числа

Таблиця 1. Динаміка учасників (тимчасових учасників) Фонду гарантування вкладів фізичних осіб за 2001–2011 рр.

Період	Кількість банків у Фонді	Учасники	Тимчасові учасники
01.01.2001 р.	134	134	0
01.01.2002 р.	135	135	0
01.01.2003 р.	152	152	0
01.01.2004 р.	153	148	5
01.01.2005 р.	160	153	7
01.01.2006 р.	163	157	6
01.01.2007 р.	166	163	3
01.01.2008 р.	172	170	2
01.01.2009 р.	183	183	0
01.01.2010 р.	184	172	12
01.01.2011 р.	175	170	5
01.01.2012 р.	175	170	5

Таблиця 2. Надходження коштів до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб у 2009–2010 рр.

Джерело формування коштів Фонду	2009 р.	2010 р.
Початковий збір	6 936.7	3 150.0
Регулярний збір	919 682.6	960 746.6
Пеня за несвоєчасне або неповне перерахування зборів	206.1	476.6
Поповнення коштів Фонду згідно із Законом України "Про Державний бюджет України на 2009 рік"	1 000 000.0	–
Чистий дохід від інвестування коштів в ОВДП	396 910.9	347 656.9
Відсотки, нараховані на залишки коштів на розрахункових рахунках Фонду, відкритих в ОПЕРУ НБУ	31 171.8	24 760.2
Усього надходжень	2 354 908.1	1 336 790.3

Тис. грн.

Таблиця 3. Динаміка зростання гарантованої суми відшкодування

Гарантована сума, грн.	Нормативно-правовий акт
500	Указ Президента України "Про заходи щодо захисту прав фізичних осіб – вкладників комерційних банків України" від 10.09.1998 р.
1 200	Закон України "Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб" від 20.09.2001 р.
1 500	Рішення адміністративної ради Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 14.11.2002 р.
2 000	Рішення адміністративної ради Фонду від 17.09.2003 р.
3 000	Рішення адміністративної ради Фонду від 22.04.2004 р.
5 000	Рішення адміністративної ради Фонду від 21.04.2005 р.
8 000	Рішення адміністративної ради Фонду від 31.01.2006 р.
15 000	Рішення адміністративної ради Фонду від 24.05.2006 р.
25 000	Рішення адміністративної ради Фонду від 14.02.2007 р.
50 000	Рішення адміністративної ради Фонду від 14.08.2007 р.
150 000	Закон України "Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України" від 31.10.2008 р.

учасників Фонду без переведення такого банку до будь-яких проміжних категорій.

За станом на 01.01.2012 р. кількість банків у Фонді становила 175 одиниць, з яких статус учасників мали 170 кредитних установ, тимчасових учасників – 5 банків (див. таблицю 1) [3].

Загальна сума надходжень до Фонду протягом 2010 року становила 1 336 790.3 тис. грн. У структурі надходжень найбільшу питому вагу мали регулярний збір – 71.87% та чистий дохід від інвестування коштів у державні цінні папери – 26.01%.

У динаміці надходжень до Фонду в 2010 році було на 1 018 117.8 тис. грн. (43.20%) менше, ніж у попередньому році, що пов'язано з відсутністю фінансування Фонду у 2010 році за рахунок бюджетних програм (див. таблицю 2).

У структурі надходжень найбільше зросла сума сплаченої учасниками (тимчасовими учасниками) Фонду пені за несвоєчасне або неповне перерахування зборів – 270.5 тис. грн. Зростання цього показника пов'язане з виконанням учасниками Фонду у 2010 році зобов'язань щодо сплати пені за минулі періоди. Зростання об-

сягів надходжень регулярного збору порівняно з минулим роком незначне – 41 064 тис. грн. (4.5%) [3].

Як видно з таблиці 2, у 2010 році спостерігалось скорочення надходжень початкового збору на 54.6% порівняно з 2009 роком, що пов'язано зі зменшенням кількості новостворених банків. У звітному періоді зменшився чистий дохід від інвестування коштів в ОВДП та сума відсотків, нарахована на залишки коштів на розрахункових рахунках Фонду відповідно на 12.4% та 20.6%. Скорочення першого показника пов'язане зі зменшенням у 2010 році на 6.8 процентного пункту середньої доходності за державними цінними паперами. Скорочення другого показника викликане зменшенням коштів на поточних рахунках Фонду в зв'язку з початком виплат відшкодувань вкладникам 11 банків, ліквідація яких розпочалася наприкінці 2009-го та у 2010 році.

Зазначимо, що за роки функціонування Фонду гарантована сума відшкодування за вкладами підвищувалася 11 разів (див. таблицю 3).

Як видно з таблиці 3, нині гарантована сума відшкодування становить 150 000 грн.

За даними Фонду, на 01.01.2012 р. сума вкладів фізичних осіб становила 282.6 млрд. грн., що на 28.4 млрд. грн. більше, ніж за станом на 01.01.2011 р. За цей же період на 2.4 млн. збільшилася кількість вкладників – фізичних осіб – учасників (тимчасових учасників) Фонду (див. таблицю 4) [3].

Як видно з таблиці 4, середній розмір вкладу фізичних осіб на 01.01.2012 р. збільшився на 270 грн. і становив 8 072 грн.

Зазначимо, що до початку 2005 року сума гарантування вкладу фізичних осіб була значно меншою від середнього розміру вкладу. Так, на 01.01.2001 р. середній розмір вкладу становив 1 046 грн., а сума гарантування – лише 500 грн. На початок 2002 р. сума гарантування вкладу збільшилася до 1 200 грн., але середній розмір вкладу вже становив 1 915 грн. І тільки на початку 2005 р. ситуація змінилася на протилежну: середній розмір вкладу становив 2 559 грн., а сума гарантування вкладу – 3 000 грн. (див. графік) [3].

Як видно з графіка, на початок 2009 року сума гарантування перевищувала середній розмір вкладу майже у 25 разів на початок 2010 року – у 24 рази, на початок 2011-го та на початок 2012 року – у 19 разів. Ці по-

Таблиця 4. Дані про вклади фізичних осіб – учасників (тимчасових учасників) Фонду гарантування вкладів фізичних осіб за 2001–2011 рр.

Період	Сума вкладів фізичних осіб, млрд. грн.	Кількість вкладників, млн. осіб	Середній розмір вкладу, грн.
01.01.2001 р.	5.6	5.4	1 046
01.01.2002 р.	9.3	4.8	1 915
01.01.2003 р.	16.6	7.0	2 376
01.01.2004 р.	29.2	10.5	2 780
01.01.2005 р.	38.4	15.0	2 559
01.01.2006 р.	67.9	18.6	3 656
01.01.2007 р.	100.4	24.2	4 143
01.01.2008 р.	155.2	29.6	5 243
01.01.2009 р.	204.9	34.5	5 935
01.01.2010 р.	198.0	31.6	6 273
01.01.2011 р.	254.2	32.6	7 802
01.01.2012 р.	282.6	35.0	8 072

казники опосередковано свідчать про достатньо високий рівень гарантованої суми, однак для глибшого аналізу доцільно також враховувати показники, що характеризують відповідність гарантованої суми вкладу поточним макроекономічним умовам: відношення гарантованої суми до ВВП на душу населення та відношення гарантованої суми до середньомісячної заробітної плати. Аналіз цих показників засвідчує, що поточна величина гарантованої суми є де-що завищеною.

З одного боку, такий високий рівень гарантованої суми вкладу збільшує довіру до банківської системи України, з другого, як стверджують фахівці Міжнародної організації страховиків депозитів, сума гарантування має бути обґрунтованою, адже суттєве її завищення породжує проблему “морального ризику” (moral hazard), коли вкладники й банки перекладають свої ризики на систему страхування вкладів, завдаючи значних збитків фінансовому сектору країни. Моральний ризик може ви-

никати, наприклад, у ситуаціях, коли вкладники та інші кредитори вважають, що вони захищені від будь-яких втрат, або впевнені, що конкретному банку не дозволять збанкрутувати ні за яких умов.

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ

В умовах сучасної фінансової кризи більшість країн внесла певні поправки до законодавства, що регулює роботу системи гарантування вкладів.

Наприклад, у США була змінена розрахункова база для обчислення страхових внесків банків. Тепер при розрахунках страхових внесків, що підлягають сплаті до фонду страхування депозитів, ставка внеску застосовуватиметься не до обсягу депозитів, а до середніх сукупних активів за мінусом середнього матеріального капіталу (tangible equity).

Також було спрощено правила (критерії) для визначення припустимих одержувачів страховки, а саме: знято обмеження на одержання компенсацій для директорів і менеджерів банку, їх близьких родичів і аудиторів.

З метою відновлення довіри суспільства до банківських установ майже всі країни збільшили гарантії закладами. Наприклад, у США гарантоване державою страхове покриття банківських вкладів було збільшено зі 100 до 250 тис. доларів. Міністри фінансів країн ЄС схвалили поетапне підвищення мінімальних гарантій за приватнимикладами із 20 до 100 тис. євро до кінця 2011 року, при цьому першим етапом було підвищення мінімуму до 50 тис. євро на середину 2009 року.

Як зазначалося раніше, в Україні кожному вкладнику відшкодовуються кошти за депозитами (включаючи відсотки) в розмірі внеску на день настання недоступності вкладів, але не більше 150 000 грн. (вклади до 1 гривні не відшкодовуються). Згідно із чинним законодавством недоступність вкладів — це неможливість одержання коштів вкладником відповідно до умов договору, яка настає з дня призначення ліквідатора учасника (тимчасового учасника) Фонду, а вкладники набувають права на одержання гарантованої суми з дня настання недоступності вкладів.

На наш погляд, процедура виплати відшкодувань потребує подальшого вдосконалення. Вітчизняна практика доводить, що від дня неспроможності банку виконувати свої зобов'язання перед вкладниками згідно з умовами договору до дня призначення ліквідатора може минути багато часу. Адже лише термін повноважень тимчасової адміністрації, призначеної НБУ до введення ліквідатора, може тривати до одного року (для системоутворюючих банків — до двох років). Під час роботи тимчасової адміністрації запроваджується мораторій на задоволення вимог кредиторів, у тому числі на повернення депозитних вкладів. Статтею 28 Закону України “Про систему гарантування вкладів фізичних осіб” передбачається, що Фонд починатиме виплату відшкодування коштів вкладникам не пізніше семи днів від дня прийняття рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку.

У більшості європейських країн процедури виплати відшкодувань закладами починають діяти, коли банк оголошено банкрутом (офіційне повідомлення національного регулятора) або коли стосовно банку винесено судову постанову про позбавлення права здійснювати депозитні операції.

На нашу думку, депозитні вклади у вітчизняних кредитних установах треба вважати недоступними не з моменту призначення ліквідатора (або прийняття рішення про ліквідацію), а з того часу, коли банк, порушуючи умови договору, певний час затримує виплату коштів вкладнику (в окремих випадках виплата коштів із Фонду може починатися з моменту запровадження тимчасової адміністрації в банківську установу).

Ще одним із кроків удосконалення процедур виплати відшкодувань

Графік. Співвідношення середнього розміру вкладу та суми його гарантування

Таблиця 5. Сума відшкодування вкладів фізичних осіб залежно від рівня процентної ставки за депозитом

Процентна ставка за депозитом	Сума гарантованого відшкодування вкладу
За середньоринковою ставкою плюс від 1 до 2 процентів	Не більше гарантованої суми відшкодування за чинним законодавством (на теперішній час – 150 000 грн.)
За середньоринковою ставкою плюс 3 проценти	Не більше 95% від гарантованої суми відшкодування за чинним законодавством (142 500 грн.)
За середньоринковою ставкою плюс 4 проценти	Не більше 90% від гарантованої суми відшкодування за чинним законодавством (135 000 грн.)
За середньоринковою ставкою плюс від 5 до 6 процентів	Не більше 80% від гарантованої суми відшкодування за чинним законодавством (120 000 грн.)
За середньоринковою ставкою плюс 7 і більше процентів	Відшкодування немає

за вкладами є розширення форм виплати відшкодувань (наприклад, у США можуть застосовуватися чеки). Це не тільки спрощує процес відшкодування, а й дає змогу Фонду зекономити фінансові ресурси [4].

На наш погляд, для вдосконалення системи гарантування вкладів необхідно підвищити відповідальність вкладників за ступенем процентного ризику. Для цього треба визначити суму гарантування відповідно до величини процентної ставки депозиту, тобто залежно від ступеня ризику, на який свідомо зважилися вкладники на момент підписання депозитного договору.

Певні суми відшкодування вкладів Фондом залежно від рівня процентної ставки за депозитом наведено в таблиці 5.

Зрозуміло, що запропонована диференціація відшкодування вкладів може створювати для вкладника певні труднощі у визначенні гарантії за вкладом, тому необхідно законодавчо затвердити відповідну норму, за якою банк повинен самостійно визначати і вказувати суму гарантованого відшкодування вкладу у депозитному договорі. Правильність визначення розміру гарантованого відшкодування надалі має перевіряти Фонд.

Крім упровадження диференційованої суми гарантування вкладів, моральний ризик можна мінімізувати також за допомогою певних стимулів щодо створення якісного корпора-

тивного управління й надійної системи ризик-менеджменту, підвищення рівня ринкової дисципліни, системи регуляторного нагляду тощо.

Крім удосконалення механізму контролю Фонду, ще одним з елементів поліпшення системи гарантування вкладів є приєднання Ощадбанку до учасників Фонду. На думку С.Тігіпка, це питання є принциповим принаймні з двох причин:

- неучасть Ощадбанку в системі страхування (гарантування) необґрунтовано зміцнює його конкурентні переваги перед іншими банками;

- Ощадбанк як один із найбільших операторів ринку вкладів населення може опинитися в складній фінансовій ситуації – тоді заходи щодо її врегулювання ляжуть важким тягарем на державний бюджет України [5].

Значимо, що досі чітко не визначено механізм повернення виплат у разі банкрутства Ощадбанку. Тому існує висока ймовірність того, що вклади будуть відшкодовуватися протягом невизначеного часу, як це відбувається нині в Україні з поверненням коштів вкладникам Ощадбанку СРСР.

Наступним кроком удосконалення системи гарантування вкладів є перехід до диференційованих ставок за внесками банків до Фонду (це стимулюватиме банки до підвищення якості управління ризиками). Відповідно до статі 22 Закону України “Про

систему гарантування вкладів фізичних осіб” передбачається можливість упровадження диференційованих зборів до Фонду шляхом зважування базової ставки збору за ступенем ризику банку. Також зазначається, що методика оцінки ступеня ризиків банку для розрахунку диференційованих зборів встановлюється нормативно-правовим актом Фонду.

Ми пропонуємо визначати ставку регулярного збору до Фонду залежно від значення інтегрального показника фінансової стійкості банку (див. таблицю 6).

Значимо, що запровадження диференційованої суми відшкодування вкладів та диференційованого регулярного збору дасть змогу значно збільшити фінансові ресурси Фонду. Це, в свою чергу, може призвести до розробки процедур гарантування вкладів не тільки фізичних осіб, а й, наприклад, фізичних осіб – суб’єктів підприємницької діяльності і юридичних осіб, які відносяться до малого бізнесу.

ВИСНОВКИ

Для зменшення наслідків негативного впливу сучасної фінансової кризи на банківський сектор України необхідно продовжити процес удосконалення системи гарантування вкладів. Окреслимо основні напрями вдосконалення:

- Фонд повинен завчасно розробити програму інформування населення в надзвичайних ситуаціях (наприклад, надавати інформацію стосовно ліквідації певного банку);

- учасниками (тимчасовими учасниками) Фонду мають бути не тільки банки, а й усі фінансові установи, що залучають депозитні вклади (наприклад, кредитні спілки). Ощадбанк також має стати учасником Фонду;

- виплати гарантованих сум із Фонду необхідно починати з моменту, коли банк, порушуючи умови договору, певний час затримує виплату коштів вкладнику (в окремих випадках – із моменту запровадження тимчасової адміністрації);

- впровадити диференційовану суму відшкодування вкладів залежно від рівня процентної ставки, за якою було залучено певний депозит;

- впровадити нову систему виплат у режимі реального часу з застосуванням інструментів Національної системи масових електронних платежів;

- розширити електронний документообіг для учасників (тимчасових

Таблиця 6. Ставка регулярного збору залежно від значення інтегрального показника фінансової стійкості банку*

Фінансовий стан	Діапазон значення інтегрального показника	Ставка регулярного збору у національній валюті, %
Стабільний	8.5–10	0.5 від бази нарахування
Проблемний	5.5–8.4	1.5 від бази нарахування
Нестабільний	0–5.4	Понад 2 від бази нарахування

Примітка. *Алгоритм визначення інтегрального показника фінансової стійкості банку детальніше див. у праці: Бобиль В.В. Удосконалення моделі оцінки фінансової стійкості сучасної банківської системи // Збірник наукових праць Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В.Лазаряна “Проблеми економіки транспорту”. – Вип. 2. – Д.: Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту залізнич. трансп. ім. акад. В. Лазаряна, 2011. – С. 11–18.

учасників) Фонду, ліквідаторів банків та банків-агентів;

– впровадити диференційований регулярний збір залежно від значення інтегрального показника фінансової стійкості банку;

– поширити страховий захист на вклади фізичних осіб — суб'єктів підприємницької діяльності та юридичних осіб, які належать до підприємств малого бізнесу.

Реалізація цих заходів підвищить довіру вкладників до банківської системи, що, у свою чергу, підвищить стабільність фінансового сектору України.

Література

1. Директива 94/19/ЄС “Щодо схем гарантування депозитів” http://mis.uaer-las.kiev.ua/ua/acquis/banking/item_135.

2. Мазур Т. Діяльність фонду гарантування банківських вкладів: зарубіжний досвід і пропозиції для України // Підприємництво, господарство і право. — 2007. — № 2. — С. 95–98.

3. Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб <http://www.fg.org.ua/>.

4. Іщенко О. Перспективи розвитку вітчизняної системи страхування депозитів у світлі євроінтеграції // Вісник Національного банку України. —

2008. — № 5 (147). — С. 52–58.

5. Тігішко С. Система гарантування вкладів в Україні: сучасний стан і перспективні напрями розвитку // Вісник Національного банку України. — 2004. — № 8. — С. 4–5.

6. Бобиль В.В. Удосконалення моделі оцінки фінансової стійкості сучасної банківської системи // Збірник наукових праць Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В.Лазаряна “Проблеми економіки транспорту”. — Вип. 2. — Д.: Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту заліз. трансп. ім. акад. В.Лазаряна, 2011. — С. 11–18.

Інформація з першоджерел/

Перелік осіб, яким продовжено термін чинності сертифіката на право здійснення функцій тимчасового адміністратора та ліквідатора банків¹

За станом на 01.07.2012 р.

№ п/п	Прізвище, ім'я, по батькові тимчасового адміністратора або ліквідатора	Дата і номер рішення Комісії ² про надання сертифіката	Серія та номер сертифіката	Строк дії сертифіката / продовження терміну дії сертифіката	Дата і підстава припинення чинності сертифіката
1	Раєвський Костянтин Євгенійович	25.06.2007 р., № 91	Серія А № 00019 (тимчасова адміністрація); серія В № 00023 (ліквідація)	Продовжено до 25.06.2017 р. (рішення № 389 від 08.06.2012 р.)	

¹ “Перелік осіб, які мають сертифікати Національного банку України на право здійснення функцій тимчасового адміністратора та ліквідатора банків” у повному обсязі за станом на 01.01.2012 р. опубліковано у № 2 (2012 р.) “Вісника НБУ” на стор. 62–70.

² Кваліфікаційна комісія Національного банку України з питань сертифікації тимчасових адміністраторів та ліквідаторів банків.

Перелік осіб, чий сертифікат на право здійснення функцій тимчасового адміністратора та ліквідатора банків втратили чинність чи анульовані

За станом на 01.07.2012 р.

№ п/п	Прізвище, ім'я, по батькові тимчасового адміністратора або ліквідатора	Дата і номер рішення Комісії про надання сертифіката	Серія та номер сертифіката	Строк дії сертифіката / продовження терміну дії сертифіката	Дата і підстава припинення чинності сертифіката
1	Лісовик Віталій Вікторович	30.04.2002 р., № 20	№ 0007-Л (ліквідація)	30.04.2007 р., продовжено до 26.04.2012 р.	Сертифікат втратив чинність 26.04.2012 р. на підставі рішення Комісії від 08.06.2012 р., № 390
2	Передня Тетяна Юріївна	05.03.2007 р., № 82	Серія А № 00010 (тимчасова адміністрація)	05.03.2012 р.	Сертифікат втратив чинність 05.03.2012 р. на підставі рішення Комісії від 08.06.2012 р., № 390
3	Смоленко Володимир Олексійович	05.03.2007 р., № 83	Серія А № 00009 (тимчасова адміністрація)	05.03.2012 р.	Сертифікат втратив чинність 05.03.2012 р. на підставі рішення Комісії від 08.06.2012 р., № 390
4	Ракушинець Андрій Андрійович	05.03.2007 р., № 84	Серія В № 00011 (ліквідація)	05.03.2012 р.	Сертифікат втратив чинність 05.03.2012 р. на підставі рішення Комісії від 08.06.2012 р., № 390
5	Самойлова Ілона Миколаївна	26.04.2007 р., № 86	Серія А № 00013 (тимчасова адміністрація); серія В № 00016 (ліквідація)	26.04.2012 р.	Сертифікат втратив чинність 26.04.2012 р. на підставі рішення Комісії від 08.06.2012 р., № 390
6	Демченко Іван Анатолійович	26.04.2007 р., № 87	Серія А № 00012 (тимчасова адміністрація); серія В № 00015 (ліквідація)	26.04.2012 р.	Сертифікат втратив чинність 26.04.2012 р. на підставі рішення Комісії від 08.06.2012 р., № 390
7	Левицький Костянтин Едуардович	26.04.2007 р., № 89	Серія А № 00011 (тимчасова адміністрація); серія В № 00013 (ліквідація)	26.04.2012 р.	Сертифікат втратив чинність 26.04.2012 р. на підставі рішення Комісії від 08.06.2012 р., № 390
8	Голембовська Людмила Степанівна	26.04.2007 р., № 88	Серія В № 00014 (ліквідація)	26.04.2012 р.	Сертифікат втратив чинність 26.04.2012 р. на підставі рішення Комісії від 08.06.2012 р., № 390

Підготовлено управлінням припинення діяльності банків Генерального департаменту банківського нагляду Національного банку України.

Дослідження/**Сергій Дмитров**

Доктор технічних наук,
професор кафедри банківської справи
Університету банківської справи
Національного банку України

Тетяна Медвідь

Кандидат економічних наук,
головний спеціаліст
департаменту фінансового моніторингу
Національного банку України

Розбіжності в оцінюванні корупції

Проблема корупції має глибоке коріння. Проте досі не існує єдиної точки зору щодо підходів до її оцінювання. На думку авторів статті, потреба розробки відповідної методології зумовлена не лише існуючими протиріччями щодо визначення масштабів корупції, а й тією роллю, яку сприйняття корупції відіграє в сучасних суспільно-економічних відносинах.

БОРІТЬБА З КОРУПЦІЄЮ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Термін “корупція” посідає чільне місце у словнику сучасної людини. При цьому національна компонента не відіграє суттєвої ролі — на початку XXI століття про корупцію знають та говорять як у країнах — лідерах за показниками економічного розвитку, так і в юрисдикціях, які демонструють значно скромніші досягнення.

Загалом під терміном “корупція” розуміють прямі чи опосередковані випадки вимагання, пропонування, дачу або отримання хабара чи будь-

якої іншої неправомірної вигоди або можливості її отримання, що зрештою є порушенням належного виконання службового обов’язку [1].

Безумовно, слушною є характеристика Д.Луна, котрий зазначив, що корупція сприяє транснаціональній злочинності й тероризму, дестабілізує суспільства і створює враження беззаконня, що підриває громадську довіру та порушує принципи верховенства права [11]. Проте корупція — це не лише дестабілізуючий економічний фактор, а й поширений інструмент боротьби за владу та доступу до розподілу і перерозподілу всіляких благ. Декларування необ-

хідності боротьби з корупцією — поширений інструмент суспільного управління. Але парадокс, на наш погляд, у тому, що саме боротьба з корупцією може стати засобом доступу до певних переваг та благ (звичай, для особистого збагачення). Йдеться про формування однієї з крайніх форм корупції — *декларації боротьби з корупцією задля того, щоб стати корупціонером*.

Саме тому реальна боротьба та запобігання корупції є невід’ємною складовою національних і міжнародних програм, рекомендацій і стратегічних пріоритетів, а декларування нагальності подолання її проявів вхо-

Таблиця 1. Окремі міжнародні та регіональні інститути і стандарти щодо боротьби з корупцією

Назва інституту	Назва розробленого документу
Організація об'єднаних націй (ООН)	Конвенція ООН "Про боротьбу з корупцією" (UNCAC); Конвенція ООН "Про боротьбу з організованою злочинністю" (UNTOC)
Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР)	Конвенція ОЕСР "Про боротьбу з хабарництвом"
Організація американських штатів (ОАС)	Міжамериканська конвенція "Про боротьбу з корупцією"
Рада Європи: Група держав з протидії корупції (GRECO)	Статут і Процедури
Південно-східноєвропейська регіональна антикорупційна ініціатива (SEE)	Пакт стабільності
Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму (ФАТФ)	40 Рекомендацій (2012), Довідкове керівництво та інформаційний бюлетень з використання рекомендацій ФАТФ на підтримку боротьби з корупцією

дить до заходів соціально-економічного розвитку незалежно від економічних, етнічних чи релігійних особливостей. Питання корупції тісно пов'язане з організованою злочинністю, тіньовою економікою, "відмиванням" коштів, отриманих злочинним шляхом, та фінансуванням тероризму тощо. І хоча відповідні заходи здійснюються на всіх рівнях господарювання та управління: мікро-, мезо-, макро- та метарівні, проте базис для проведення такої боротьби формує насамперед відповідна система інститутів і стандартів (див. таблицю 1).

Крім того, активну участь у бо-

ротьбі з корупцією беруть Світовий банк, МВФ, Інтерпол та багато інших організацій. Водночас нагальним лишається питання оцінювання корупції, її проявів, факторів появи, наслідків, шляхів подолання. Нині ми стикаємося з численними рейтингами та індексами, які, до речі, є достатньо вагомими та впливовими аргументами у міжнародних відносинах для будь-якої країни.

ОЦІНКА РІВНЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Актуальність порушеного в статті питання для України — очевидна. За підсумками оцінювання

міжнародними експертами у 2009–2011 роках, Україна займає провідні позиції за рівнем корумпованості (див. таблицю 2).

Так, GRECO — група держав з протидії корупції Ради Європи — 24 травня 2011 року на своєму засіданні у Страсбурзі відзначила провал України в плані законодавчого забезпечення боротьби з корупцією, а також його невідповідність її європейським стандартам за 13 напрямками [5]. За результатами моніторингу GRECO, в 2009 році Україна не мала невиконаних рекомендацій. Окремі рекомендації були виконані частково або перебували у стадії вирішення. 2011-го Україна стала першою державою — учасником європейської антикорупційної ініціативи, якій експерти знизили міру виконання щодо трьох рекомендацій GRECO. Водночас було відзначено й низку позитивних зрушень (див. таблицю 3).

Значне поширення корупції і хабарництва в Україні визнали 91% підприємств, опитаних аудиторською компанією Ернст енд Янг (Ernst & Young) [6]. За цим показником країна посіла 24, передостаннє місце в Європі, поступившись лише Росії (93%), у той час як у середньому по Європі він становить 62%. Але якщо в Європі про збільшення рівня корупції в 2011

Таблиця 2. Окремі оцінки рівня корупції в Україні

Назва організації, що здійснила оцінку	Місце розташування організації	Основні члени/засновники	Рік оцінювання	Результат оцінювання	Кількість опитаних
GRECO — група держав з протидії корупції Ради Європи [4]	Франція (Страсбург)	48 країн Європи (у тому числі Україна) та США	2009–2011	Відзначено провал України в плані законодавчого забезпечення боротьби з корупцією. Україна стала першою державою — учасником європейської антикорупційної ініціативи, якому експерти знизили міру виконання за трьома рекомендаціями GRECO	Інформація недоступна
Інститут розвитку менеджменту швейцарської бізнес-школи (IMD) [6]	Швейцарія	Панасонік Корпорейшн ЛТД (Panasonic Corporation Ltd), Швейцарський федеральний інститут технологій у Лозанні (Swiss Federal Institute of Technology in Lausanne (EPFL)), Холсім, Бенк Мускат (Holcim, Bank Muscat (SAOG)), KONE Корпорейшн (KONE Corporation), АІНахла Груп (AlNahla Group)	2010	За рівнем корупції Україна посіла останню позицію з кінця (найвищий рівень корупції) в рейтингу швейцарської компанії IMD, який включає 59 країн	Інформація недоступна
Аудиторська компанія Ернст енд Янг (Ernst & Young) [10]	США	Інформація недоступна	2010	Значне поширення корупції і хабарництва в Україні визнали 91% підприємств, опитаних аудиторською компанією Ернст енд Янг. За цим показником країна посіла 24, передостаннє місце в Європі	2300 респондентів (від рядових співробітників до керівників вищої ланки) з 25 європейських країн, серед них — 100 представників великих українських компаній
Трансперенсі Інтернешнл (Transparency International) [12]	Німеччина	Заснована 1993 року в Берліні колишнім директором Світового банку Пітером Айгенмом	2010	Україна посіла 134 місце зі 176 країн	91 500 осіб з 86 країн
Всесвітній економічний форум [3]	Швейцарія	Членами форуму є більше 1000 великих компаній та урядових організацій з різних країн світу	2010	Україна посіла 89 місце за рівнем конкурентоспроможності серед 134 країн. При цьому серед інституційних проблем, що перешкоджають веденню бізнесу, корупція становить 13.9%	Топ-менеджери компаній

Таблиця 3. Оцінка GRECO виконання Україною рекомендацій

Позитивні зрушення	Недоліки
Прийняття Закону України "Про судоустрій і статус суддів". Також важливим плюсом GRECO визнає створення вищої кваліфікаційної комісії суддів	Не переглянута система адміністративної відповідальності за корупційні порушення, яка б однозначно визнавала корупцію кримінальним злочином
Запровадження Закону України "Про доступ до публічної інформації"	Прокуратура досі залежить від політичного впливу, не уточнено її повноваження, які необхідно зосередити на керівництві досудовим розслідуванням і кримінальному переслідуванні
Прогрес при ухваленні нового Закону України "Про здійснення державних закупівель" 2010 року	Відсутність відповідальності юридичних осіб за корупційні правопорушення, включаючи ефективні, пропорційні і дієві санкції. Рекомендовано розглянути можливість створення системи реєстрації юридичних осіб, які притягуються до відповідальності (тобто реєстр компаній, причетних до корупційної діяльності)
Прийняття нового Закону України "Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму"	Не прийнято модельний кодекс поведінки державних службовців і не врегульовано питання конфлікту інтересів чиновників, пов'язаних загальними спорідненими або діловими інтересами з бізнесом
	Не захищено права інформаторів-чиновників, що повідомляють контролюючі органи про підозрілі і, можливо, корупційні діяння своїх колег
	Немає змін у реформі державної служби і регулюванні статусу працівників бюджетної сфери
	Не прийнято нові правила конфіскації й арешту доходів, отриманих злочинним шляхом

році повідомили 40% респондентів-підприємців, то в Україні – 55%. Цікаво, що рівень зафіксованого Ернст енд Янг корпоративного шахрайства в Україні лише трохи вищий за середній показник у розвинутих країнах (13%) і кращий за показник країн, які розвиваються (20%). Тепер звернемося до вітчизняних офіційних статистичних даних. Щорічно кількість виявлених Службою безпеки України (надалі – СБУ) корупціонерів збільшується приблизно на 15%. Так, якщо в 2009 році СБУ та за її матеріалами іншими правоохоронними органами було порушено 750 кримінальних справ, то у 2010-му їх вже було 1 107, а за чотири місяці 2011-го таких кримінальних справ – 382 [8]. **Але слід звернути увагу, що частка "корупціонерів" в Україні у 2010 році становила 0.29% від загальної чисельності державних службовців (379 283 особи) [4].** Разом з тим за даними СБУ, зростає і рівень притягнутих до кримінальної відповідальності посадових осіб. Окремі експерти (зокрема, Ірина Бекешкіна, директор Фонду "Демократичні ініціативи" імені Ілька Кучеріва) переконані [7], що "Україна прямує до клептократії". На думку цього фахівця, нині спостерігається зміна форми корупції, яка полягає в її систематизації через жорсткий контроль за даним явищем на найнижчих рівнях влади та формуванні контролюваної системи корупції на її вищих щаблях.

Викликає занепокоєння те, що за-

значені вище оцінки стану справ щодо корупції проєктуються на низку впливових міжнародних рейтингів. Так, за оцінками Всесвітнього економічного форуму (надалі – ВЕФ) Україна у 2010 році посіла 89-е місце серед 139 країн світу – перед Гамбією та Гондурасом [3]. Цей рейтинг також містить і оцінку корупції – за оцінками ВЕФ серед інституційних проблем, що перешкоджають веденню бізнесу в Україні, корупція становить 13.9%.

Водночас викликає інтерес така розбіжність: як сказано вище, GRECO, IMD та Ернст енд Янг відзначили погіршення стану справ щодо корупції в Україні. А ось за оцінками Трансперенсі Інтернешнл (Transparency International) позиція України децю поліпшилася порівняно з 2009 роком. Так, у 2010 році Україна посідала 134 місце зі 176 країн, тоді як 2009-го посідала 146 позицію зі 180 можливих [12]. Такий стан справ не можна пояснити скороченням кількості досліджуваних країн, оскільки лише за рахунок скорочення Україна мала б посісти 142 місце.

Розглянувши викладене вище, можна зробити висновок, що отримані результати оцінювання суперечливі, а, отже, потребують ґрунтовного вивчення.

СУПЕРЕЧНОСТІ В ОЦІНЮВАННІ КОРУПЦІЇ

На наш погляд, існує низка аспектів, які змушують замислитись саме над інструментами та під-

ходами до оцінювання рівня корупції. По-перше, слід наголосити, що у країнах, які характеризуються високим економічним розвитком, рівень корупції є суттєвим. Про це свідчать результати вищезгаданого дослідження Ернст енд Янг [10]. Згідно з результатами цього дослідження дві третини респондентів країн Європи визнають, що хабарництво і корупція дуже поширені в їхніх країнах, а 40% вказали на те, що за час останньої економічної кризи ця проблема тільки посилюється.

Проведене в 25 європейських країнах опитування, в якому брали участь більше 2 300 осіб (від звичайних співробітників до керівників вищої управлінської ланки), показало, що, на думку респондентів, вищий менеджмент не забезпечує ефективного керівництва у сфері дотримання законодавчих вимог. *Ще більшу стурбованість викликає той факт, що чверть опитаних не має довіри до своїх керівників, допускає можливість неетичної поведінки з їхнього боку. 59% респондентів вважають, що заради досягнення певної мети керівники готові поступитися етичними принципами, причому цю думку поділяє і половина керівників, котрі брали участь в опитуванні.*

По-друге, спостерігається значний вплив ділової репутації на економічні відносини. На думку 75% опитаних, етична поведінка несе в собі відчутні комерційні переваги. При виборі працевлаштування безперечна перевага надається компаніям, відомим своїм серйозним ставленням до дотримання етичних норм. При цьому 45% респондентів зазначили, що не хотіли б працювати в компанії, залученій до великого судового розгляду у справі про хабарництво або корупцію. В Україні цей показник навіть вищий – більше 62%.

По-третє, як свідчать результати дослідження, співробітники дуже погано обізнані з антикорупційною політикою у своїх компаніях. Майже 80% респондентів не проходило навчання з питань протидії хабарництву і корупції. При цьому лише одна третина опитаних вважає, що запроваджена в їхніх організаціях політика боротьби з хабарництвом містить чіткі вказівки щодо того, як діяти в тій чи іншій ситуації. *Незважаючи на підвищену увагу, яку регулюючі органи європейських країн приділяють останнім часом боротьбі з корупцією, лише 26% співробітників у Великобританії і менш*

як 20% — у Франції і Німеччині заявили про проходження відповідного навчання у своїх компаніях.

Водночас співробітники компаній у Європі вважають, що рада директорів і вище керівництво повинні власним прикладом демонструвати належну корпоративну поведінку і підтримувати відповідну атмосферу у своїх організаціях. Понад три чверті опитаних вважають, що члени ради директорів зобов'язані нести персональну відповідальність за виявлені факти шахрайства, хабарництва і корупції в очолюваних організаціях.

Серед трьох зазначених вище аспектів привертає увагу питання сприйняття корупції в суспільстві. На наш погляд, це свідчить про необхідність вивчення проблеми ідентичності при сприйнятті корупції в Україні як власними громадянами (посадовими особами / представниками бізнесу; найманими працівниками / керівниками компанії тощо), так і на міжнародному рівні. Безперечно, для України це питання вкрай актуальне¹.

Оскільки більшість оцінок базується на соціологічних дослідженнях, опитуваннях, то вони насамперед віддзеркалюють сприйняття населенням своєї влади, державного управління. Спираючись на постулати економіки ідентичності, розроблені Дж. Акерлофом та Р. Крентон [2], можна дійти висновків, що:

- на міжнародному рівні сформувався певний імідж України як країни, що має високий рівень корупції, а заходи щодо її подолання суто декларативні;
- українці сприймають свою країну як апріорі корумповану;
- громадяни України вважають за норму прояви корупції та вбачають у її проявах можливий шлях розв'язання проблем;
- громадяни України вважають антикорупційні заходи марнотратством;
- законне відстоювання інтересів вважається важкою справою, а результат — непередбачуваним;
- на основі суперечливої, але значної за обсягами інформації, що є доступною через ЗМІ та відповідні науково-освітні заходи, українська молодь вчиться сприймати наявну в Україні корупцію як невід'ємний факт, вважаючи цілком нормальним стиль

Схема. Можливий мультиплікативний вплив негативної оцінки рівня корупції

корупційної поведінки в разі досягнення певних владних повноважень.

Розглянувши ці аргументи, можна простежити, як сприйняті суспільством відповідні оцінки рівня корупції сприяють розбалансуванню економічних процесів, зростанню ризиків та шоків, спричиняючи мультиплікативний вплив на подальші оцінки її рівня (див. схему).

Зі схеми зрозуміло, як відповідна негативна оцінка рівня корупції може вплинути на подальший розвиток країни. Скажімо, з економічної точки зору корупція може впливати як на інвестиційну привабливість країни (питання ціни функціонування на ринку та легкості входу/виходу з ринку), так і на руйнацію економічних зв'язків через репутаційні ризики країни тощо.

Проаналізувавши викладене вище, можна зробити висновок, що питання адекватної методики та методології оцінювання корупції нині є актуальним. Розробка останньої, на наш погляд, дасть змогу отримати чіткий результат, виявити, які саме складові спричинили той чи інший рівень оцінки, а також з'ясувати тенденції та визначити необхідні кроки для мінімізації корупції.

ВИСНОВКИ

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що нині фахівці наголошують на тісних зв'язках між корупцією (хабарництвом), організованою злочинністю і тероризмом. Даний факт

викликає неабияке занепокоєння, оскільки країни, що характеризуються незадовільною ситуацією за показниками корупції, можуть автоматично позиціонуватись як країни з високим ступенем організованої злочинності та/або тероризму.

Зауважимо, провідні країни світу сьогодні концентрують свої зусилля на боротьбі з корупцією, злочинністю і тероризмом. Тому, на наш погляд, не слід ігнорувати ризик застосування суворих міжнародних санкцій та використання таких оцінок як аргументу, що виправдовує застосування певних заходів впливу до країни на міжнародному рівні.

Щоб змінити ситуацію з корупцією на краще, слід діяти в кількох напрямках одночасно:

- стимулювати якісний економічний розвиток країни;
- створити широку та об'єктивну інформаційну платформу для адекватного і всебічного висвітлення інформації, дотримуватися принципів обачності донесення інформації (не допускати перекручувань та спотворень, рівнозначно окреслювати і слабкі, і сильні сторони явища);
- розробити і запровадити відповідні методи оцінювання.

Останні дослідження у сфері бізнес-економіки на межі різних галузей науки, таких як економіка, політологія, психологія, засвідчили значну роль людського сприйняття та вибору на основі співвідношення індивідуальних та колективних вигод, ідентичності з певною групою, що

¹ Детальніше див., наприклад, Мілер В., Гределанд О., Кошечкіна Т. Звичаєва корупція. Громадяни та уряд у посткомуністичній Європі / Вільям Мілер, Осе Гределанд, Тетяна Кошечкіна. — К.: К.І.С., 2004. — 328 с.

спростовує положення про “максимізацію особистої корисності”.

Саме тому нині назріла необхідність усвідомити, наскільки важливіми є не лише заходи щодо запобігання та подолання явищ, які негативно впливають на соціально-економічний розвиток або дестабілізують його, а й запровадження механізмів точного оцінювання корупції.

Отже, розроблення відповідних дієвих методик оцінювання корупції дасть змогу детальніше визначити реальні причини та масштаби поширення цього явища, а також адекватно розподіляти ресурси для його подолання.

Література

1. Цивільна конвенція “Про боротьбу з корупцією”. Від: 04.11.1999 р., дата ратифікації: 16.03.2005 р., дата набуття чинності: 01.01.2006 р. // [Електронний ресурс]: Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_102.

2. Акерлоф Дж., Крентон Р. Економіка ідентичності: Як наші ідеали та соціальні норми визначають, кем ми працюємо, скільки заробляємо та наскільки нещасливі / Дж. Акерлоф, Р. Крентон. — М.: Карьера Пресс. — 2011. — 224 с.

3. Аналітична записка “Конкурентоспроможність України: оцінка Всесвітнього економічного форуму” // [Елек-

тронний ресурс]: Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/Publication/econom/WEF%20Global%20Comp_ress%202010_1120.pdf.

4. Головне управління державної служби України // [Електронний ресурс]: Режим доступу: http://guds.gov.ua/analytics/saw.dll?PortalPages&scid=JYOWG*gvTrg.

5. GRECO сообщила о провале Украины в борьбе с коррупцией. — 28.05.2011 // [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://korrespondent.net/ukraine/politics/1222368-zn-greco-soobshchaet-o-provale-ukrainy-v-borbe-s-korrupciej>.

6. Савицький О. За рівнем корупції Україна посіла останню позицію в одному рейтингу і передостанню — в іншому (відповідно “обігнавши” Росію і “поступившись” своєму сусіду). — 20.05.2011 // [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.acrc.org.ua/ua/news-and-events/news/all/zarivnem-korupcziji-ukrayina-posilastannu-pozycziji-v-odnomu-rejtyngu-i-peredostannu-v-inshomu-vidpovidno-obignavshy-rosiyu-i-postupyvshys-svoemu-susidu.html>.

7. Савицький О., Юрченко Л. Корупція в Україні: від хаотичної до системної / О. Савицький, Л. Юрченко // [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.acrc.org.ua/ua/news-and-events/news/all/korupczija-v-ukrayini-vid-haotichnoyi-do-sistemnoyi.html>.

8. Пилипчук Ю. Заява начальника Головного управління боротьби з корупцією та організованою злочинністю СБУ на круглому столі “Боротьба з корупцією в Україні: стан і проблеми” // [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2011/05/12/6188067/>.

9. Дані Головного управління державної служби України // [Електронний ресурс]: Режим доступу: http://www.sbu.gov.ua/sbu/control/uk/publish/article.jsessionid=0A3BDFC0809EFEF890C78A8D9638ED1B?art_id=106737&cat_id=39574.

10. Ernst & Young. European fraud survey // [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.ey.com/GL/en/Services/Assurance/Fraud-Investigation---Dispute-Services/European-fraud-survey-2011--recovery--regulation-and-integrity--Summary-of-findings>.

11. Luna David M. Combating global corruption (FCPA enforcement). — The Georgetown journal of international law 2010 symposium. — march 22, 2010. — Washington, DC // [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.state.gov/p/inl/rls/rm/139408.htm>.

12. Transparency International. Global Corruption Barometer // [Електронний ресурс]: Режим доступу: http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/gcb/2010/in_detail.

Монети України/

Про введення в обіг пам'ятної монети “Мальва”

Національний банк України, продовжуючи серію “Найменша золота монета”, 31 травня 2012 року ввів в обіг пам'ятну монету номіналом 2 гривні, присвячену одному з символів України — мальві, квітці, що уособлює любов до рідної землі, до свого народу і є однією з найулюбленіших в українців.

Монету виготовлено із золота 999.9 проби. Категорія якості карбування — спеціальний анциркулейтед, маса дорогоцінного металу в чистоті — 1.24 г, діаметр — 13.92 мм, тираж — 8 000 штук. Гурт монети гладкий.

На аверсі в намистовому колі розміщено малий Державний герб України, над яким — рік карбування монети — **2012**; між намистовим колом і кантом монети — кругові написи: **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇ-**

НИ (вгорі), **2 ГРИВНІ** (внизу), а також зазначено метал, його пробу — **Au 999.9** (ліворуч), масу дорогоцінного металу в чистоті — **1.24** та розміщено логотип Монетного двору Національного банку України (праворуч).

На реверсі зображено мальву та розміщено написи: **МАЛЬВА** (ліворуч), **MALVA** (праворуч).

Художник і скульптор — Володимир Дем'яненко.

Пам'ятна монета номіналом 2 гривні “Мальва” є дійсним платіжним засобом України й обов'язкова до приймання без будь-яких обмежень за її номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

Про введення в обіг пам'ятної монети “Сидір Ковпак”

Національний банк України, продовжуючи серію “Видатні особистості України”, 8 червня 2012 року ввів в обіг пам'ятну монету номіналом 2 гривні, присвячену ушавленому сину українського народу, військовому і державному діячеві, двічі Герою Радянського Союзу Сидору Артемовичу Ковпаку, який у 1941–1945 роках був командиром Путивльського партизанського загону, згодом — з'єднання партизанських загонів Сумщини.

Монету виготовлено з нейзильберу. Категорія якості карбування — спеціальний анциркулейтед, маса — 12,8 г, діаметр — 31,0 мм, тираж — 15 000 штук. Гурт монети — рифлений.

На аверсі розміщено: ліворуч на дзеркальному тлі — малий Державний герб України, під яким напис **НАЦІОНАЛЬНИЙ / БАНК УКРАЇНИ**, внизу номінал — **2 ГРИВНІ**, рік карбування монети — **2012** та логотип

Монетного двору Національного банку України, посередині — лаврова гілка та дві медалі “Золота Зірка”; праворуч на матовому тлі — стилізоване зображення обкладинки книги, напис **“ВІД ПУТИВЛЯ / ДО КАРПАТ”** та факсиміле Ковпака.

На реверсі на тлі карти зображено портрет Сидора Ковпака, ліворуч написи: **СИДІР КОВПАК** (півколом) та роки життя **1887 / 1967**.

Художник і скульптор — Святослав Іваненко.

Пам'ятна монета номіналом 2 гривні “Сидір Ковпак” є дійсним платіжним засобом України й обов'язкова до приймання без будь-яких обмежень за її номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

Про введення в обіг пам'ятної монети “УЄФА. Євро 2012. Україна—Польща”

Національний банк України 4 червня 2012 року ввів в обіг пам'ятну монету номіналом 10 гривень, присвячену важливій спортивній події — фінальному турніру чемпіонату Європи з футболу, який проведено в Україні та Польщі у 2012 році. Монета входить до набору з двох пам'ятних монет Національного банку України та Національного банку Польщі, які складаються в круг діаметром 50 мм і вкладені у спільну капсулу.

Монету Національного банку України виготовлено зі срібла 925 проби. Категорія якості карбування — пруф, маса дорогоцінного металу в чистоті — 31,1 г, розміри монети (у міліметрах) — 49,95 x 28,31 (неправильна форма), тираж — 10 000 штук (5 000 штук виготовлено в Україні, 5 000 штук — у Польщі). Гурт монети — гладкий.

Монета є офіційною ліцензованою продукцією УЄФА Євро 2012™.

На аверсі монети Національного банку України розміщено: малий Державний герб України (вгорі), напис півколом **НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ** (праворуч), під гербом напис — **10 / ГРИВЕНЬ / 2012**, ще нижче на тлі стилізованого орнаменту з використанням графічних символів, пов'язаних з Євро 2012, зображено офіційний логотип УЄФА Євро 2012™, під яким написи — **10 / ЗЛОТЫХ / 2012**.

На реверсі розміщено зображення футболіста і фрагмента футбольного м'яча, ліворуч напис **УЄФА Євро 2012™ УКРАЇНА—ПОЛЬЩА**.

Художники — Володимир Таран, Олександр Харук, Сергій Харук.

Скульптори — Роман Чайковський (аверс), Роберт Котович (реверс).

Пам'ятна монета номіналом 10 гривень “УЄФА. Євро 2012. Україна—Польща” є дійсним платіжним засобом України та обов'язкова до приймання без будь-яких обмежень за її номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви і для переказів.

Монету Національного банку Польщі номіналом 10 злотих виготовлено зі срібла 925 проби. На аверсі монети розміщено: герб Республіки Польща (вгорі), напис півколом **RZECZPOSPOLITA POLSKA**, на тлі стилізованого орнаменту з використанням графічних символів, пов'язаних з Євро 2012, зображено офіційний логотип УЄФА Євро 2012™, під яким написи — **10 / ZŁOTYCH / 2012**.

На реверсі монети Національного банку Польщі розміщено зображення футболіста і фрагмента футбольного м'яча, праворуч напис — **UEFA EURO 2012™ POLSKA—UKRAINA**.

Конкурс/

“1000-річчя заснування Софійського собору” — краща монета України 2011 року

19 червня 2012 року відбувся завершальний етап конкурсу “Краща монета року України”, в якому взяли участь українські пам’ятні монети 2011 року карбування.

2011 рік був щедрим на визначні події, знаменні історичні дати: 15-річчя прийняття Конституції України, 20-а річниця державної незалежності України, 1000-ліття заснування Со-

Засідання конкурсної комісії з визначення кращої монети року.

фійського собору, 150 років з дня смерті і перепоховання в Україні Тараса Шевченка і низка інших подій. Пам’ять про них закарбовано у 42-х найменуваннях пам’ятних монет 12 тематичних серій, котрі було виготовлено Монетним двором Національного банку України та введено в обіг упродовж 2011 року. Серед цих монет і обиралися найкращі у трьох номінаціях: краща монета року; унікальне ідейне рішення; найкраще художнє рішення.

Традиційно конкурс “Краща монета року України” проводиться у два етапи. На першому, що тривав із 6 лютого до 6 квітня 2012 року, вивчалася громадська думка щодо художнього рівня та якості пам’ятних монет. Було опрацьовано більше чотирьох тисяч анкет, котрі надходили у спеціально облаштовані скриньки в територіальних управліннях Національного банку України (80%), подавалися до Асоціації нумізматів України (18%), надсилалися електронною поштою (2%). За результатами першого етапу конкурсу в кожній номінації визначено по три монети, які набрали найбільшу кількість голосів:

- 1) у номінації “Краща монета року”:
- “Андріївська церква” (срібло,

номінал 10 грн.; нейзильбер, номінал 5 грн.);

— “1000-річчя заснування Софійського собору” (срібло, номінал 50 грн.);

— “За твором Лесі Українки “Лісова пісня” (срібло, номінал 20 грн.);

2) у номінації “Унікальне ідейне рішення”:

— “20 років незалежності України” (золото, номінал 100 грн.; срібло, номінал 50 грн.; нейзильбер, номінал 5 грн.);

— “Андріївська церква”;

Заступник Голови НБУ Віра Ричаківська демонструє спеціальні форми для таємного голосування.

— “Гопак” (срібло, номінал 10 грн.; нейзильбер, номінал 5 грн.);

3) у номінації “Найкраще художнє рішення”:

Художники Олександр та Сергій Харуки з нагородою “Краща монета року”.

— “Андріївська церква”;

— “За твором Лесі Українки “Лісова пісня”;

— “Гопак”.

На другому, завершальному етапі конкурсу відібрані громадськістю мо-

нети оцінювала конкурсна комісія, до складу якої входять фахівці Націо-

Члени комісії зробили свій вибір, попереду — підрахунок голосів.

нального банку, Банкотно-монетного двору НБУ, члени Експертної ради з питань дизайну пам’ятних монет України (заслужені художники, скульптори, історики, інші фахівці), уповноважені представники Асоціації нумізматів України. Шляхом таємного голосування вони визначили таких переможців:

— у номінації “Краща монета року” — “1000-річчя заснування Софійського собору”. Автори ескізів: Володимир Таран, Олександр Харук, Сергій Харук;

— у номінації “Унікальне ідейне рішення” — “20 років незалежності України”. Автори ескізів: Володимир Таран, Олександр Харук, Сергій Харук;

— у номінації “Найкраще художнє рішення” — “За твором Лесі Українки “Лісова пісня”. Автори ескізів: аверс — Володимир Таран, Олександр Харук, Сергій Харук, реверс — Анатолій Дем’яненко.

Заступник Голови Національного банку України Віра Ричаківська вручила авторам ескізів монет-переможниць спеціальний приз і дипломи, побажала їм творчого натхнення, подальших успіхів та призових місць на міжнародних конкурсах.

Юрій Матвійчук,

“Вісник НБУ”.

Фото Владислава Негребецького.

Хроніка/

Перший в Україні Центр соціокультурної реабілітації для сліпих

відкрили у Львові студенти Університету банківської справи Національного банку України на кошти, виручені завдяки благодійному “Аукціону надій”

Добра традиція прижилась у студентському колективі Університету банківської справи Національного банку України. Щороку вони проводять благодійний “Аукціон надій”. Зібрані на ньому кошти активісти акції спрямовують на допомогу інвалідам слуху й зору, відновлення архітектурних святинь, оздоровлення довкілля тощо.

Центр соціокультурної реабілітації для сліпих функціонуватиме на базі спеціалізованої бібліотеки для сліпих ім. Т.Шевченка, що по вулиці Січових стрільців, 5 у Львові. Нині в центрі проведено ремонт приміщень, створено умови для зручності сліпих відвідувачів, тут працюють комп'ютери для роботи незрячих, студія звукозапису, відкрито єдиний в Україні музей тифлотехніки тощо. Усе це стало можливим завдяки студентській акції університету “VI Аукціон надій”. Вартість проекту — 226 950 грн. Студенти також подарували бібліотеці фотоапарат, аби найважливіші миті зустрічей відвідувачів центру можна було зберігати для історії. Окремо організатори профінансували випуск книги одного з найвідоміших українських незрячих поетів, засновника УТОСу Андрія Волошка. Книга вийде як плоскодрук, так і шрифтом Брайля.

На прохання студентів УБС НБУ народний депутат України Петро Пи-

ти, доступу до інформації, самореалізації тощо.

Як зазначив на відкритті центру виконавач обов'язків ректора Університету банківської справи НБУ Володимир Хиленко, найважливіше у будь-якій благодійній справі — реалізувати

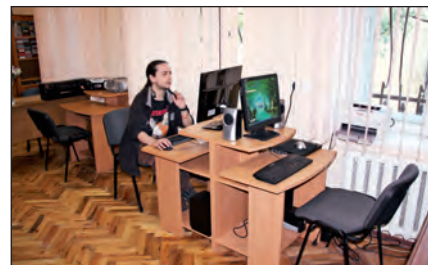
Виконавач обов'язків ректора Університету банківської справи НБУ Володимир Хиленко передає документацію на технічне обладнання новоствореного центру директору спеціалізованої бібліотеки Людмилі Кузнецовій.

задумане. “Ми пишаємося, — сказав він, — що шість років поспіль благородна акція наших студентів “Аукціон надій” приносить конкретні плоди. Юнакам і дівчатам доводиться знаходити спільну мову з різними категоріями людей, з різними службами, вникати у специфіку різних сфер життя. І при цьому не забувати про лекції. Проте участь у громадському житті прищеплює студентам уміння самостійно долати труднощі, вирішувати складні життєві проблеми, виховує в серцях юних благородну потребу допомогти тим, кому найтяжче”.

Нагадаємо, що “Аукціон надій” — відомий в Україні студентський благодійний захід, завдяки якому за п'ять років вдалося зібрати близько 1 млн. гривень. За ці кошти обладнано мультимедійно-комп'ютерний клас для Городоцької дитячої спецшколи, придбано інкубатор екстра-класу для по-

логового будинку № 1 м. Львова, відновлено перлину дерев'яної архітектури — церкву XVII століття в селі Кути Буського району, що на Львівщині, відкрито сучасний обладнаний спеціальною електроакустичною апаратурою реабілітаційний кабінет у Харківському обласному спеціальному загальноосвітньому навчально-виховному закладі для дітей із вадами слуху. А ще активісти студентської акції розпочали очищення русла річки Вільшанка — притоки Дніпра, що на Черкащині.

На торішньому “VI Аукціоні надій” на продаж було виставлено 21 лот та один спецлот — картину незрячого художника Юрія Ломова. Меценатами добродійної акції стали Голови Націо-

Робочі місця для незрячих відвідувачів центру. Завдяки спеціальним програмам інваліди зможуть вільно користуватися комп'ютерами.

нального банку в різні роки — Володимир Матвієнко, Віктор Ющенко, Володимир Стельмах, Сергій Тігіпко, Сергій Арбузов, а також відомі українці. Найдорожче — за 50 тисяч гривень — було продано лот від нинішнього Голови НБУ Сергія Арбузова — колекційний подарунковий примірник книги “Гроші України”.

Наталія Кузьма,

керівник сектору зв'язків із засобами масової інформації Університету банківської справи Національного банку України.

Світлина автора.

Львівські бібліотекарі завжди раді ознайомити відвідувачів з унікальними експонатами єдиного в Україні Музею тифлотехніки.

сарчук узяв на себе роботу з оновлення фасаду спеціалізованої бібліотеки. Ремонт буде завершено до кінця нинішнього року.

На думку бібліотекарів, новостворений центр відкриває перед незрячими відвідувачами нові можливості для адаптації в суспільстві, самоосві-

Дослідження/

Ганна Кіщенко

Кандидат економічних наук,
начальник управління
ефективності мережі продажів
акціонерного банку "Укргазбанк"

Оптимізація прибутку структурної одиниці банківської установи

Розбудова розгалуженої регіональної мережі філій та відділень є однією з важливих складових стратегії розвитку сучасної банківської установи, показником успішності. Водночас кількісне і якісне розширення банківської мережі повинно визначатися досягненням оптимальної ефективності і рентабельності. У статті проаналізовано співвідношення доходів і витрат трьох категорій банківських відділень на основі показників трьох великих системних банків, побудовано математичну модель, застосування якої, на думку автора, дасть змогу максимізувати дохід кожної структурної одиниці банку та підвищити ефективність і рентабельність усієї банківської мережі.

Останнім часом зростають темпи розвитку регіональних мереж комерційних банків, при цьому питання побудови ефективних банківських мереж майже не висвітлені в науковій літературі, а механізм ухвалення рішень щодо розвитку мережі, як правило, ґрунтується на власному досвіді комерційних банків та самостійно напрацьованій внутрішній нормативній базі. Специфіка банківської діяльності та сучасний рівень конкуренції на цьому сегменті ринку значно обмежують можливості збільшення масштабів банківської діяльності без розвитку мережі підрозділів та охоплення нових регіонів, а для банків, які орієнтуються на розвиток роздрібного бізнесу, розмір та конфігурація мережі стають ключовою конкурентною перевагою [1].

Слід зауважити, що брак наукового підходу та ігнорування фактору циклічності розвитку економіки вже призвели до масштабного скорочення кількості банківських підрозділів у період економічної кризи та до відповідних фінансових та іміджевих втрат банків. Так, наприклад, якщо в банківській системі України у 2007-му та 2008 роках було зафіксовано збільшення кількості відповідно на 2 499 та 1 959 одиниць, то за 2009 рік — зменшення на 2 025 одиниць, а за 2010 рік — змен-

шення на 810 структурних одиниць [2].

У зв'язку з цим в останні роки у банківській сфері значна увага приділяється розвитку ефективної та рентабельної мережі. Знову ж таки, у науковій літературі бракує досліджень на тему дохідності окремого структурного банківського підрозділу, кожен банк розробляє та впроваджує свою методологію, сформовану на основі суто власних досліджень та потреб сьогодення.

В українській банківській практиці застосовується таке поняття, як "класифікація структурних одиниць". З огляду на розвиток пріоритетних бізнес-напрямів банку його структурні одиниці можна розподілити на:

- відділення, які обслуговують роздрібний та корпоративний бізнес-напрями (1 категорія);
- відділення, які обслуговують роздрібний бізнес-напрямок (2 категорія);
- відділення, які обслуговують "цільового" клієнта банку: системного, віп-клієнта тощо (3 категорія).

Варто зауважити, що на практиці кожне з відділень, незалежно від наведеної класифікації структурних підрозділів банку, може обслуговувати будь-якого клієнта (юридичних осіб, фізичних осіб, системних та віп-клієнтів). Тобто можливості кожного

відділення не повинні обмежуватися виключно окремими напрямками. Залежно від конкретної ситуації кожне структурне відділення банку повинно обслуговувати будь-якого клієнта з погляду матеріально-технічного забезпечення, інформаційного поля, кваліфікації співробітників тощо.

З метою наукового обґрунтування параметрів рентабельності окремого структурного банківського підрозділу проведемо дослідження результатів діяльності окремих структурних одиниць банківської мережі. Для обчислення рентабельності окремих структурних підрозділів використаємо одну з широко відомих банківських методик, а саме співвідношення доходів та витрат структурної одиниці банку, які збалансовуються внутрішніми трансфертними цінами на залучені та розміщені кошти структурної одиниці:

$$E = \frac{ПД + КД + ТР + ЮД + ТД}{ПВ + КВ + АДМІН + ТВ}, \quad (1)$$

де E — показник ефективності структурної одиниці у звітному періоді;

$ПД$ — нараховані процентні доходи структурної одиниці в розрахунковому періоді;

$КД$ — комісійні доходи структурної одиниці у звітному періоді;

$ТР$ — торговельний результат структурної одиниці за звітний період;

ІОД — інші операційні доходи, отримані у звітному періоді;

ТД, ТВ — внутрішні (трансфертні) процентні доходи/витрати структурної одиниці у звітному періоді відповідно до системи трансфертного ціноутворення банківської установи;

ПВ — процентні витрати структурної одиниці за звітний період;

КВ — комісійні витрати структурної одиниці за звітний період;

АДМІН — адміністративні витрати за звітний період [3].

Для проведення аналізу використано матеріали внутрішньої управлінської звітності трьох великих систем-

продуктів та обслуговування клієнтів.

У таблиці 2 наведено основні статті доходів та витрат, які безпосередньо враховують при обчисленні ефективності й рентабельності окремої структурної одиниці банку. Слід зауважити, що стаття “винагорода за приріст кредитного портфеля” може видозмінюватися, це залежить від пріоритетів у банківському бізнесі. Наприклад, у період рецесії вона може змінити назву на “винагорода за приріст депозитного портфеля” або “винагорода за збільшення середньоденних залишків”.

Наступний крок аналізу — це ви-

“балансових” показників відділень 1 категорії (див. таблицю 3) можна зробити висновок, що структурні одиниці обслуговують фізичних та юридичних осіб. Середні значення корпоративного бізнес-напрямку свідчать про обслуговування відділенням чималої кількості суб’єктів малого бізнесу, а за показником “карткові пасиви” можна зробити висновок, що серед клієнтів відділення значним попитом користується продукт “зарплатний проект”.

Аналіз статей доходів (див. таблицю 4) свідчить, що основну частку в структурі доходів банківських відділень 1-ї категорії становлять нараховані процентні доходи, винагорода за збільшення кредитного портфеля та інші доходи, до яких загалом належать разові доходи, наприклад, надходження від агентів за залучення клієнтів (страхові компанії), надходження від оплати штрафних санкцій тощо. Незначну частку надходжень цієї категорії структурних одиниць становлять доходи від касового обслуговування та приймання платежів від фізичних осіб, доходи від використання систем грошових переказів фізичних осіб.

Таблиця 1. Складові балансу структурної одиниці банківської установи

Активи	Пасиви
1. Грошові кошти та їх еквіваленти	1. Кошти на рахунках юридичних осіб
2. Кредитний портфель фізичних осіб, у тому числі проблемна заборгованість	2. Кошти на рахунках фізичних осіб
3. Кредитний портфель юридичних осіб, у тому числі проблемна заборгованість	3. Строкові депозити юридичних осіб
4. Інші	4. Строкові депозити фізичних осіб
	5. Інші

них банків з найбільш розгалуженою мережею в Україні за станом на 01.10.2011 р. Відібрано ті структурні одиниці в розрізі категорій, у яких показник ефективності перевищив 1.2 за станом на звітну дату. Таких виявилося 52 структурні одиниці, з них найбільша питома вага у відділень 3 категорії (56%), найменшу частку становлять відділення 1 категорії (11%). З цього можна зробити висновок, що за станом на вказану дату найефективніше було відкривати відділення третьої категорії, тобто з цільовим визначенням їх діяльності. В сучасних умовах розвиток банківської мережі має базуватися на принципах окупності, обґрунтованості попиту з боку потенційних клієнтів та економічної доцільності.

Діяльність окремої структурної одиниці можна відобразити у вигляді фінансової звітності, використавши основні продані продукти, а також основні статті доходів та витрат (див. таблиці 1, 2).

У таблиці 1 вказано основні статті, які беруться за основу для розрахунку окупності й обґрунтованості попиту з боку потенційних клієнтів банку. Слід зазначити, що перелік статей не є вичерпним та відсутня рівність складових балансу (активи не дорівнюють пасивам). Балансування зазначених показників необхідно здійснювати централізовано (головному офісу), інакше можна втратити основну мету створення структурної одиниці банку — це продаж банківських

Таблиця 2. Фінансовий результат структурної одиниці банку

Доходи
1. Нараховані процентні доходи
2. Внутрішні процентні доходи
3. Винагорода за приріст кредитного портфеля
4. Доходи від касового обслуговування та прийому платежів фізичних осіб
5. Доходи від використання систем грошових переказів фізичних осіб
6. Доходи від розрахунково-касового обслуговування юридичних осіб
7. Доходи від реалізованого торговельного результату
8. Інші доходи
Витрати
1. Нараховані процентні витрати
2. Внутрішні процентні витрати
3. Витрати на оплату праці
4. Витрати на оренду приміщення
5. Інші витрати (в тому числі на охорону приміщення, комунальні послуги, зв'язок тощо)

значення середніх значень основних показників, які використовуються в розрахунках рентабельності структурних одиниць банку. Причому в результаті необхідно отримати ранжування як балансоутворюючих статей, так і статей фінансового результату з метою подальшого комбінування активів, пасивів таким чином, щоб отримати максимальну дохідність структурного підрозділу.

Проаналізуємо основні “балансові” статті, доходи та витрати відділень 1 категорії, наведені в таблицях 3, 4 і 5.

На основі аналізу даних основних

Таблиця 3. Середні значення основних “балансових” показників відділень 1-ї категорії

Клієнтські портфелі	Середня сума банківського продукту, грн.
Строкові кредити фізичних осіб	96 936.00
Овердрафти фізичних осіб	—
Кредитний портфель юридичних осіб	346 655.00
Депозитний портфель фізичних осіб	62 076.00
Депозитний портфель юридичних осіб	1 050 433.00
Карткові пасиви	895.00
Кошти до запитання юридичних осіб	48 923.00

Таблиця 4. Питома вага основних доходів відділень 1-ї категорії

Доходи	Питома вага, %
Нараховані процентні доходи	44
Винагорода за приріст кредитного портфеля	24
Доходи від касового обслуговування та прийому платежів фізичних осіб	1
Доходи від використання систем грошових переказів фізичних осіб	1
Доходи від розрахунково-касового обслуговування юридичних осіб	5
Доходи від реалізованого торговельного результату	7
Інші доходи	18

Таблиця 5. Питома вага основних витрат відділень 1-ї категорії

Витрати	Питома вага, %
Нараховані процентні витрати	35
Витрати на оплату праці	48
Витрати на оренду приміщення	5
Інші витрати (у тому числі на охорону приміщення, комунальні послуги, зв'язок тощо)	12

Особливістю структури витрат банківських відділень 1-ї категорії є їх суттєва постійна частка, а саме витрати на оплату праці (48%) та витрати на оренду приміщення (5%) (див. таблицю 5). Значна питома вага статті “нараховані процентні витрати” свідчить про продаж пасивних продуктів банку. Основною метою керівника такого відділення має бути повне покриття доходами структурної одиниці постійних витрат (оплати праці та оренди приміщення).

Таким чином, можна зробити висновок, що метою створення відділення 1 категорії є сприяння розвитку корпоративного та роздрібного бізнесу. Основні продукти, які формують “баланс” відділення даної категорії, — це кредитування, депозитні операції, впровадження зарплатних проектів, поточне обслуговування клієнтів за розрахунково-касовими операціями. Основний дохід даного відділення — це активні операції, на сучасному етапі — переважно, кредитування.

Проаналізуємо основні “балансові” статті, доходи та витрати відділень 2-ї категорії, які зазначені у таблицях 6, 7 і 8.

Таблиця 6. Середні значення основних “балансових” показників відділень 2-ї категорії

Клієнтські портфелі	Середня сума банківського продукту, грн.
Строкові кредити фізичних осіб	20 076.00
Овердрафти фізичних осіб	—
Кредитний портфель юридичних осіб	1 728.00
Депозитний портфель фізичних осіб	36 756.00
Депозитний портфель юридичних осіб	129 804.00
Карткові пасиви	1 551.00
Кошти до запитання юридичних осіб	14 743.00

Середні показники клієнтських портфелів відділень 2-ї категорії значно менші порівняно з відділеннями 1-ї категорії (див. таблиці 6, 3). Низький середній показник кредитного портфеля юридичних осіб свідчить

про брак активних продажів кредитних продуктів юридичним особам. Причому слід зазначити, що хоча дана категорія відділень спрямована переважно на розвиток роздрібного бізнес-напрямку, юридичні особи також обслуговуються, що підтверджується наявністю в балансі середніх показників депозитного портфеля коштів до запитання юридичних осіб.

Таблиця 7. Питома вага основних доходів відділень 2-ї категорії

Доходи	Питома вага, %
Нараховані процентні доходи	30
Винагорода за приріст кредитного портфеля	2
Доходи від касового обслуговування та прийому платежів від фізичних осіб	16
Доходи від використання систем грошових переказів фізичних осіб	7
Доходи від розрахунково-касового обслуговування юридичних осіб	13
Доходи від реалізованого торговельного результату	14
Інші доходи	18

Проаналізувавши питому вагу основних доходів відділень 2-ї категорії (див. таблицю 7), можна зробити висновок про розвиток роздрібного бізнес-напрямку. Це підтверджується структурою доходів: доходи від касового обслуговування — 16%, доходи від реалізованого торговельного результату — 14%. При цьому кредитування як основний дохідний продукт не є пріоритетним, про що свідчить частка статті “винагорода за приріст кредитного портфеля” — лише 2% від загальної суми доходів відділень.

Таблиця 8. Питома вага основних витрат відділень 2-ї категорії

Витрати	Питома вага, %
Нараховані процентні витрати	20
Витрати на оплату праці	61
Витрати на оренду приміщення	10
Інші витрати (в тому числі на охорону приміщення, комунальні послуги, зв'язок тощо)	8

Витрати відділень 2-ї категорії майже не відрізняються від витрат відділень 1-ї категорії (див. таблиці 8, 5). Значну частку також становлять витрати на оплату праці (61%) та витрати на оренду приміщення (10%).

Отже, відділення 2-ї категорії більше зорієнтовані на обслуговування роздрібного бізнесу. Основні продукти, які приносять максимальний дохід даним відділенням, — це

приймання платежів від населення, грошові перекази, обмін валют, а також розрахунково-касове обслуговування юридичних осіб. Причому слід зауважити, що рентабельна діяльність відділень даної категорії може бути забезпечена виключно кількісними показниками.

Проаналізуємо основні “балансові” статті, доходи та витрати відділень 3-ї категорії, наведені у таблицях 9, 10 та 11.

Таблиця 9. Середні значення основних “балансових” показників відділень 3-ї категорії

Клієнтські портфелі	Середня сума банківського продукту, грн.
Строкові кредити фізичних осіб	1 800.00
Овердрафти фізичних осіб	—
Кредитний портфель юридичних осіб	0.00
Депозитний портфель фізичних осіб	8 228.00
Депозитний портфель юридичних осіб	0.00
Карткові пасиви	1 030.00
Кошти до запитання юридичних осіб	18 508.00

Середні значення основних “балансових” показників відділень 3-ї категорії (див. таблицю 9) визначають розвиток роздрібного бізнес-напрямку та розрахунково-касового обслуговування юридичних осіб. Цільове функціонування даної категорії відділень підтверджується розвитком поточного обслуговування клієнта юридичних осіб та їх співробітників (зарплатні проекти, овердрафтне кредитування, депозитні операції).

Таблиця 10. Питома вага основних доходів відділень 3-ї категорії

Доходи	Питома вага, %
Нараховані процентні доходи	1
Винагорода за приріст кредитного портфеля	0
Доходи від касового обслуговування та прийому платежів від фізичних осіб	89
Доходи від використання систем грошових переказів фізичних осіб	0
Доходи від розрахунково-касового обслуговування юридичних осіб	2
Доходи від реалізованого торговельного результату	1
Інші доходи	8

Аналіз основних доходів відділень 3-ї категорії (див. таблицю 10) свідчить, що функціонування відділення спрямоване на касове обслуговуван-

ня та прийом платежів від населення (89%), а саме співробітників корпоративного клієнта банку. Слід зазначити, що місцезнаходження такого банківського відділення має бути зручним для основних споживачів, загалом це може бути територія корпоративного клієнта банку.

Таблиця 11. Питома вага основних витрат відділень 3-ї категорії

Витрати	Питома вага
Нараховані процентні витрати	3
Витрати на оплату праці	46
Витрати на оренду приміщення	21
Інші витрати (в тому числі на охорону приміщення, комунальні послуги, зв'язок та ін.)	30

Структура витрат відділень 3-ї категорії залишається без змін порівняно з витратами відділень 1-ї та 2-ї категорій (див. таблиці 11, 5, 8). Значну частку становлять витрати на оплату праці та оренду приміщення.

Таким чином, аналіз середніх значень основних “балансових” показників, доходів та витрат відділень 3-ї категорії вказує на цільовий напрям їхньої роботи, тобто обслуговування сегмента роздрібного бізнесу, основа якого закладена у взаємовідносинах з корпоративними клієнтами. Вважається, що розвиток даної категорії структурних одиниць є більш прогнозованим. Практика підтверджує ефективність роботи таких відділень, що ґрунтується на двох чинниках: комплексному обслуговуванні корпоративного бізнесу (в даному випадку конкретної юридичної особи) та розвитку роздрібного бізнес-напрямку на базі корпорацій.

Проведений аналіз підтверджує теоретичні принципи ранжування структурних одиниць банківських установ. Використовуючи теоретичні принципи та практичні дослідження, побудуємо математичну модель.

ВИСНОВКИ

Згідно з проведенням аналізом однією з найважливіших умов нормального функціонування кожної структурної одиниці банку є збалансоване планування витрат відділення та продажів банківських послуг.

Позначимо через x_i ($i = 1, n$) показники обсягів/кількості банківських продуктів i -ї структурної одиниці банку за певний період часу; y_i ($i = 1, n$) — абсолютні витрати i -ї структурної одиниці банку; z_i ($i = 1, n$) — дохід i -ї структурної одиниці банку.

Додатково визначимо вхідні дані задачі. Основне завдання банківського менеджменту — вивести на рентабельну діяльність банківську мережу в розрізі встановлених категорій відділень (1-ї, 2-ї, 3-ї категорій). З огляду на це вхідними даними є показник рентабельності, який задається в коефіцієнті і дорівнює 1.2, та інтервал часу, протягом якого розраховується результат діяльності кожної структурної одиниці банку, він становить звітний місяць. Оскільки на основі аналізу встановлено, що витрати (y) мають постійний характер, припустимо, що даний показник є константою.

Основна мета моделювання — максимізація доходу кожної структурної одиниці банку для ведення рентабельної діяльності. Розрахунковими даними підтверджено, що обсяг продажів прямо пропорційно впливає на структуру доходів та кінцевий фінансовий результат окремої структурної одиниці, тобто необхідно дохід банку представити в розрізі показників обсягів та доходів кожного окремого продукту:

$$z = x_1 \times z_1 + x_2 \times z_2 + x_3 \times z_3 + \dots + x_n \times z_n.$$

Оскільки будь-яка структурна одиниця банку незалежно від категорії має постійні витрати і реалізовує банківські послуги, показник ефективності структурної одиниці банку можна подати у такому вигляді:

$$E = \frac{Z}{Y} = \frac{x_1 \times z_1 + x_2 \times z_2 + x_3 \times z_3 + \dots + x_n \times z_n}{Y}. \quad (2)$$

Одержимо математичну модель задачі оптимізації прибутку структурних одиниць банку:

$$f = x_1 \times z_1 + x_2 \times z_2 + x_3 \times z_3 + \dots + x_n \times z_n \rightarrow \max; \quad (3)$$

$$\begin{cases} E_a = \frac{Z_a}{Y_a} = \frac{x_{a1} \times z_{a1} + x_{a2} \times z_{a2} + x_{a3} \times z_{a3} + \dots + x_{an} \times z_{an}}{Y_a}; \\ E_b = \frac{Z_b}{Y_b} = \frac{x_{b1} \times z_{b1} + x_{b2} \times z_{b2} + x_{b3} \times z_{b3} + \dots + x_{bn} \times z_{bn}}{Y_b}; \\ E_c = \frac{Z_c}{Y_c} = \frac{x_{c1} \times z_{c1} + x_{c2} \times z_{c2} + x_{c3} \times z_{c3} + \dots + x_{cn} \times z_{cn}}{Y_c}; \end{cases} \quad (4)$$

$$\text{де } E_a = E_b = E_c = 1.2; \quad (5)$$

$$Y_a > 0 \text{ € const}; Y_b > 0 \text{ € const}; Y_c > 0 \text{ € const}. \quad (6)$$

У результаті застосування положень моделювання оптимізації прибутку структурних одиниць банку отримуємо такі переваги:

— врахування при обчисленні дохідності структурної одиниці банку

показників обсягів/кількості банківських продуктів та послуг, реалізованих відділенням, що в результаті підвищує значення їх ефективних продажів як за тактичного, так і за довгострокового планування;

— забезпечення контролю та перегляду процесу ціноутворення як окремого напрямку в банківській структурі з метою поточного визначення собівартості банківських продуктів і послуг та впливу ринкових макро- та мікроекономічних факторів;

— визначено поняття “оптимізація” структурних одиниць банку як поєднання рентабельних банківських підрозділів різних категорій або різного цільового призначення;

— кожному структурній одиниці можна подати у вигляді окремого фінансового суб'єкта, який має власний “відокремлений” баланс та звіт про фінансові результати, що враховує основні продані продукти й основні статті доходів, які фактично задіяні в процесі діяльності окремої структурної одиниці банку;

— витрати мають постійний характер та є інструментом забезпечення безперебійної операційної діяльності структурної одиниці банку. При збільшенні витратної частини відділення потрібно забезпечити зростання дохідної частини, аби на 20% перевищити суму витрат.

Література

1. Ломакина О.Н., Валинурова А.А. Стратегия развития сети коммерческого банка // *Bankir.ru*, 24.11.2011 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://bankir.ru/tehnologii/s/strategiya-razvitiya-seti-kommercheskogo-banka-10000832/>.
2. Офіційне Інтернет-представництво Національного банку України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
3. Кіщенко Г.В. Оцінка ефективності мережі продажу банківської установи // *Банківська справа*. — 2011. — № 5. — С. 67–74.
4. Фінансова статистика (з основ теорії статистики): Підручник / А.В.Головач, В.Б.Захожай, Н.А.Головач, А.А.Шустіков. — К.: МАУП, 2005. — 496 с.
5. Закон України “Про банки і банківську діяльність” зі змінами та доповненнями від 22 вересня 2011 р. № 3795-VI.
6. Чижов Н.А. Управление клиентской базой банка: Практическое пособие. — М.: Альфа-Пресс, 2007. — 284 с.

Дослідження/

Юлія Коваленко

Кандидат економічних наук, доцент, докторант
кафедри фінансових ринків
Національного університету державної
податкової служби України

Формування комплементарної моделі фінансового сектору економіки

У статті досліджено становлення моделі фінансового сектору в Україні. Визначено основні підвалини формування комплементарної моделі цього сектору в глобалізованому економічному середовищі, що дасть змогу прискорити розвиток вітчизняного фінансового сектору.

МОДЕЛІ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ В УКРАЇНІ

З відновленням Україною незалежності у 1990-х роках вітчизняний фінансовий сектор, як і російський, повторив основні риси дореволюційного (1917 року): а) переважання банківських установ; б) борговий характер і незначна роль пайових фінансових інструментів; в) посилене державне регулювання й незначні обсяги емісій державних цінних паперів; г) виконання банками операцій із розміщення цінних паперів на первинному ринку, комісійні операції з ними, інвестування за свій рахунок в акціонерні капітали підприємств. Як зазначав ще у 1913 році російський дослідник М.Боголепов, “історично наші фондові біржі є органами банків... Самостійні російські емісії можливі тільки за безпосередньої участі банків” [2]. Така модель фінансового сектору наслідувала досвід Німеччини. Так, “індустріалізація Німеччини у XIX ст. була тісно переплетена зі становленням універсальних німецьких банків і підтримкою, яку вони надавали промисловості як кредитори і співвласники підприємств” [6, с. 233]. Уже в цей час проявилися відмінності німецької моделі фінансування реального сектору від англо-американської. “Чим далі знаходиться країна порівняно з Великобританією, тим більшою мірою

банки (і уряд) заміщували ініціативу незалежних підприємців... особливо тісні взаємовідносини існували між групою великих банків і важливими промисловими компаніями — взаємовідносини, які були дуже відмінними від тих, що спостерігались у Великобританії і Франції” [20, с. 129–130].

Із 2000 року в Україні було зроблено спробу відтворити американську модель фінансового сектору з певним розділенням комерційної та інвестиційної банківської справи. Але у США таке розділення припиняє існування, особливо у світлі останньої фінансової кризи, в якій негативну роль відіграли саме інвестиційні банки, що активно займалися спекулятивними операціями. Основне завдання Комісії з цінних паперів США нині — це забезпечення небанківським фінансовим установам рівних із банками конкурентних умов на ринку та поширення на банки регулювання, яке забезпечує належний захист інвесторів і підтримання стійкості ринку капіталу.

Щодо спроб упровадження в Україні німецької моделі в її сучасному розумінні, то в Німеччині також відбуваються зміни у функціонуванні фінансового сектору: 1) зростає роль ринку цінних паперів, усе дрібніше стає структура акціонерних капіталів; 2) більшого значення набувають небанківські брокерські компанії та інвестиційні консультанти; 3) комерційні банки створюють фі-

нансові холдинги і переводять частину свого бізнесу в дочірні компанії; 4) банківські установи та емітенти надають регулярну інформацію щодо своєї діяльності; 5) враховується попит іноземних інвесторів.

КОМПЛЕМЕНТАРНА МОДЕЛЬ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ: СУТНІСТЬ І ДОЦІЛЬНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ

Аналіз досягнень передових країн у галузі розвитку систем фінансового посередництва дає змогу зробити висновок про те, що **явного зв'язку між структурою фінансового сектору і його ефективністю не існує**, а отже, й давня дискусія про переваги і/або недоліки тих і/або інших структурних моделей фінансового сектору в сучасній економіці не має сенсу.

За цих обставин виникає концепція загального рівня фінансових послуг, або, як її називають, комплементарна концепція, згідно з якою структура фінансового сектору (банківський або ринковий) має другорядне значення. **Банки і небанківські фінансові установи розв'язують аналогічні завдання в економіці. Як свідчить досвід, важливого значення набуває якість і доступність фінансових послуг, а не те, хто їх надає.** Так, у дослідженнях Д.Бойда (J.Boyd) і Б.Сміта (B.Smith) [16], а також Р.Левіна (R.Levine) і С.Зервос (S.Zervos) [22] банки й ринки цінних паперів взаємодоповнюють один одного, надаючи фінансові по-

слуги і сприяючи економічному зростанню. Використовуючи аналітичні дані, А.Деміргуч-Кунт (A.Demirgüç-Kunt) і В.Максимович (V.Maksimovic) [18] показали, що зростання фондового ринку веде до зростання банківського кредитування.

Ф.Агіон (P. Aghion), П.Ховітт (P. Hovitt) і Д.Майер-Фолькс (D.Mayer-Folkes) [13] довели, що ефективні фінансові посередники корисніші для країн, більш віддалених від меж технологічних можливостей. При цьому розвиток фінансового сектору може бути і причиною, і наслідком економічного зростання, капіталізація — важливішою для інновацій, тоді як банківські кредити — важливіші для акумуляції капіталу, особливо на ранніх етапах розвитку економіки.

Тож метою даної статті є дослідження комплементарної моделі фінансового сектору через визначення підвалин її формування, що дасть змогу прискорити розвиток цього сектору економіки в Україні.

ПІДВАЛИНИ КОМПЛЕМЕНТАРНОЇ МОДЕЛІ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ

Поширення комплементарної моделі фінансового сектору визначається нині певними обставинами.

1. Глобалізація економіки. За одним визначенням, “глобалізація — це процес трансформації розрізнених національних господарств в інтегровану світову економіку” [25, с. 2], а за іншим — “широкомасштабна гра інтересів, гра ризиківана й конфліктна. Деякі народи і країни можуть мати більше користі від цієї гри, інші — менше, а деякі зовсім програють у великих перетвореннях на межі століть” [5, с. 17]. Однак зазвичай поняття “глобалізація” стосується зростаючого міжнародного характеру діяльності фінансових інститутів, у зв’язку з чим поняття “фінансова глобалізація” відображає процес, що характеризує розвиток світового фінансового сектору. Даючи визначення фінансової глобалізації, багато дослідників вважає, що “фінансова глобалізація як якісно нова тенденція розвитку проявилась у 1970-і рр., коли обсяг міжнародної ліквідності і незбалансованість поточних платежів стрімко зросли. Це відбулось через відміну золотодевізного стандарту і фіксованих валютних курсів, нафтових “шоків” і багаторазового збільшення світових цін на нафту, накопичення “нафтодоларів” і поповнення євровалютних

Таблиця 1. Чинники, що визначають конкурентні переваги країн на перспективу

Найближчі 10 років			Через 30–50 років		
№	Чинники	% експертів	№	Чинники	% експертів
1	Людський капітал	45	1	Людський капітал	54.2
2	Природні ресурси	36.1	2	Нові високі технології	38.9
3	Нові високі технології	32.9	3	Природні ресурси	25.0
4	Ефективний фінансовий сектор	19.4	4	Ефективні ідеологічні системи	16.7
5	Інновації держуправління	17.1	5	Інновації держуправління	15.3
6	Розвиток малого і середнього бізнесу	13.0	6	Ефективний фінансовий сектор	8.8
7	Ефективні ідеологічні системи	9.7	7	Розвиток малого і середнього бізнесу	4.6

Джерело: [8].

ресурсів, розширення міжнародного банківського кредитування і емісії цінних паперів на міжнародних ринках” [4, с. 261].

У фінансовому секторі процеси глобалізації відбуваються найактивніше, передусім через скасування в економічно розвинутих країнах обмежень на міжнародний рух капіталу й лібералізацію торгівлі фінансовими послугами¹. Більшість дослідників вважає, що до найважливіших наслідків глобалізації слід віднести значне посилення присутності на національних ринках іноземного капіталу. Це призвело до диверсифікації діяльності національних фінансових інститутів, їх укрупнення в результаті злиття-поглинання, а також формування міжнародних фінансових груп. Глобалізація передбачає також і уніфікацію законодавства у сфері фінансового сектору і його лібералізацію. Сьогодні “будь-які національні особливості регулювання фінансової сфери, які зводяться, як правило, до певних обмежень, спроможні ускладнити інтеграцію країни у світовий фінансовий і економічний простір і різко знизити конкурентоспроможність національних інститутів. Фактично глобалізація не залишає можливостей для “особливих” національних шляхів розвитку фінансового сектору інтегрованих економік” [1, с. 56]. Це пояснюється тим, що світовий фінансовий ринок перетворився на своєрідну систему сполучених посудин, де перепад рівнів рідини в одній із них приводить у рух усю її масу [7, с. 45]. До чого спричиняє за таких умов порушення фінансової стабільності хоча б в одній країні, показала остання фінансова криза, яка потрясла багато держав, включаючи й Україну.

¹ Лібералізація міжнародної торгівлі фінансовими послугами, включаючи фінансові (банківські й страхові), закріплена у Генеральній угоді з торгівлі послугами, прийнятій країнами — членами СОТ у 1997 році. Угода передбачає встановлення національного режиму і режиму найбільшого сприяння для іноземних поставальників фінансових послуг, а також поступову відміну для них діючих обмежень у країнах-учасниках.

Цікавими є результати міжнародного дослідження “Моделі посткризового розвитку: глобальна війна чи новий консенсус” [8], що проводилося в листопаді 2009-го — січні 2010 року за участі 247 експертів із 53-х країн світу. Було виявлено сценарії подальшого процесу глобалізації на найближчі 10 та 30–50 років: спершу неоліберальна глобалізація (заснована на принципах лібералізму, але з допущенням втручання національних і наднаціональних регуляторів, коли досягнуто консенсусу про необхідність такого втручання), а надалі — мультиполярна з виникненням регіональних кластерів, у яких процес глобалізації обмежений із боку традиційних для локальних цивілізацій цінностей (див. таблицю 1). Щодо конкурентних переваг країн на середньо- і довгострокову перспективу, то на перше місце був поставлений “людський капітал”, а “високі технології” посунуті на третє місце для середньострокової і на друге — для подальшої перспективи. Ефективний фінансовий сектор знаходиться лише на четвертій позиції, проте з часом його розвиток поступається іншим чинникам. Традиційно серед тих, хто ратує за ефективні фінансові системи, більше представників економічно розвинутих країн, а експерти з країн, що розвиваються, часто надають перевагу інноваціям у держуправлінні та ефективним ідеологічним системам. Було зроблено висновок, що розвиватися можуть лише ті суспільства, які знаходяться в процесі постійної модернізації — в усіх аспектах цього терміна. І що найголовніше — для створення умов для неї потрібен не тільки час, а й консенсус між існуючою економікою країн і привнесеними економічними моделями й технологіями, між традиційним суспільством і його більш вестернізованою елітою, між самобутньою та імпортною космополітичною культурою.

Тож актуальним залишається висновок члена виконавчого комітету Римського клубу, принца Йорданії Аль

Хасана Бін Талала (El Hassan bin Talal), зроблений ним у 2000 році: “Не можна говорити про глобалізацію як про провідну тенденцію розвитку світу і одночасно забувати культурні, релігійні та історичні цінності, успадковані від минулого. Врахування національних особливостей тієї чи іншої країни — традиційний підхід, і він буде залишатися в інструментарії вчених доти, доки існуватимуть відмінності не тільки для світу, але й для людини” [4]. Як приклад можна навести Китай, де високі темпи розвитку фінансового сектору пояснюються національною культурою, звичаями, любов’ю і гордістю за свою країну.

2. Посилення конкурентної боротьби на національному і світовому ринках товарів, робіт і послуг. За цих умов можливість доступу до значних за обсягами й недорогих інвестиційних ресурсів є однією з важливих конкурентних переваг. Компанії змушені постійно інвестувати у розвиток бізнесу і вимагають гнучкіших механізмів фінансування порівняно з можливостями, що пропонуються консервативною та інерційною банківською системою. Наприкінці ХХ ст. значно зросла роль ринку цінних паперів і збільшився обсяг глобальних фінансових активів, який у 2010 році становив 212 трлн. доларів (див. таблицю 2). При цьому банківські депозити становлять лише чверть цих активів, що свідчить про зростання ролі передусім інституційних інвесторів.

3. Зміни у державному регулюванні фінансових інститутів, реалізовані у 1980–90 рр. у більшості економічно розвинутих країн. Наприклад, у США 28 жовтня 1999 року після прийняття конгресом США закону Гремма—Ліча—Блайлі (Gramm—Leach—Bliley Act), яким закон Гласса—Стігала (Glass—Steagall Act) було скасовано, юридично припинила своє існування ринкова модель фінансового сектору. Це спричинило суттєві зміни в діяльності комерційних банків. Зокрема, вони одержали дозвіл (на підставі розділу закону “Сприяння афілюванню банків, фірм, які торгують цінними паперами, та страхових компаній”) скуповувати контрольні пакети акцій інвестиційних банків і страхових компаній. Крім того, було знято обмеження на проведення комерційними банками андеррайтингу та гарантування розміщення цінних паперів. Таке послаблення банківського регулювання призвело до розширення сфери впливу багатьох банківських холдингових компаній у

Таблиця 2. Структура фінансових активів світу

	Трлн. доларів США								
Вид активів	1990 р.	1995 р.	2000 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.
Акції	11	17	36	45	55	65	34	48	54
Державні боргові цінні папери	9	13	16	25	28	30	32	37	41
Облігації фінансових корпорацій	8	11	19	29	35	41	41	44	42
Облігації нефінансових корпорацій	3	3	5	6	7	8	8	9	10
Інструменти сек'юритизованих позик	2	3	6	11	14	15	16	16	15
Усього, цінні папери	54	72	114	155	179	202	175	201	212
Банківські депозити	5	16	29	38	41	45	48	51	54

Джерело: [23].

США [9, с. 518].

Через світову фінансову кризу, що розпочалася в 2007 році, у 2010 році в США було прийнято Закон “Про реформу фінансових інститутів США і фінансовий захист споживачів” (Dodd—Frank Act), а з 2012 року в 27 країнах Базельської угоди вступають у силу нові правила щодо достатності й ліквідності банківських капіталів (Базель—III). Щодо закону, який потребуватиме прийняття додаткових 243-х підзаконних актів, то він посилить державний контроль у фінансовому секторі й стане катализатором економічного зростання. У рамках реформ в американському фінансовому секторі за загальноновідомими правилами Волкера (Volcker) інвестиційним банкам заборонено займатися роздрібною банківською діяльністю й використовувати кошти клієнтів для покриття своїх ризиків. Усе це націлене на те, щоб банки США знизили активність на ринку цінних паперів і вкладали кошти у реальний сектор. У країні побоюються, що такий жорсткий крен у фінансовій політиці може призвести до погіршення інвестиційного клімату, а також створення сприятливих умов для економічного зростання у конкурентів, зокрема в країнах БРІК.

У країнах ЄС за останні два десятиліття також здійснюється уніфікація і лібералізація національного фінансового законодавства. Так, першим видом фінансових інститутів, чий операції були лібералізовані у рамках Європейського співтовариства, стали установи колективного інвестування. У 1985 році прийнято директиву Ради ЄЕС 85/611, положення якої було трансформовано у норми національного права країн Європи, що дозволили фондам однієї країни розмішувати свої цінні папери в інших країнах Співтовариства без повторної реєстрації в них. Початком масштабної лібералізації фінансового сектору Європи можна вважати 1989 рік, коли було прийнято Другу банківську директиву Ради ЄЕС про координацію законодавчих і адміністративних актів у галузі реєстрації і

контролю за діяльністю кредитних інститутів. Ця директива встановлювала два основних принципи регулювання трансграничної діяльності кредитних інститутів у рамках співтовариства: 1) за відповідної реєстрації в одній із країн вони можуть здійснювати свою діяльність у всіх країнах співтовариства шляхом відкриття прямих філій або іншим способом без проходження додаткової реєстрації й отримання нової ліцензії (принцип одноразової реєстрації — single passport); 2) контроль за діяльністю кредитного інституту в інших країнах співтовариства здійснюється компетентними органами країни його реєстрації на основі її нормативних актів, гармонізованих настільки, наскільки цього достатньо для забезпечення прийняттого для всіх країн — членів співтовариства рівня контролю (принцип контролю країною реєстрації — home country control). Надалі зазначені принципи були реалізовані для компаній зі страхування життя, компаній із ризикових видів страхування, а також фірм, які спеціалізуються на операціях із цінними паперами (брокерські й дилерські операції, андеррайтинг, довірче управління).

Із 1999 року в Європі ведеться робота з гармонізації у галузі регулювання і контролю згідно з затвердженням Планом дій у сфері фінансових послуг, у рамках якого до середини 2004 року прийнято 39 актів. У банківському секторі було уніфіковано національні вимоги до достатності власного капіталу банків, порядку і форм їх звітності, контролю за великими кредитами тощо. Також було встановлено єдині вимоги до організації систем страхування банківських депозитів і визначено мінімальний для всіх країн Європи розмір відшкодування власникам депозитів (20 тис. євро). У страховому секторі було гармонізовано вимоги до порядку реєстрації і нагляду за страховою діяльністю, розміру страхових резервів, напрямів їх розміщення тощо.

У цілому зняття обмежень і скорочення прямого державного втручання у діяльність фінансових інститутів у

більшості країн супроводжувалося посиленням контролю за їх операціями, що особливо важливо для стійкості фінансового сектору, а також підвищення довіри до нього з боку потенційних інвесторів. Основні заходи стосувалися прозорості діяльності фінансових інститутів, їх відповідальності за надання інформацію, оптимізації системи управління ризиками, а також регламентування інвестиційних операцій на ринку цінних паперів. Із метою запровадження ефективних механізмів спільної діяльності країн ЄС у надзвичайних ситуаціях і врегулювання розбіжностей між регуляторами у фінансовому секторі передбачено усунення недоліків на макро- та мікрорівнях пруденційного нагляду завдяки створенню Європейської ради системного ризику (European Systemic Risk Board – ESRB) і Європейської системи фінансового нагляду (European System of Financial Supervisors – ESFS). Передбачено також створення Європейської організації з цінних паперів та ринків (European Securities and Markets Authority – ESMA), Європейської банківської організації (European Banking Authority – EBA), Європейської організації страхування та пенсійного забезпечення (European Insurance and Occupational Pensions Authority – EIOPA). Слід зазначити, що нині існують три фінансові комітети, які здійснюють мікропруденційний нагляд на рівні ЄС виключно з консультативними повноваженнями – Комітет європейських регуляторів цінних паперів (Committee of European Securities Regulators – CESR), Європейський комітет органів банківського нагляду (Committee of European Banking Supervisors – CEBS), Європейський комітет страхового та пенсійного нагляду (Committee of European Insurance and Occupational Pensions Committee – CEIOPC). Нові організації виконуватимуть також функції цих комітетів.

Якщо говорити про доцільність і наслідки лібералізації ринків капіталу, то Г.Бекерт (G.Bekaert), К.Харві (C.Harvey) і К.Людблат (C.Lundblad) [14] в дослідженні стосовно країн, які усунули обмеження щодо руху капіталів у 1980–2000 рр., дійшли висновків, що лібералізація привела до загального зростання річного ВВП на душу населення майже на 1%. Вони також довели, що фінансові реформи ефективніші в країнах із освіченою робочою силою й належним захистом прав інвесторів. На думку А.Чері (A.Chari) і П.Генрі (P.Henry) [17], лібералізація фінансової системи та її інтеграція у світовий економічний простір у цілому приводить до зниження вартості капіталу. Багато показників розвитку банківської системи та ринку цінних паперів (зокрема відношення обсягів кредитів до ВВП чи ліквідність ринку цінних паперів) позитивно корелюють зі зростанням обсягу продукції на душу населення.

4. Диверсифікація діяльності й розмивання кордонів між підсекторами фінансового сектору.

На прикладі фінансового сектору США І.Туруєв доводить, що розвиток різних фінансових інститутів, зростання масштабів і різноманітності виконуваних ними операцій вели до перетинання напрямів їх діяльності й поступового об'єднання в єдину інтегровану фінансову систему, в якій законодавчі або історичні перепони, що визначають спеціалізацію окремих сегментів, стають усе більш умовними [12, с. 32]. Аналогічні тенденції спостерігаються у Західній Європі та Японії, де з 1999 року банки, страхові й брокерські компанії отримали дозвіл займатися всіма видами фінансових операцій. У підсумку – кредитні інститути поступаються місцем страховим компаніям, пенсійним та інвестиційним фондам. Про це свідчить зниження частки банківських депозитів у сукупних активах фінансового сектору національних економік (див. таблицю 2).

У спробах завоювати клієнта фінансові посередники стали позиціонувати себе як фінансові супермаркети. Найбільшого розвитку вони досягли у країнах Бенілюксу, Південній Європі, США і Японії. Як не дивно, спроби створення таких альянсів у найконсервативнішій Північній Європі не вдалися. До основних світових моделей єдиного фінансового сервісу можна віднести: дистриб'юторський договір або стратегічний альянс, де банк виконує агентські функції, вступає як канал продажів стандартизованих страхових та/або інвестиційних продуктів; спільне підприємство = банк + страхова компанія або інвестиційна компанія; M&A-модель, де банк повністю або частково володіє страховою чи інвестиційною компанією; формування банком нової страхової компанії; створення фінансового супермаркету, що пропонує одночасно різні фінансові послуги під єдиним брендом (при цьому слово “банк” часто усувається з назви установи).

Одночасно зменшуються відмінності між національними моделями

розвитку фінансового сектору, структура якого у різних країнах поступово зближується. Однак залежність одних фінансових інститутів від інших може негативно позначитися на стійкості фінансового сектору країн світу, роблячи його вразливим до будь-яких негативних тенденцій на ринку цінних паперів. Саме таку картину ми й спостерігали під час останньої фінансової кризи, що розпочалась у банківському секторі США і потягнула за собою інші фінансові установи – хедж-фонди, інвестиційні та пенсійні фонди, страхові компанії тощо.

5. Розвиток інформаційних технологій. Кінець ХХ ст. – початок ХХІ ст. відзначилися потужним охопленням країн світу мережею Інтернет, комп'ютерними технологіями, зв'язком тощо. Досягнення у цій сфері істотно вплинули на діяльність фінансових інститутів. Передусім було автоматизовано й радикально здешевлено проведення багатьох фінансових операцій. Це сприяло їх доступності для фінансових інститутів, а також диверсифікації діяльності останніх. З'явилися нові напрями їх роботи, пов'язані з продажем послуг через Інтернет (Інтернет-банкінг, Інтернет-трейдинг, Інтернет-страхування), а також власне нові фінансові інститути, які спеціалізуються на електронній комерції, наприклад, Інтернет-банки. Проте “дуже широкі, електронно пов'язані глобальні ринки не змінюють вірогідності фінансових бумів, але роблять їх потенційно більшими і пов'язують національні ринки між собою, збільшуючи вірогідність того, що ці ринки зазнають краху всі разом” [11], що відбувалося вже неодноразово.

6. Зміна інвестиційних уподобань домогосподарств, що веде до зміни інституційної структури фінансового сектору провідних країн світу. Особливо помітними ці процеси є у континентальній Європі, де населення довгі роки традиційно зберігало кошти на депозитах або ощадних рахунках, а тепер зі зростанням добробуту поступово переорієнтовується на вкладення коштів у більш ризиковані та дохідні інструменти (напрямую або через взаємні фонди). Тут можна навести вираз М.Алле (M.Allais): “Спекуляція з валютою або спекуляція на фондових ринках свідчить, що світ став одним великим казино з ігровими таблицями” [10, с. 78].

Усе це стимулює швидке зростання активів інститутів, орієнтованих на роботу з цінними паперами. Так, у Німеччині – країні з банківською моделлю

Таблиця 3. Динаміка фінансових активів домогосподарств і некомерційних організацій, що обслуговують домогосподарства Німеччини

Млрд. євро

Види активів	1999 р.	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
Депозити	1 266	1 235	1 262	1 341	1 399	1 448	1 492	1 535	1 621	1 737	1 788
Частка в активах, %	36.76	35.13	35.0	37.53	36.77	36.44	35.48	34.89	35.55	39.18	38.27
Облігації	229	226	246	263	284	322	320	396	344	325	363
Частка в активах, %	6.65	6.43	6.82	7.36	7.46	8.10	7.61	9.00	7.54	7.33	7.77
Акції та інша участь у капіталі	595	585	544	370	430	456	528	557	556	347	365
Частка в активах, %	17.28	16.64	15.09	10.35	11.30	11.47	12.56	12.66	12.19	7.83	7.81
Паї взаємних фондів	362	409	436	425	465	462	515	519	549	504	555
Частка в активах, %	10.51	11.64	12.09	11.89	12.22	11.63	12.25	11.80	12.04	11.37	11.88
Вимоги до страховиків	764	820	867	900	946	994	1 057	1 119	1 190	1 217	1 295
Частка в активах, %	22.18	23.33	24.04	25.19	24.86	25.01	25.14	25.44	26.1	27.45	27.72
Вимоги до пенсійних фондів	183	193	203	214	224	233	240	251	255	262	270
Частка в активах, %	23.81	5.49	5.63	5.99	5.89	5.86	6.30	5.71	5.59	5.91	5.78
Інші активи	44	46	47	58	56	58	52	47	43	40	34
Частка в активах, %	1.28	1.31	1.30	1.62	1.47	1.46	1.24	1.1	0.94	0.90	0.73
Усього	3 444	3 515	3 606	3 573	3 805	3 974	4 205	4 399	4 560	4 433	4 672

Джерело: [19].

Таблиця 4. Динаміка фінансових активів домогосподарств і некомерційних організацій, що обслуговують домогосподарства США

Млрд. дол.

Види активів	1995 р.	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.
Депозити	3 357	4 376	4 876	5 153	5 348	5 732	6 140	6 753	7 407	8 013	7 895	7 931
Частка в активах, %	15.64	13.15	15.17	17.08	15.16	14.65	14.21	14.08	14.65	19.46	17.89	16.65
Інструменти кредитного ринку	2 229	2 458	2 352	2 485	2 722	2 996	3 323	3 461	4 072	3 966	4 106	4 355
Частка в активах, %	10.39	7.38	7.32	8.24	7.72	7.65	7.69	7.21	8.05	9.63	9.31	9.14
Казначейські цінні папери	828	579	434	264	408	493	464	384	256	248	770	1 079
Частка в активах, %	3.86	1.74	1.34	0.87	1.16	1.26	1.07	0.80	0.51	0.60	1.74	2.26
Муніципальні цінні папери	533	531	581	678	704	742	821	872	896	903	1 010	1 096
Частка в активах, %	2.58	1.60	1.81	2.25	2.00	1.89	1.90	1.82	1.77	2.19	2.29	2.30
Корпоративні і зарубіжні облігації	466	551	730	1 094	1 025	1 141	1 298	1 553	2 017	1 956	2 081	1 919
Частка в активах, %	2.17	1.66	2.27	3.63	2.91	2.91	3.0	3.24	3.99	4.75	4.72	4.03
Корпоративні акції	4 434	8 147	6 829	5 161	6 788	7 484	8 093	9 644	9 627	5 777	7 321	8 514
Частка в активах, %	20.66	24.48	21.24	17.11	19.25	19.12	18.73	20.10	19.04	14.03	16.59	17.87
Паї взаємних фондів	1 253	2 704	2 615	2 220	2 911	3 428	3 669	4 188	4 597	3 326	4 178	4 708
Частка в активах, %	5.84	8.12	8.13	7.36	8.25	8.76	8.49	8.73	9.09	8.08	9.46	9.88
Вимоги до страховиків життя	566	819	880	921	1 013	1 060	1 083	1 164	1 201	1 180	1 242	1 329
Частка в активах, %	2.64	2.46	2.74	3.05	2.87	2.71	2.51	2.43	2.37	2.87	2.81	2.79
Вимоги до пенсійних фондів	5 725	9 171	8 764	8 190	9 719	10 635	11 460	12 751	13 391	10 408	11 914	13 025
Частка в активах, %	26.68	27.55	27.26	27.15	27.56	27.17	26.52	26.58	26.48	25.28	27.00	27.34
Участь у малих підприємствах	3 435	4 815	4 978	5 181	5 786	6 669	8 261	8 713	8 685	6 996	6 011	6 251
Частка в активах, %	16.01	14.47	15.17	17.17	16.41	17.04	19.12	18.16	17.18	16.99	13.62	13.12
Інші активи	328	379	398	445	501	554	609	646	712	766	787	834
Частка в активах, %	1.53	1.14	1.24	1.47	1.42	1.42	1.41	1.35	1.41	1.86	1.78	1.75
Усього	21 457	33 283	32 147	30 168	35 264	39 137	43 214	47 975	50 560	41 176	44 123	47 639

Джерело: [15].

лю фінансового сектору – частка депозитів у структурі фінансових активів населення скоротилася з 60% на початку 1980-х рр. до 35% у 2006 році, проте у наступні роки зросла з розгортанням кризових явищ у Європі. При цьому інвестиції домогосподарств у інвестиційні фонди збільшилися у 1991–2009 рр. майже втричі – з 4.2% до 12% сукупних фінансових активів, а сукупні вкладення коштів у акції, іншу участь у капіталі і облігації сягнули у 2009 р. 15.5% активів. Цікаво, що частка акцій та іншої участі у капіталі в активах зменшилася з 17.3% у 1999 році до 7.8% у 2009 р. (див. таблицю 3). У США, де населення традиційно вкладає кошти у фондові цінності, частка банківських депозитів уже на початок 1990-х рр. була на рівні 20%, однак на кінець десятиріччя знизилася до 13% і

лише у 2008 році піднялася до 19.5%, що пояснюється рецесією економіки (див. таблицю 4). Як і в Німеччині, найшвидшими темпами у США зростали інвестиції у взаємні фонди, обсяг яких збільшився за 1991–2009 рр. майже втричі – з 3.5% до 9.9% сукупних фінансових активів домогосподарств.

7. Демографічні чинники, пов'язані зі старінням населення планети. У 2000 році співвідношення населення пенсійного віку (більше 65 років) і працездатного віку (15–64 роки) у країнах ОЕСР становило 20.6%, а за прогнозами ООН, уже до 2020 року воно зросте до 29%, до 2050 року – до 47% (а у країнах ЄС – до 49.6%), тобто на двох працюючих буде припадати один пенсіонер (див. таблицю 5). Стає очевидним, що існуючі солідарні системи пенсійного забезпечення будуть неспромож-

ні в майбутньому витримати таке навантаження, тому швидко збільшується кількість громадян, які намагаються самостійно подбати про своє майбутнє через програми недержавного пенсійного забезпечення. Цим пояснюється стрімке зростання активів недержавних пенсійних фондів і компаній зі страхування життя. Банки у боротьбі за кошти майбутніх пенсіонерів дещо програють через специфіку своєї діяльності.

ВИСНОВКИ

Отже, інституційний розвиток провідних країн світу, що визначає сьогодні реформування фінансового сектору економіки України, характеризується таким чинником, як бурхливий розвиток ринку капіталу.

Таблиця 5. Співвідношення населення старшого від 65 років і населення працездатного віку (15–64 роки) у промислово розвинутих країнах

Країни	1980 р.	1990 р.	1995 р.	2000 р.	2004 р.	2010 р.	2020 р.	2030 р.	2040 р.	Відсотки 2050 р.
Франція	21.9	21.3	23.1	24.5	24.9	25.4	32.5	39.4	44.6	45.8
Німеччина	23.7	21.7	22.7	24.0	27.0	30.5	34.2	44.3	50.4	49.1
Італія	20.4	22.3	24.3	26.7	28.8	31.1	36.7	47.0	62.7	65.5
Японія	13.4	17.2	20.9	25.3	28.8	35.0	47.3	52.5	64.9	72.4
Іспанія	17.0	20.7	22.3	24.5	24.9	26.6	30.6	40.6	56.8	67.7
Швейцарія	20.8	20.9	22.0	23.8	25.3	29.2	38.3	52.5	58.2	55.3
Англія	23.5	24.5	24.6	24.4	24.1	24.6	28.4	33.8	37.8	38.5
США	16.9	18.5	18.8	18.6	18.5	19.2	24.8	31.2	32.2	32.2
ЄС–19	20.2	20.6	21.6	22.4	23.2	24.7	30.6	38.0	45.2	49.6
ОЕСР	18.0	18.7	19.7	20.6	21.3	22.9	29.0	36.6	43.5	47.4

Джерело: [24].

Він пов'язаний зі збільшенням потреби держави і нефінансових корпорацій у додаткових фінансових ресурсах і зміною інвестиційних уподобань населення; лібералізацією фінансового законодавства та інформаційними технологіями, які спростили і здешевили більшість фінансових операцій. Ці чинники, поряд із глобалізацією економіки, призвели до радикального посилення конкуренції серед корпорацій фінансового сектору на ринках капіталів, стимулювали диверсифікацію їх діяльності і проникнення в інші підсектори фінансового сектору. Все це сформувало новий вектор розвитку фінансового сектору економічно розвинутих країн у напрямі створення єдиної індустрії фінансових послуг.

В Україні вплив інституційних реформ на державну економічну політику в процесі реалізації структурної трансформації національної економіки полягає не тільки у лібералізації економічної політики, але й у врахуванні наслідків фінансової глобалізації для інституційних перетворень у фінансовому секторі економіки. Важливий елемент державної політики — створення інституційної структури фінансового сектору, що є суттєвою передумовою розвитку вітчизняного ринку капіталу. Адже вже доведено, що більш розвинуті фінансові інститути мають ті країни, де: 1) надійно захищені права кредиторів; 2) юридичні системи націлені на захист контрактних зобов'язань; 3) облікові стандарти дають змогу отримувати високоякісну звітність [21]. Отже, реформи у цих галузях прискорять розвиток фінансового сектору економіки і забезпечать економічне зростання.

У цілому ж сучасні умови розвитку ринку капіталу в глобалізованому світі ставлять проблему стабільності фінансового сектору, яка в довгостроковій перспективі залежить від існуючого набору формальних правил і неформальних норм його функціону-

вання. Це викликає потребу в дослідженні інституційних особливостей розвитку й удосконалення вітчизняного фінансового сектору.

Література

1. Алексеев П.А. Современные тенденции развития экономики промышленно развитых стран / Алексеев П.А. — М.: Анкил, 2008. — 168 с.
2. Боголепов М.И. Биржи и банки: Банковская энциклопедия / Боголепов М.И. / Под ред. проф. Л.Н.Яснопольского. — К.: Изд-во Банковской Энциклопедии, 1913. — 382 с.
3. Интеллектуальная атака на глобальные проблемы. Римский клуб в Москве // Проблемы теории и практики управления. — 2000. — № 5. — С. 29–39.
4. Кожурин П.Е. Финанциализация как фактор развития мировой экономики / П.Е.Кожурин // Вестник Российского государственного гуманитарного университета. — 2010. — № 6. — С. 260–265.
5. Колодко Г. Глобалізація і перспективи розвитку постсоціалістичних країн / Колодко Г. — К.: Основні цінності, 2002. — 245 с.
6. Миркин Я. Рынок ценных бумаг России: воздействие фундаментальных факторов, прогноз и политика развития / Миркин Я. — М.: Альпина Паблшер, 2002. — 624 с.
7. Мировая экономика: глобальные тенденции за 100 лет / Под ред. И.С.Королева. — М.: Юрист, 2003. — 604 с.
8. Модели посткризисного развития: глобальная война или новый консенсус. Международное исследование. Ноябрь 2009 — январь 2010. — М.: Институт посткризисного мира, 2010. — 126 с.
9. Пересада А.А. Фінансові інвестиції: Підручник / Пересада А.А., Коваленко Ю.М. — К.: КНЕУ, 2006. — 728 с.
10. Полищук А.И. Кредитная система: опыт, новые явления, прогнозы и перспективы / Полищук А.И. — М.: Финансы и статистика, 2005. — 216 с.
11. Туроу Л. Будущее капитализма / Туроу Л. — Новосибирск, 1999. — 231 с.

12. Туруев И.Б. Мировое значение американских финансовых институтов / Туруев И.Б. — М.: Макс Пресс, 2003. — 320 с.

13. Aghion P. The Effect of Financial Development on Convergence: Theory and Evidence // P.Aghion, P.Howitt, D.Mayer-Foulkes // Quarterly Journal of Economics. — 2005. — № 120 (1). — P. 173–222.

14. Bekaert G. Does Financial Liberalization Spur Growth? / G.Bekaert, C.R.Harvey, C.Lundblad // Journal of Financial Economics. — 2005. — July, 7 (1). — P. 3–55.

15. Board of Governors of the Federal Reserve System. Flow of Funds Accounts of the United States [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.federalreserve.gov/econresdata/releases/statisticsdata.htm>.

16. Boyd J.H. The Evolution of Debt and Equity Markets in Economic Development / J.H.Boyd, B.D.Smith // Economic Theory. — 1998. — № 12 (3). — P. 519–560.

17. Chari A. Risk Sharing and Asset Prices: Evidence from a Natural Experiment / A.Chari, P.B.Henry // Journal of Finance. — 2004. — № 59 (3). — P.1295–1324.

18. Demirgüç-Kunt A. Stock Market Development and Firm Financing Choices / A.Demirgüç-Kunt, V.Maksimovic // World Bank Economic Review. — 1996. — № 10. — P. 341–370.

19. Deutsche Bundesbank. Financial accounts for Germany 1999–2009 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.bundesbank.de/download/statistik/stat_sonder/statso4_en.pdf.

20. Kindleberger C.P. A Financial History of Western Europe / Kindleberger C.P. — New York: Oxford University Press, 1993. — 524 p.

21. Levine R. Financial Intermediation and Growth: Causality and Causes / R.Levine, N.Loayza, T.Beck // Journal of Monetary Economics. — 2000. — № 46 (August). — P. 31–77.

22. Levine R. Stock Markets, Banks and Economic Growth / R.Levine, S.Zervos // American Economic Review. — 1998. — № 88. — P. 537–558.

23. Mapping Global Capital Markets Fourth. Annual Report. August 2011 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.mckinsey.com/mgi/publications/Mapping_global_capital_markets/index.asp.

24. OECD Social Indicators [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.oecd.org/home/0,3675,en_2649_201185_1_1_1_1_1.00.html.

25. Siebert H. Towards Global Competitions: Catalyst and Constraints / H.Siebert, H.Klodt // Kiel, Institute of World Economics Working Paper. — 1998. — № 897. — P. 305–345.

Дослідження/

Ігор Корнійчук

Докторант спільної програми
Міжнародної кадрової академії,
Міжрегіональної академії управління персоналом
та US International Open University (IOU)

Кількісна методика оцінювання ефективності праці керівного складу банківських установ та ризику її впровадження

Недосконалість сучасних методик оцінки керівного складу банків поряд з високою потребою комплексної оцінки управлінського персоналу зумовлює актуальність обраної теми статті.

Викладений проект удосконалення оцінки ефективності праці керівників банку може бути успішно застосований у повсякденній діяльності будь-якої фінансової установи. Адже застосування розроблених автором методик дає змогу об'єктивно, з його точки зору, оцінити фактичну роботу керівного складу банку.

Теоретичні основи розроблення оцінки ефективності роботи персоналу були закладені у дослідженнях учених впродовж усієї історії людської цивілізації. Проблема економічного виміру праці зароджувалась у свідомості людини з давніх-давен, відтоді як вона стала розуміти навколишній світ і почала створювати для його вимірювання систему координат. Можна припустити, що первісні оцінки ефективності внеску конкретної людини ставили ще первісні люди. В сиву давнину, коли племена займалися полюванням і збиранням, оцінити працю кожного було досить просто — один мисливець приносив здобич, а другий (полюючи у таких самих умовах) нічого не здобував. Відповідно всі переваги в племені діставалися першому, на другого ж чекала незavidна доля.

Досліджуючи пізніший період розвитку людства, спостерігаємо цікаві приклади оцінки ефективності роботи людей у звичаях племен північної Африки. Скажімо, шаманів і чаклунів, яким протягом тривалого часу не вдавалося викликати дощі в період посух (нині ми можемо сказати, що вони просто неефективно працювали), виганяли з племен, а іноді навіть убивали.

Описи економічного виміру оцінки ефективності праці особи з позиції суспільних цінностей містяться в та-

ких найдавніших творах, як “Біблія”, “Архашастра”, закони Хаммурапі, Давньовавилонські господарські та юридичні трактати, у філософських працях грецьких та китайських учених. У пізніші часи зазначену проблематику досліджували класичні німецькі філософи та провідні вчені колишнього СРСР.

Нині теорія оцінки ефективності праці персоналу представлена багатьма способами та методами, серед яких можна виділити такі: описовий метод оцінки; метод порівняння за парами; метод оцінки за вирішальною ситуацією; метод шкали спостереження за поведінкою; метод анкетування, інтерв'ю, метод оцінки “360 градусів”, метод незалежних оцінок, тестування; метод комітетів; метод центрів оцінки; метод ділових ігор; метод оцінки досягнення цілей (метод управління за допомогою постановки цілей); суб'єктивні й об'єктивні теорії цінності, теорії корисності, граничної корисності, загальної рівноваги, неокласичного аналізу, трудової та абстрактно-трудової теорії.

Але незважаючи на широкий спектр способів виміру діяльності фахівця, проблема ефективності праці саме керівників (особливо у фінансовій установі) й досі мало вивчена.

Роль керівника на підприємстві чи в установі особлива — це ключова фігура ефективного управління. Він

виступає в двох іпостасях: як суб'єкт прийняття стратегічних і тактичних рішень та як організатор ефективної трудової діяльності персоналу з виконання прийнятих рішень. Можна стверджувати, що наявність ефективних механізмів кількісної оцінки поведінки людей — один з визначальних факторів досконалої мотивації та її невід'ємний елемент як функції менеджменту [1].

Навіть найобдарованіші особистості можуть бути на подив неефективними в своїй діяльності, оскільки часом не розуміють, що завдяки самим здібностям не можна досягнути значних успіхів у роботі. Люди інколи не усвідомлюють, що талант сприяє ефективності лише тоді, коли підкріплений наполегливою, цілеспрямованою працею. І навпаки, в кожній організації є високоефективні працівники, котрі не мають особливих здібностей. Класична ситуація: одні гарячково метушаться, імітують бурхливу діяльність, яку часом оточення сприймає за “творчу іскру”, інші — крок за кроком, повільно але наполегливо просуваються до поставленої мети і досягають її, на подив того ж такі оточення, першими.

Інтелект, творча уява та поінформованість — безперечно, важливі риси характеру, але лише у поєднанні з ефективною працею вони спроможні дати бажані результати. Самі по собі

складові таланту лише встановлюють планку можливих досягнень [2].

Головним мірилом успіху у фінансовій установі має бути людина. Проте в процесі практичної реалізації цієї фабули виникають великі труднощі. Адже людина залучена до складної системи різних відносин. Яким чином і що саме брати за основу при вирішенні проблеми виміру?

Наразі постає питання щодо визначення поняття “ефективна робота”. На думку автора, ефективність роботи — це отриманий чи перевиконаний працівником запланований результат в обумовлені терміни. Адже тільки результати діяльності людини піддаються точному виміру. Вони, власне, і повинні піддаватися вимірюванню. У цьому — ще одна причина, щоб робота зацікавлювала і стимулювала виконавця. Саме з цієї точки зору необхідно визначати, який внесок належить зробити кожному працівникові у функціонування своєї організації. Ефективність діяльності керівника може вимірюватися лише відносно конкретних очікуваних результатів, тому в статті надається саме кількісна методика оцінювання ефективності його праці.

Безперечно, особливо складною є проблема оцінки керівників. Об’єктивні труднощі оцінки праці керівних категорій персоналу пов’язані, поперше, зі складністю формалізації результатів праці й визначення кінцевого результату управлінської діяльності. По-друге, управлінські функції тісно переплітаються, що ускладнює визначення розміру внеску кожного керівника в більшість проектів. Потретьє, між періодами від виконання управлінської функції і до оприлюднення результатів на практиці минає значний проміжок часу. По-четверте, необхідно одночасно оцінювати й особисті якості керівника, і результати роботи структурного підрозділу, і фінансову організацію в цілому.

Отже, ефективність діяльності керівника — це характеристика, що визначає: наскільки відповідає його робота цілям і завданням організації та встановленим перед нею вимогам; чи використовує він у роботі найбільш раціональні економічні способи; наскільки максимально він використовує особисті здібності, знання, навички з метою якісного досягнення поставлених цілей.

Оцінка ефективності діяльності керівника водночас визначається рівнем виконання встановлених завдань кож-

ного конкретного співробітника фінансової установи. Цілі мають бути конкретні та досяжні. Вони бувають короткострокові (наприклад, проведення 26.05.2012 р. переговорів з метою зменшення ціни за оренду приміщення банку), а також довгострокові (скажімо, проведення нової маркетингової кампанії з 15.05 до 15.09.2012 р.). Цілі визначаються виконавцем разом із безпосереднім керівником та затверджуються вищим за рангом керівництвом. Довгострокові цілі краще виставляти на період одного кварталу (причому бажано в подальшому залежно від їх виконання розподіляти квартальні премії). Можна також встановлювати цілі, виконання яких триватиме протягом довох-трьох кварталів.

Для керівного складу банківських установ автор пропонує встановлювати три види цілей:

— бізнес-цілі — спрямовані не лише на отримання прибутку, а й на мінімізацію витрат, попередження можливих збитків;

— організаційні цілі — скажімо, організація перевезення персоналу в новий офіс, впровадження нової системи контролю за персоналізацією платіжних карток тощо;

— особистий розвиток — наприклад, відрядження на семінари, курси, вивчення іноземної мови тощо.

Для систематизації цілей пропонується заповнювати наведену нижче таблицю 1.

Залежно від спрямованості діяльності підрозділу (бізнес або операційна підтримка) буде і відповідна різниця у відсотках між блоками “Бізнес-цілі” та “Організаційні цілі” (рекомендовані відсотки для операційної підтримки в таблиці вказано в дужках). Кількість цілей не повинна бути занадто велика, в кожному блоці — 1–4 цілі. Загальна річна оцінка ефективності праці керівників розраховується середньоарифметичним показником рівня досягнення встановлених цілей.

Довгострокові цілі встановлюються і затверджуються напередодні нового року та можуть коригуватися впро-

Таблиця 1. Цілі для річної (квартальної) оцінки ефективності праці керівника	
Довгострокові цілі	
Бізнес-цілі	65% (25%)
...	
Організаційні цілі	25% (65%)
...	
Особистий розвиток	10%
...	

довж усього періоду. Контроль за їх виконанням має здійснювати безпосередній керівник раз або двічі на тиждень, оцінюючи щотижневую роботу. Для визначення ефективності щотижневої роботи керівника пропонується оцінювати виконання попередньо запланованих на тиждень робіт. Допускається також проведення оцінювання з інтервалом у два тижні. Для аналізу роботи пропонується таблиця 2.

У випадку часткового виконання запланованих цілей (не на 100%) невиконане завдання переноситься в план на наступний тиждень. Деякі роботи можуть плануватися на триваліший термін, наприклад, на три тижні. В даному випадку зазначається кінцевий строк їх виконання, при цьому бажано розбити заплановане на тиждень етапи та контролювати тиждневий відсоток виконання такої роботи.

Не варто вносити у таблицю дрібні справи, наприклад, “зробити дзвінок до відділу кадрів стосовно графіка відпусток”, “доручити закупити канцтовари” тощо. Водночас бажано планувати важливі показники, скажімо, “Підтримання ліквідності банку на рівні...”, “Економія фонду заробітної плати на ...%”, “Впровадження нової ІТ системи...”, “Зменшення невірних витрат на ...” тощо. Загалом план не повинен перевищувати більше десяти пунктів. Оцінюючи виконання робіт за тиждень, безпосередній керівник підлеглого повинен звертати особливу увагу на невиконані пункти плану та обговорювати з ним причини їх невиконання. Систематичне невиконання плану свідчить про неефективну роботу керівника або невміння взагалі планувати влас-

Таблиця 2. Тижнева оцінка ефективності праці керівника		
Виконана за тиждень робота	Відсоток виконання	План на наступний тиждень
1. Зустріч із представником страхової компанії ... – збільшення відрахувань СК банку до 15% від страхових платежів за іпотекою.	100	1. Внесення та затвердження на засіданні КУАП нових відсоткових ставок за кредитами.
2. ...	...	...
Виконання довгострокових цілей		
1.		
...		

ну роботу, що також свідчить про його некомпетентність. Вище керівництво має вдатись до заходів покарання або ж закликати на допомогу безпосереднього керівника. Якщо оцінка ефективності роботи керівника свідчить про постійне виконання запланованих показників, це повинно стати приводом для влучних мотиваційних заходів щодо нього.

У сучасній концепції менеджменту оцінка роботи персоналу — це система, що дає можливості вимірювати результати роботи, рівень професійної компетентності, а також потенціал співробітників у розрізі стратегічних цілей фінансової установи. Щоправда, на шляху впровадження такої системи — багато ризиків. Розглянемо можливі ризики впровадження оцінки ефективності праці в банківській установі.

Спроба занадто різкого впровадження процесу.

Різне впровадження змін сприймається людьми негативно і може взагалі дестабілізувати проект оцінки, якщо опір персоналу буде занадто великим. Співробітники можуть втратити мотивацію, що зашкодить їм ефективно пристосовуватися до нових “правил гри”. В такому випадку приймається рішення виправити ситуацію, найчастіше — шляхом повернення до старих правил, замість того, щоб переоцінити ситуацію і знайти оптимальний підхід при впровадженні нової методики.

Ризик затримки впровадження.

Невиправдана затримка або затягування впровадження проекту з різних причин може призвести до ситуації, коли банк узагалі відмовиться від впровадження оцінки в цілому. Тому плануючи проект, необхідно ретельно підходити до визначення строків проведення оцінки, можливо, навіть залишаючи 5–7 днів у запасі на непередбачувані події.

Недостатня підтримка з боку керівника (або правління) банку.

Упровадження організаційних змін у роботу колективу залежить від усіх рівнів управління, починаючи з керівництва. Керівник банку повинен мати чітке уявлення про впроваджувані зміни, адже успіх проекту багато в чому зумовлений бажанням керівництва брати участь у втіленні нового процесу в життя й використання нових інструментів.

Ризик синдрому “вежі зі слоновий кістки”.

Синдром “вежі зі слоновий кістки” може виникнути в тому випадку, коли

група, котра визначає стандарти й інструкції, відірвана від реальних життєвих ситуацій та процесів, що мають місце в установі. Це призводить до створення зайвої документації, що не знаходить практичного застосування в проекті оцінки роботи персоналу, та до помилок, які спричиняють “провал” проекту.

Недостатня участь зацікавлених сторін.

Брак інформації про те, як реалізується проект, зменшує мотивацію усіх зацікавлених сторін. Дуже важливо мати прибічників змін на всіх рівнях організації. Обов'язково необхідно забезпечити їх поінформованість і участь у проекті.

Небажання або нездатність до організаційних змін.

Якщо проект не має підтримки в установі або вибрано неправильну стратегію його впровадження, співробітники банку втрачають до нього інтерес. Також коли організаційні зміни відбуваються без чіткого спрямування або політичні інтереси переважають виробничі, розраховувати на успішне завершення проекту вкрай проблематично. Зазвичай цей чинник тісно пов'язаний з недостатньою підтримкою з боку найвищого керівництва, яке, до того ж, негативно впливає на проектну групу.

Неясність концепції системи і чинників змін.

Якщо бізнес-чинники змін визначені нечітко, фахівців важко переконати в їх необхідності. Щоб впровадження змін мало міцний фундамент, керівники всіх ланок управління повинні добре усвідомлювати, чому потрібно змінити ситуацію і до чого це приведе (тобто розуміти концепцію системи).

Саботаж окремих керівників.

Окремі працівники не люблять, коли оцінюють його або ж його роботу. Зокрема, керівники, котрі знають про свою незайнятість і усвідомлюють, що система оцінки “засвітить” їхню непотрібність у конкретному підрозділі банку, будуть всіляко перешкоджати її впровадженню — надаватимуть неправдиву інформацію, розрахунки тощо. Із саботажем треба грамотно боротися ще до початку проекту. Важливий активний внутрішній PR з боку вищого керівництва, служби персоналу, а також самих оцінювачів. Необхідно проводити роз'яснювальну роботу серед працівників, пояснюючи:

- навіщо потрібна оцінка;
- що вона дасть банку та його фахівцям;

— що скорочення персоналу не відбудеться, але можливий перерозподіл обов'язків.

Також слід уважно перевіряти параметри та види поставлених завдань і цілей, стежити за їх можливими змінами. Інакше можна отримати фіктивні дані, відписки, і проект залишиться нереалізованим.

Слід бути готовими відбити аргументи опонентів оцінки ефективності персоналу, які можуть бути такими:

- роботу менеджера і так постійно оцінюють підлегли, крім того, він сам себе оцінює, тож не потребує додаткової зовнішньої схеми оцінки;
- катастрофічно не вистачає часу на виконання виробничих завдань, немає часу займатися експериментами;
- можна загострити і погіршити стосунки в колективі;
- оцінка персоналу — це застаріла процедура, яка дісталася в спадок від 1980-х років;
- атестація потрібна менеджеру з персоналу, щоб продемонструвати свою значущість.

Це далеко не повний перелік з арсеналу опонентів проекту. У кожному з доводів є й раціональне зерно. Оцінку персоналу, як і будь-який інший інструмент управління персоналом, слід застосовувати, враховуючи реальну ситуацію. Тільки після цього можна наводити аргументи “за”. А саме:

- система неформальної оцінки інколи підходить для окремого співробітника і його керівника, але не відповідає інтересам організації (немає комплексного підходу). У кожного керівника може бути своя точка зору на те, як він повинен працювати. Проте чи завжди він діє в інтересах організації, відстоює інтереси колективу? Трапляються приклади, коли згуртовані підрозділи з добрим мікрокліматом працюють “на себе”, але всупереч поставленим загальним завданням перед банком;

— оцінка дійсно забирає багато часу, як і будь-яке стратегічне завдання. Якщо керівник концентрується тільки на сьогоденних питаннях, не інвестуючи свій час і зусилля в перспективні проекти, тоді майбутнє — під загрозою;

— керівник, на відміну від фахівця, отримує гроші не лише за виконання виробничих завдань, а й за керівництво людьми. Оцінка — складова частина управління персоналом;

— за умови грамотного проведення оцінки відносини в колективі стануть діловими і прозорими, зникнуть не-

порозуміння тощо. Конфліктні ситуації виникають не через оцінки ефективності праці персоналу, оцінка лише виявляє їх і допомагає розв'язувати проблеми. Якщо конфлікт назріває, його треба розв'язувати, аби він не погіршував ситуацію;

— вищі за рангом керівники впевнені, що підлеглі і так добре знають, як керівник оцінює їхню роботу, і часто згодні з такою оцінкою. На жаль, часто ця впевненість не відповідає дійсності.

Плануючи впровадження проекту оцінювання, керівництво банку неодмінно має продемонструвати вигоди від нього. І, звичайно ж, не забути, на зворотному зв'язку, надати їх оцінюваному.

Підбір некомпетентних співробітників для впровадження оцінки.

Некомпетентні співробітники, залучені до впровадження проекту оцінки, можуть його знищити вже на старті, збираючи недостовірну інформацію, а також своїми непрофесійними діями скопрометувати добру справу.

Дуже непросто підібрати висококваліфікованих фахівців, котрі зможуть об'єктивно оцінювати ефективність роботи персоналу. Крім бажання працювати в даному напрямі, їм потрібно:

- досконало володіти прийомами опитування;
- мати високий рівень спостережливості;
- чітко уявляти взаємостосунки в банку;
- бути передбачливими;
- постійно самовдосконалюватися і розвивати в собі риси, властиві керівникам;
- бути гнучкими, вирішуючи нарізлі проблеми;
- точно характеризувати оцінюваних.

Як правило, найкращі кандидати на роль оцінювачів — співробітники власної кадрової служби банку.

Невикористання оцінок.

Якщо у процесі прийняття рішень щодо роботи персоналу, зміни та розвитку структури банку не використовуються оцінки роботи керівників та підлеглих, це зводить нанівець первинну мету оцінювання.

Підсумовуючи, зазначимо: найчастіше проект з оцінки роботи персоналу зазнає невдачі через спроби занадто різких і масштабних змін, недостатню підтримку керівництва і відсутність зацікавлених сторін у проекті. Успіх забезпечується такими

факторами: прагматичний підхід до роботи, чіткий розподіл обов'язків серед учасників процесу, навчання та інструктаж, а також ефективний обмін інформацією.

ВИСНОВКИ

Об'єктивна оцінка ефективності роботи керівного складу фінансових установ може стати потужним чинником мотивації. У фахівця керівного складу з'являється можливість спілкування зі своїм безпосереднім керівником, під час якого підбиваються підсумки роботи за певний період, відзначаються здобутки й недоліки. Оцінка надає можливість донести до кожного керівника плани організації, обговорити їх із ним детально. Вищий за рангом керівник, у свою чергу, отримує так званий зворотний зв'язок, тобто дізнається про думку фахівця, поточну ситуацію і плани підлеглого на майбутнє.

Зазначена методика відкриває можливості не тільки об'єктивно оцінити "плюси" і "мінуси" в роботі, а й зробити обґрунтовані висновки щодо його потреби в навчанні, зміни місця роботи у структурі банку, щодо планування кар'єри, зміни заробітної плати тощо.

Оцінюючи ефективність праці керівного персоналу, ми вивчаємо ситуацію у фінансовій установі в цілому і в окремих її підрозділах. Також можемо планувати людські ресурси, вносити пропозиції щодо підвищення продуктивності праці, впровадження нових технологій тощо.

Немає нічого гіршого від непродуманого управлінського рішення. Допущені помилки у сфері фінансів чи технічного забезпечення можна виправити або ж, на крайній випадок, залишається шанс почати все з чистого аркуша. На подолання помилок, пов'язаних із персоналом, з людським фактором, потрібно багато часу, сил і засобів, тому краще їх не припускати. Навіть якщо ці помилки вдається виправити, пам'ять залишиться назавжди.

Зазначимо, що найбільшою шкоди при оцінці ефективності праці персоналу завдає її відсутність. Бездіяльність не менш небезпечна, ніж непродумані дії. Кожен керівник мусить пам'ятати, що оцінка діяльності підлеглого (в тому числі керівника лінійного підрозділу, відділення або філії банку) — обов'язкова складова його управлінської діяльності. Оцінка ро-

боти керівників надає можливість:

- встановити конструктивні робочі стосунки з підлеглим;
- повідомити підлеглому про свої очікування;
- поінформувати підлеглого про те, як оцінюється його діяльність;
- внести коригування, якщо діяльність не влаштовує;
- з'ясувати причини незадовільної роботи;
- відзначити переваги і здобутки;
- мотивувати підлеглого до праці;
- накреслити план розвитку підлеглого і його кар'єрні перспективи;
- вивчити роботу підлеглого "зсередини";
- знайти шляхи підвищення її ефективності;
- вчасно запобігти розвитку конфліктних ситуацій;
- отримати зворотний зв'язок і краще зрозуміти ситуацію в колективі;
- планувати розвиток організації з урахуванням наявних людських ресурсів;
- влучно коригувати власну поведінку.

Підлеглому керівникові отримана оцінка з боку безпосереднього керівника відкриває можливості:

- відчувати себе повноправним членом колективу, а не гвинтиком великої машини;
 - своєчасно усувати наявні недоліки;
 - повірити у власні сили;
 - поговорити з безпосереднім керівником не поспіхом, а спокійно і всерйоз;
 - перейнятися більшою повагою до безпосереднього керівника.
- Роль і місце персоналу в соціально-економічних системах постійно зростає, що адекватно спричиняє зміну самих механізмів і принципів кадрової та управлінської роботи. Від ефективної роботи з персоналом, зрештою, залежить успіх фінансової установи. □

Література

1. Здутов А.А. Мотивація та оцінка персоналу в системі сучасного менеджменту // *Проблеми управління в перехідному суспільстві на порозі XXI століття*: Зб. наук. пр. // Дод. до журн. "Персонал". — 1999. — № 4.
2. Peter F. Drucker, *The Effective Executive*, Harper Collins Publishers, Toronto, ON, M5R, 3L2, Canada, 2002, — P. 2.
3. Борисова Е.А. *Оценка и аттестация персонала*. — Санкт-Петербург: Питер, 2002. — С. 153—154.

Юрій Шоломицький

Головний економіст
департаменту економічного
аналізу та прогнозування
Національного банку України

Дослідження/

Використання індикаторів обсягів монетарного сектору при визначенні внеску монетарних умов у споживчу інфляцію

У статті представлено модель споживчої інфляції для України з акцентом на визначення впливу зміни обсягів монетарних індикаторів (рівнів грошових агрегатів, кредитів та ін.). Для цього побудовано агрегований індикатор монетарних умов на базі використання методу головних компонент. Визначено та охарактеризовано основні фактори інфляції протягом 2003–2011 років в Україні. Стаття відображає особисті думки автора, які можуть не збігатися з офіційною позицією НБУ.

ОГЛЯД ПОДІБНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Вивчення впливу монетарних факторів на економіку є досить важливим напрямом науки як у світі, так і в Україні. Вітчизняні дослідження за отриманими результатами умовно можна поділити на два періоди. Перші, які стосувалися періоду гіперінфляції (1993–1996 рр.), продемонстрували, що цінові процеси майже виключно зумовлювалися монетарним впливом [4].

Дослідження, в яких використовувалися дані посткризових періодів та для пояснення процесу інфляції застосовувався показник широких грошей, засвідчили про послаблення їх зв'язку з інфляцією [12]. Окремі науковці вказували на те, що пропозиція грошей найменше впливає на інфляцію з-поміж досліджуваних факторів [5]. У праці [3] показано, що відхилення від тренду широких грошей мало впливало на інфляцію на проміжку 1999–2006 рр. У новіших дослідженнях (на основі даних до 2008 року) продемонстровано, що зростання рівня широких грошей на 10% призводить до зростання індексу споживчих цін (ІСЦ) на 1% [1].

Крім моделей попередніх дослі-

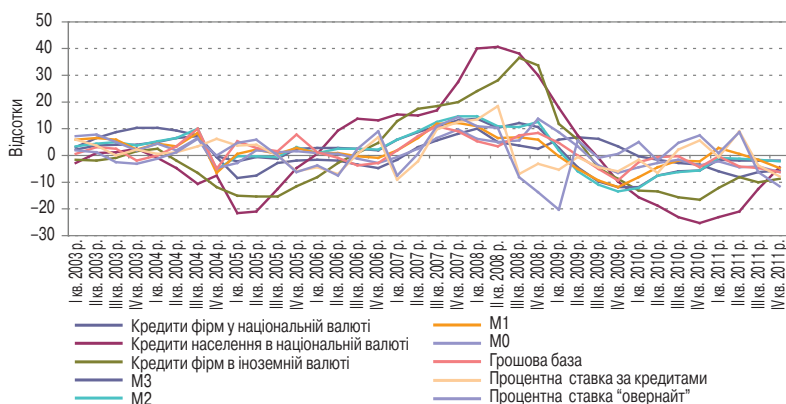
джень, що базувалися на використанні лише обсягів грошей, та, за окремими винятками, не використовували структурні взаємозв'язки, варто зазначити інший тип моделей та використані у них зв'язки між монетарним сектором й інфляцією. Структурна модель трансмісійного механізму, що використовується на постійній основі для аналізу та прогнозування в НБУ – Квартальна прогнозна модель (КПМ) [2], базується на новокейнсіанській парадигмі і відображає вплив монетарної сфери на цінову динаміку через показники вартості грошей (процентні ставки та обмінний курс). Індекс реальних монетарних умов (ІРМУ) КПМ (зважаючи на суму відхилень процентної ставки за кредитами для реального сектору та реального ефективного обмінного курсу від рівноваги) тісно пов'язаний з економічною активністю. Зміни монетарних умов призводять до змін сукупного попиту, який, у свою чергу, є джерелом тиску на ціни.

Однак ІРМУ у вигляді лише вартісних показників певною мірою може некоректно відображати фактичну ситуацію, зокрема за однакової процентної ставки доступність кредиту може значно відрізнятись, наприклад, високими вимогами до по-

зичальників. Можна припустити, що в такому разі обсяги кредитів в економіку зменшаться, відображаючи таким чином створення жорсткіших умов у монетарному секторі. З другого боку, пом'якшення монетарної політики може відбуватися за тієї ж процентної ставки (яка може бути досить низькою). Таким прикладом є заходи “кількісного пом'якшення” (англ. “quantitative easing¹”) [11]. Тому, на нашу думку, подібний до КПМ індикатор монетарних умов (особливо це стосується кризових періодів) потребує певного доповнення, зокрема з використанням індикаторів обсягів кредитів, монетарних агрегатів тощо. Це створює необхідність побудови та підтримки альтернативних моделей і підходів, за допомогою яких, можливо, вдасться точніше пояснити вплив цих умов, а також інфляційні процеси в цілому. Подібний індикатор фінансових умов розглядається в праці Я. Хатціуса, Ф. Мішкіна та ін. [11], в якій визначено його зв'язок з економічною активністю (на прикладі США). Одним із прикладів подібних змінних може бути індикатор жорсткості банківського

¹ Пом'якшення монетарної політики через збільшення центральним банком грошової бази (сторони пасивів).

Графік 1. Монетарні індикатори (розриви)

Джерело: дані НБУ, розрахунки автора.

кредитування (англ. bank lending tightening (BLT)), що використовується в МВФ [8]. Певну схожість із запропонованим підходом також має модель цінового (монетарного) розриву [15, 16].

Для отримання найповнішої інформації від великої кількості змінних при уникненні незручностей, пов'язаних із прямим їх використанням в оцінюванні простої регресії (зокрема, існування мультиколінеарності та ін.), скористаємося методом головних компонент (МГК). Сукупність багатьох монетарних змінних буде перетворена в індикатори (головні компоненти цієї сукупності), які міститимуть основну інформацію від цих змінних, однак важливість якої зменшуватиметься з порядком компонент (перша — найважливіша і так далі).

ОПИС АЛГОРИТМУ МЕТОДУ ГОЛОВНИХ КОМПОНЕНТ

Суть методу полягає в можливості представлення (апроксимації) оригінального набору даних (наприклад, часових рядів) через меншу кількість векторів — лінійних комбінацій цього набору даних. Оскільки корисність інформації зменшується з порядком компоненти, то важливими можуть бути лише кілька перших із них.

Чисельний алгоритм методу може бути представлений так [6, 13]. Нехай маємо матрицю X розміром $m \times n$, де n — число спостережень, m — число вхідних змінних. Потрібно знайти таку матрицю P для $F = PX$, де F — головні компоненти, X — вхідні змінні, за якої $C_F = (1/n)F \times F^T$ є діагональною. Діагоналізація може здійснюватися через ортогональну матрицю її власних значень. Наприклад, $A = EDE^T$, де D —

агональна матриця, E — матриця власних векторів A . У такому разі $C_F = P((1/n)X \times X^T)P^T$. І якщо матриця P така, що кожен її ряд є власним вектором $(1/n)X \times X^T$, то, використовуючи властивість $P^T = P^{-1}$, отримаємо $C_F = P(E^TDE)P^T = P(PDP^T)P^T = PP^TDPP^T = PP^{-1}DPP^{-1} = D$. Оскільки C є діагональною, то вихідна задача вирішена — головні компоненти є ортогональними за умови використання P , що є матрицею власних векторів X .

ВИХІДНІ ДАНІ ТА ЇХ ПОПЕРЕДНЯ ОБРОБКА

Для дослідження використовувався набір змінних, який, на нашу думку, сповна відображає попит і пропозицію споживчої інфляції. Змінні монетарної та фінансової сфери входять у модель безпосередньо, однак при цьому ми визнаємо дійсний механізм передачі імпульсів у вигляді їх впливу через сукупний попит на інфляцію. У розширенні механізму моделі і передбачається продовження роботи над нею.

Дослідження проведено на основі даних Державного комітету статистики та Національного банку України за період 2002–2011 рр., перетворених у квартальний вимір. Дані сезонно скориговані, для розрахунку відхилень від довгострокових рівнів (трендів) використовувався фільтр Ходріка–Прескота [10].

Виходячи з властивостей принципу головних компонент, допускаємо можливість використання значного обсягу даних. Однак при виборі змінних було враховано зауваження щодо уникнення надмірного перевантаження даними [6].

Ось ті змінні, для яких визначатимуться головні компоненти (всі вони є відхиленнями від трендів, у реаль-

ному вимірі (дефльовані на ІСЦ) та при необхідності скориговані на зміну обмінного курсу), (див. графік 1):

- кредити для домогосподарств² (у національній валюті);
- кредити для суб'єктів господарювання (в іноземній та національній валютах);
- грошові агрегати (грошова база, $M0 - M3$);
- процентні ставки (міжбанківська "овернайт", за кредитами для населення та суб'єктів господарювання).

Із отриманих головних компонент для визначення їхнього зв'язку з інфляцією надалі розглядалися перші три (див. графік 2), які становлять 87% сукупної волатильності розглянутих монетарних індикаторів (див. графік 3).

На графіку 4 зображено побудовані перші три головні компоненти і порівняння з розривом ВВП, динаміка якого досить схожа з їх динамікою першої головної компоненти, що може підтверджувати доцільність використання цих показників як індикаторів монетарних умов, які визначають тиск із боку попиту.

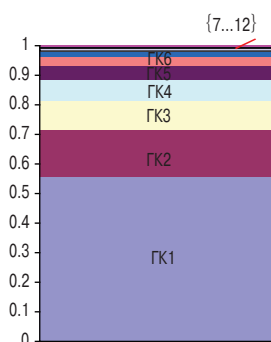
Інші змінні в моделі використовуються без подібного попереднього перетворення. Для монетарних умов додатковим важливим індикатором є номінальний ефективний обмінний курс (НЕОК), вплив зміни є досить відчутним та швидким, якщо брати до уваги високу частку імпортованих товарів у сукупному ІСЦ.

Вплив пропозиції відображено через ціни на сирі продукти та через адміністративно-регульовані ціни. Значна частка динаміки цін сирих продуктів пояснюється врожаєм овочевих та зернових культур. Так, згідно з побудованими простими парними регресійними залежностями збільшення врожаю пшениці на 1% порівняно з попереднім роком зумовлює зниження цін на сирі продовольчі товари в цьому ж році на 0.57%, збільшення врожаю овочів на 1% — на 0.48%. Здебільшого шоки пропозиції мають досить зрозумілий механізм поширення та виникнення, тому часто потребують лише кількісної оцінки.

Однак ціни на продукти залежать і від сукупного попиту. На нашу думку, одним із основних факторів цього впливу є зростання затрат на виробництво продуктів унаслідок збільшення рівня заробітних плат у еконо-

² Зважаючи на практичну відсутність нового кредитування в іноземній валюті, цей індикатор ми відкинули в ході дослідження, хоча його динаміка в 2002–2008 рр. сприяла поліпшенню результатів.

Графік 2. Внески компонент у сукупну волатильність монетарних індикаторів

Джерело: розрахунки автора.

міці, викликаного зростанням попиту на робочу силу. Відповідне коригування показника цін на сирі продукти на вплив попиту було здійснено шляхом побудови регресії цін на сирі продукти з відхиленням реальної заробітної плати від довгострокового рівня.

Фіскальний вплив відображається через структурний дефіцит зведеного бюджету. Побудова цього індикатора здійснюється за підходом, що також використовується в ЄЦБ та МВФ [7, 9] (детальне пояснення методу та розрахунки для України – див. вставку до “Макроекономічного прогнозу (грудень 2011 р.)” Національного банку України).

За показник інфляції імпортованих товарів прийнято зважене середнє значення інфляції Європейського Союзу та Росії.

У моделі використовуються адаптивні очікування, за які прийнято перший лаг інфляції.

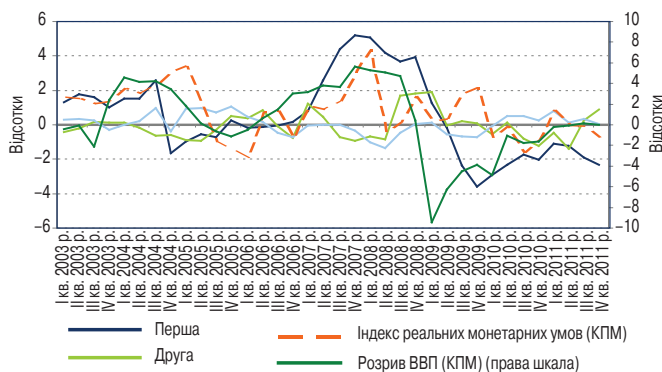
РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Побудована модель буде такою:

$$\pi_t = 0.19 \pi_{t-1} + 0.32 \pi_{food,t} + 0.15 \pi_{adm,t} + 0.09 \Delta s_t + \varepsilon_t$$

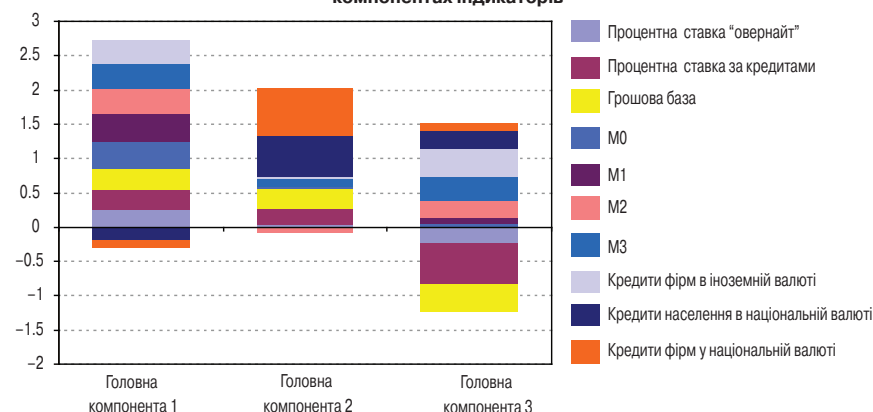
0.005 0 0 0.01

Графік 4. Головні компоненти індикаторів монетарного сектору, реальні монетарні умови та розрив ВВП (КПМ)

Джерело: дані НБУ, розрахунки автора.

Графік 3. Коефіцієнти монетарних індикаторів у головних компонентах індикаторів

$$+ 0.14 \pi_{cm1,t-3} + 0.11 \pi_{cf,t-3} + 0.43 \pi_{imp,t} + \varepsilon_t$$

0.008 0.01 0.01

$$R_{adj}^2 = 0.93, DW = 2.02,$$

де ймовірності нуль-гіпотези щодо коефіцієнтів (p-value) наведено під відповідними змінними;

де $\pi_{imp,t} = 0.5\pi_{eu,t} + 0.5\pi_{ru,t}$, $\pi_{eu,t}, \pi_{ru,t}$ – зміна споживчих цін у Європейському Союзі та Росії;

де $\pi_{food,t}, \pi_{adm,t}$ – зміна цін на продовольство і товари (послуги), які підлягають адміністративному регулюванню, відповідно (інфляція пропозиції); де $\Delta s_t = 0.3\Delta s_t + 0.7\Delta s_{t-1}$ – номінальний ефективний обмінний курс;

де π_{cm1} – перша головна компонента монетарних індикаторів (використано лише її (з огляду на незадовільний статистичний зв'язок інфляції з іншими головними компонентами), надалі ця змінна й використовується як агрегований індекс стану монетарного сектору;

де π_{cf} – структурний дефіцит.

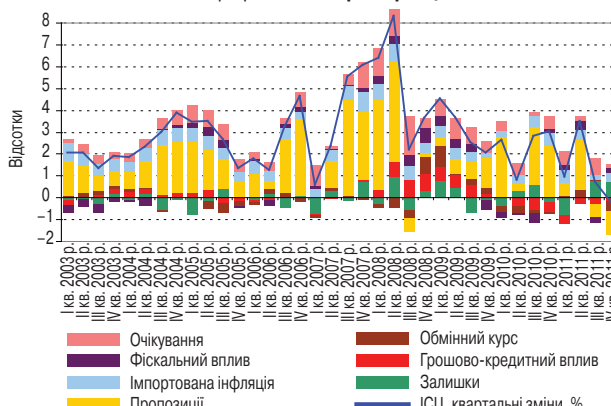
Згідно з розрахунками основним фактором інфляції в Україні є вплив пропозиції. Так, зростання цін на сирі продукти та енергоресурси за останні роки на світових товарних

ринках були основними причинами високої споживчої інфляції, що зумовлювало й зростання внутрішніх цін на ці товари за досить середніх, а часом і низьких урожаїв та зниження обсягів власної сировини для виробництва м'ясних продуктів.

Цікавим фактом є досить низький коефіцієнт при π_{t-1} – показнику інфляційних очікувань (див. графік 5). При цьому спроба додати у рівняння показник очікування щодо майбутнього не призвела до поліпшення результату, зокрема тому, що певна інформація щодо очікувань міститься у використаних індикаторах для сторо-ни пропозиції (зокрема ціни на продовольство). У такому разі процес ціноутворення для багатьох товарів (особливо сирих) та послуг значною мірою залежить від поточних умов. Очікування динаміки цін оброблених товарів із високою ймовірністю закладено в імпортованій інфляції (з огляду на важливу роль імпорту в проміжному споживанні та суттєві затримки часу на транспортування).

Вплив грошово-кредитних умов та обмінного курсу в коротко- та середньостроковому періоді на зміну су-

Графік 5. Фактори інфляції

Джерело: дані Державної служби статистики, розрахунки автора.

купного рівня споживчих цін не надто великий, але все ж відчутний — еластичності становлять відповідно 0.14 та 0.09. Умова проходження трьох кварталів від дії монетарного фактора до остаточного переходу в інфляцію узгоджується з сучасними економічними теоріями. Таким чином, при зростанні агрегованого індексу стану монетарного сектору більше на 1% від довгострокового рівня та девальвації гривні на 1% додатковий внесок в інфляцію дорівнюватиме 0.23 в. п. Значні зміни індикаторів призводили майже до 1/3 зміни ІСЦ (кінець 2008 р. — початок 2009 р.). Вплив видаткової політики уряду є помірним (еластичність зі структурним дефіцитом становить 0.11 в. п. — за 1% дефіциту інфляція збільшиться на 0.11 в. п.). Однак зростання доходів через трансферти бюджету можуть викликати завищені очікування щодо доходів населення та стимулювати кредитну активність, тобто пом'якшувати кредитні умови.

Нааявність значних залишків у рівнянні в III — IV кв. 2011 р. може свідчити про появу недосконалостей на ринках, що змушує піднімати ціни навіть за низького споживчого попиту, зниження цін на сирі продукти, зміцнення номінального обмінного курсу, що зменшувало інфляційний тиск. Певною мірою це пов'язано зі зміною принципів функціонування малого бізнесу, що порівняно з попередніми умовами збільшило податковий тиск і призвело до зростання затрат.

Переважаання товарів та послуг, ціни на які значною мірою визначаються пропозицією, зумовлює необхідність вживання заходів щодо сприяння зростанню виробництва та застосування практики товарних інтервенцій, що знаходиться поза сфе-

рою діяльності Національного банку України стосовно завдання досягнення цінової стабільності. Це також стимулює до використання інших комбінацій товарів та послуг споживчого кошика, зокрема до показника базового ІСЦ. Побудована модель базової інфляції підтвердила попередню гіпотезу про близькість коефіцієнтів для монетарних та фінансових умов обох моделей з огляду на те, що за вирахуванням цін на сирі продукти та адміністративно-регульованих цін і тарифів залишок має бути максимально наближеним до показника базової інфляції.

Спроба визначити детермінанти базової інфляції, на яку, вважається, монетарна політика впливає більше, ніж сукупна інфляція, виражена в такій моделі:

$$\pi^c_t = 0.38 \pi^c_{t-1} + 0.13 \pi_{food,t} + 0.16 \Delta \bar{s}_t + 0.14 \pi_{m1,t-4} + 0.11 \pi_{f,t-3} + 0.72 \pi_{imp,t} + e_t$$

0.002 0.001 0.001 0.07 0.01 0.001

$$R_{adj}^2 = 0.75, DW = 2.1$$

$$\pi_{imp,t} = 0.6 \pi_{eu,t} + 0.4 \pi_{ru,t}$$

де $\pi_{eu,t}, \pi_{ru,t}$ — зміна споживчих цін у Європейському Союзі та Росії;

$$\pi_{food,t} = 0.2 \pi_{food,t} + 0.8 \pi_{food,t-1}$$

де $\pi_{food,t}$ — зміна цін на продовольство (інфляція пропозиції);

$$\Delta \bar{s}_t = 0.3 \Delta s_t + 0.7 \Delta \bar{s}_{t-1}$$

де Δs_t — номінальний ефективний обмінний курс; інші позначення змінних прийнято такі ж, як і в попередньому рівнянні.

Внески факторів базової інфляції відображено на графіку 6.

Ця модель показує важливу роль очікувань у формуванні цін на товари та послуги, що входять до базової інфляції, управління якими значною мірою покладається на Національний банк. Разом з факторами монетарних

умов (включно з обмінним курсом) можливість впливу монетарної політики становить майже 2/3 усієї базової інфляції. Імпортована інфляція має досить значну вагу в базовій інфляції (в окремих випадках — не менше 1/3 зміни БІСЦ за квартал). Схожим із моделлю для ІСЦ у цій моделі є вплив фінансової політики (еластичність також становить 0.11 в. п.).

ВИСНОВКИ

Задовільні статистичні властивості моделей дають змогу використовувати їх у проведенні монетарної політики. Отриманий індикатор монетарних умов може застосовуватися як для доповнення ним аналогічних індикаторів, зокрема для індексу реальних монетарних умов у Квартальній прогностичній моделі Національного банку, так і окремо — для оцінок впливу заходів монетарної політики.

Згідно з властивостями оцінених моделей наразі можливості Національного банку щодо зниження темпів сукупної інфляції незначні. Одна з основних причин цього — висока частка інфляції пропозиції, що пов'язано зі структурою споживчого кошика, за яким розраховується ціновий індекс. Однак вплив Національного банку на базову інфляцію може бути значним — хоча він і не може контролювати шоки пропозиції, та має змогу управляти інфляційними очікуваннями. В умовах помірного прямого впливу монетарних факторів Національний банк має приділяти велику увагу формуванню інфляційних очікувань.

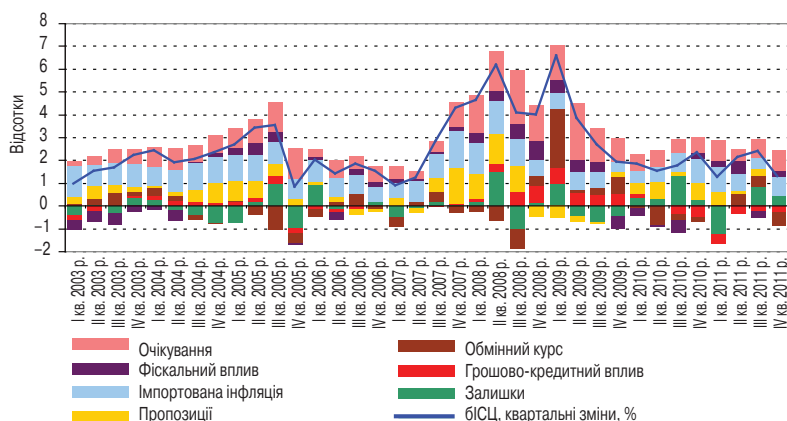
Крім цього, в зниженні інфляційних очікувань значну роль може відіграти й уряд — менший порівняно з факторами пропозиції внесок факторів попиту в динаміці поточного індикатора ІСЦ зумовлює відповідальність Кабінету Міністрів щодо забезпечення коректної реакції на шоки пропозиції, що зумовлює необхідність більшої взаємодії Національного банку з урядом.

Література

1. Джуччі Р., Кірхнер Р., Вебер Е. Інфляція в Україні: результати емпіричного дослідження та рекомендації щодо економічної політики // Серія консультативних робіт Інституту економічних досліджень та політичних консультацій. Німецька консультативна група. — № РР/05. — 2008.

2. Петрик О., Ніколайчук С. Струк-

Графік 6. Фактори базової інфляції

Джерело: дані Державної служби статистики, розрахунки автора.

турна модель трансмісійного механізму монетарної політики в Україні // Вісник Національного банку України. — 2006. — № 3. — с. 12–20.

3. Ставицький А.В., Ніколайчук С.А. Моделювання і прогнозування інфляції в Україні // Вісник Львівської державної фінансової академії. — Львів: ЛДФА, 2006. — № 10.

4. Banaian K., Bolgarin I.V., de Menil G. Inflation and Money in Ukraine // DELTA, centre National De La Recherche Scientifique, Ecole Normale Supérieure (E.N.S.). — 1998.

5. Bilan O., Siliverstovs B. Inflation Dynamics in the Transition Economy of Ukraine. // IERPC Working Paper No. 28. — 2005.

6. Boivin, J., Ng S. Are More Data Always Better For Factor Analysis? // NBER

Working Papers. — № 9829. — 2003.

7. Bouthevillain, C. et al. Cyclically adjusted budget balances: an alternative approach // ECB Working Paper Series. — № 77. — 2001.

8. Carabenciov, Ioan et al. A Small Quarterly Multi-Country Projection Model // IMF Working Papers. — WP/08/279. — 2008.

9. Hagemann, R. The Structural Budget Balance — The IMF's Approach // IMF Working Papers. — WP/99/95. — 1999.

10. Harvey, A.S. The Econometric Analysis of Time Series. — The MIT Press. — 2009.

11. Hatzjous, I. et al. Financial Conditions Indexes: A Fresh Look after the Financial Crisis // NBER Working Papers series. — № 16150. — 2010.

12. Joyce, M., Lasaosa, A., Stevens I.

Tong, M. The financial market impact of quantitative easing // Bank of England Working Papers. — № 393. — 2010.

13. Lissovlik B. Determinants of Inflation in a Transition Economy: The Case of Ukraine. // IMF Working Paper 03/126. — 2003.

14. Olivas, Emilio Soria et al. (eds). Handbook of Research on Machine Learning Applications and Trends: Algorithms, Methods, and Techniques. — IGI Global: Hershey, PA, USA. — 2009.

15. Svensson, Lars E. O. Does the P* Model Provide Any Rationale for Monetary Targeting? // NBER Working Papers. — № 7178. — 2000.

16. Todter, Karl-Heinz. Monetary indicators and policy rules in the P-star model // Discussion papers ERC of the Deutsche Bundesbank. — 18/02. — 2002.

Благодійність/

Подаруй дитині посмішку

Управління Національного банку України в Харківській області вже не перший рік допомагає вихованцям Шевченківської школи-інтернату і Сахновщинської спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату з інтенсивною педагогічною корекцією для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, із затримкою психічного розвитку. Співробітники управління завжди бажані гості в цих закладах — не лише через те, що привозять цукерки і подарунки. Не менш важливою, ніж солодощі, для юних вихованців є радість спілкування з небайдужими людьми, проведення спільних концертів, змагань тощо. Школи-інтернати разом із представниками управління відвідали з музичним привітанням також наші добрі знайомі — молодіжний вокальний колектив “Fortius”.

Варто зазначити, що вихованці спеціалізованих закладів брали активну участь у конкурсі малюнка “Національний банк майбутнього”, організованому НБУ. Автори кращих робіт і самі навчальні заклади отримали нагороди. Крім трьох переможців, було вирішено відзначити малюнки, які не залишили байдужими ні членів комісії, ні працівників управління за номінаціями “Високий естетизм роботи”, “Від-

повідність темі конкурсу”, “Оригінальність”, “Індивідуальність виконання”, “Композиційна досконалість”.

Оголошено подяку вчителям, вихователям, тренерам, соціальним працівникам, громадському активу за постійну увагу й підтримку підростаючого

Театр “Тимур” — частий гість благодійних акцій.

покоління, за натхненню і самовіддану працю заради майбутнього країни — наших дітей та вручено грамоти вихованцям комунального закладу “Харківський спеціальний навчально-виховний комплекс ім. В.Г.Короленка”, Первомайського будинку дитячої та юнацької творчості, Комунального закладу “Спеціальна загальноосвітня школа-інтернат для дітей зі зниженим зором № 12”.

Також до Дня захисту дітей ми запросили до управління учасників кон-

Виступають вихованці Шевченківської школи-інтернату.

курсу малюнка про Національний банк для відзначення грамотами і подяками. Для них наш давній партнер у благодійних справах Харківський зразковий театр дітей “Тимур” зіграв виставу “Брати-лебеді” за мотивами казки Г.-Х.Андерсена “Дикі лебеді”.

А ще викликала неабиякий інтерес і шире захоплення виставка дитячої творчості “Яка святиня — мамаина любов”. Малюнки, вишивки, інші авторські роботи дітей працівників управління, присвячені одвічній темі любові до найближчої людини на землі, увінчані назвою-цитатою з твору поета Миколи Луківа, привабили своєю неординарністю і майстерністю виконання, нагадали всім нам, що материнська любов — святе почуття, вона є оберегом кожній людині на всьому життєвому шляху.

Усі заходи, присвячені Міжнародному дню захисту дітей, наше управління проводило під гаслами: “Подаруй дитині посмішку” та “Нехай не збідніє рука добродавця”.

Інформація та фотознімки управління Національного банку України в Харківській області.

Дозвілля/

Вітрильна регата на Кубок Вадима Гетьмана

Упродовж 1–4 червня на водно-спортивній базі Вітрильницької академії в акваторії Київського водосховища відбувалися видовищні перегони в рамках тринадцятого сезону Кубка Вадима Гетьмана – найпрестижнішої української вітрильної регати. Участь у змаганнях крейсерсько-перегонових яхт довжиною від 7 до 12 метрів взяли 10 суден, на катамаранах класу “Топкет” (Topcat) боролися за лідерство 7 екіпажів. Уперше в рамках турніру також відбулися відбіркові змагання серед дітей та підлітків у класах “Оптиміст” (59 учасників) та “Кадет” (42 учасники).

Погодні умови у перші дні змагань іноді були екстремальними: вітер з поривами 14–25 вузлів часто змінював напрям, а високі хвилі, що нагадували справжній шторм, додавали особливого колориту й випробували учасників на професіоналізм. Фінал перегонів 4 червня також проходив за умов нестійкої погоди: помірний вітер змінився майже штилем опівдні, який немов віщував затишшя перед бурею. І справді, незабаром здійнявся північний вітер, що наповнив вітрила і погнав яхти до фінішу.

У змаганнях взяли участь екіпажі з

До мети – під повними вітрилами.

Києва та Київської області, Севастополя, Дніпропетровська, Харківської та Одеської областей, а також юні спортсмени з Білорусі. Перегони були цікавими, запеклими і чесними. Учасники змагань мали змогу отримати море позитивних емоцій, порцію насаги та адреналіну, відчути справжній дух суперництва. Після завершення перегонів відбувся концерт і церемонія нагородження переможців.

Звертаючись до учасників змагань та переможців, директор регати Юрій Власенко наголосив, що тринадцята регата у пам'ять про видатного фінансиста, державного діяча та політика Вадима Гетьмана була особливою, адже в ній брало участь чимало юних спортсменів, кращі з яких змагалися на чемпіонаті Європи. Вони

– майбутні вітрильного спорту, саме на них організатори покладають великі сподівання.

Президент Української національної асоціації класу “Оптиміст” Сергій Котов зазначив, що рівень проведення регати був високим, завдяки чому юні спортсмени здобули необхідні навички. У молодшій групі у класі “Оптиміст” перемогу здобув Гліб Тарасов з Білорусі. Серед юнаків у цьому класі переміг Євген Іванченко, а серед дівчат – Анастасія Дорофеева з Одещини. Ваучери на змагання в рамках чемпіонату Європи з вітрильного спорту в класі “Оптиміст” в Італії та в класі “Кадет” у Франції вибороли Катерина Гуменко і Євген Іванченко. У класі “Кадет” серед юнаків перемогли Олександр Ізаров і Андрій Калінчук з Києва, а серед дівчат – Анна Щербина й Марта Новікова з Одеси. Наставники й усі любителі цього виду спорту щиро побажали юним спортсменам стати в майбутньому олімпійськими чемпіонами.

Під час змагань екіпажі вітрильних катамаранів класу “Топкет” також мужньо долали примхи погоди та наполегливо йшли до мети: вони взяли участь у десяти гонках загальною довжиною близько 70 морських миль. Перемогу в цьому класі вибороли Олексій Волошенюк та Роман Гринів з Києва.

За головний трофей – перехідний Кубок Вадима Гетьмана в загальному заліку змагалися крейсерсько-перегонові яхти у групах А, В та С. Під час перегонів яхти подолали близько 90 морських миль, результати оцінювалися згідно з правилами гандикапування, які урівнюють шанси на перемогу вітрильників з різними параметрами, ходовими якостями, площею вітрил та довжиною. Підсумок змагань засвідчив високий рівень учасників, їх непе-

ресічну майстерність володіння вітрилами в реальних умовах “великої води”, волю до перемоги. Серед крейсерсько-перегонових яхт у групі С переміг екіпаж яхти “Вітрильницька Академія”, у групі В – “Скорпіо” (Scorpio), у групі А – “Ер. енд Бі.” (R&B). Перехідний Кубок Вадима

Переможці Кубка Вадима Гетьмана – екіпажі яхти “Вітрильницька Академія” з нагородою в одному колі з Валентиною Гетьман та директором регати Юрієм Власенком.

Гетьмана за результатами загального заліку здобула яхта “Вітрильницька Академія” на чолі з капітаном Борисом Тімонькіним та з екіпажем у складі Юрія Волошенюка, Геннадія Олексюка, Олега Брояка, Ольги Приходько, Сергія Федоренка. Почесну відзнаку екіпажу переможців вручила Валентина Опанасівна Гетьман.

Регата на Кубок Вадима Гетьмана має славні традиції. Вона зазнавала змін, додавалися класи, запроваджувалися нові дистанції та системи вимірювання, але незмінними залишаються цінності, які є основою рик за роком, – компетентність, якість і чесна гра. Це – ключові складові успіху, на яких ґрунтуватимуться наступні змагання.

Роман Підвисоцький,

“Вісник НБУ”.
Фото автора.

Борис Самородов

Кандидат технічних наук, доцент,
докторант Університету
банківської справи
Національного банку України

Дослідження/

Методологічні основи застосування теорії оптимізації у банківській справі

Загальновизнаним інструментом комплексної оцінки банківських установ є рейтингування. Це не тільки чіткий орієнтир для споживачів фінансових послуг, а ще й надійна інформаційна база для самих банків, підґрунтя для прийняття ефективних управлінських рішень відносно стратегії діяльності банку, його стійкого функціонування та розвитку. Використання рейтингових оцінок у процесі управління банками в Україні ще є досить обмеженим, зокрема внаслідок відсутності у даній сфері практичних розробок, методик і схем. Автор статті прагне певним чином заповнити цю прогалину і пропонує застосувати у банківській сфері математичний апарат для вирішення завдань оптимізації цільових показників, які формують рейтингову позицію банку.

БАНКІВНИЦТВО ПОТРЕБУЄ РЕГУЛЯРНИХ МЕТОДІВ ОПТИМІЗАЦІЇ

В сучасних умовах усе більшого значення набуває питання оптимізації процесу управління фінансовими ресурсами банків та гнучких підходів до управління їх фінансовим розвитком. Зростає необхідність оперативного та адекватного реагування на внутрішні і зовнішні чинники, що впливають на фінансову діяльність і розвиток банку з метою недопущення погіршення його фінансового стану, пошуку шляхів оптимального розподілу ресурсів через оптимізацію фінансових показників та отримання ефективних результатів діяльності банку.

Вирішенню питань ефективного планування фінансового розвитку банків, формування адекватних критеріїв і поліпшення фінансових показників їх діяльності може слугувати застосування регулярних методів оптимізації — методів Хука-Дживса, Нелдера-Міда, Розенброка, Пауелла, Коші, Ньютона тощо [1; 9]. Однак фактів використання класичних методів оптимізації (у тому числі й згаданих) для аналізу надійності банків,

оцінювання їх кредитного рейтингу і фінансового стану в науковій літературі, бібліотеках та мережі Інтернет знайти не вдалося. При цьому більшість математичних моделей, які застосовуються в банківській справі, побудовані з використанням методів статистичного, ситуативного, регресійного аналізу, методів наукової абстракції і графічного моделювання, різноманітних методів аналізу та синтезу. Нині існує потреба в розробці й використанні нових адекватних математичних оптимізаційних технологій, які б із високою достовірністю відображали основні параметри досліджуваного об'єкта, сприяли розробці найраціональніших стратегій, спрямованих на поліпшення фінансових показників банківської діяльності.

Цією статтею автор розпочинає цикл наукових досліджень та публікацій щодо використання класичних методів оптимізації для аналізу надійності банків, оцінки їх кредитного рейтингу і фінансового стану тощо, тобто впровадження в сучасну банківську справу такого потужного і результативного математичного апарату, як регулярні методи оптимізації для вирішення задач оптимізації фінансових показників діяльності банків, підвищення ефективності управ-

ління їх розвитком.

Метою дослідження у межах даної статті є розробка методологічного підходу до використання теорії оптимізації для визначення і поліпшення цільових показників діяльності банків, на основі яких побудовано рейтинг, та підвищення таким чином позиції певного банку в загальному рейтингу.

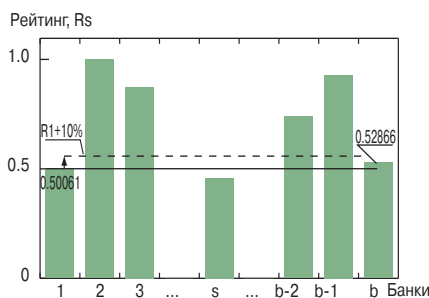
ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ ОПТИМІЗАЦІЇ

Існують різні методики рейтингування банків, зокрема система CAMELS, методика В.С.Кромонова, рейтингова методика О.Б.Ширінської, рейтингова система А.Д.Шеремета і Р.С.Сайфуліна, методика декомпозиційного аналізу прибутковості власного капіталу (модель Дюпона).

У даній статті для побудови рейтингу банків використовується відомий таксонометричний метод [2; 3; 5; 7], дещо модифікований автором [5]. Такий вибір пояснюється тим, що таксонометричний метод дає змогу будувати рейтинг банків за необмеженим переліком показників, причому як фінансових, так і якісних.

Запропонований автором підхід ґрунтується на аналізі рейтингових чисел банків, визначених за допомо-

Діаграма рейтингових чисел банків у загальному вигляді

гою таксонометричного методу (методика визначення рейтингових чисел буде викладена нижче) на основі використання необхідного набору показників діяльності банків. Побудувавши діаграму рейтингових чисел банків (див. графік), отримуємо можливість проаналізувати позиції досліджуваних банків у загальному рейтингу та на цьому етапі можна визначити банк, для якого доцільно підвищити його рейтингове число і відповідно підвищити його позицію в рейтингу банків-конкурентів.

Згідно з даними, наведеними на графіку, перед керівництвом банку № 1, який має рейтингове число $R_1 = 0.50061$ [5], постає завдання підвищити свій рейтинг на 10% з метою випередження банку № b, в якого рейтингове число $R_b = 0.52866$. Що повинно зробити керівництво банку № 1 та аналітики для виконання цього завдання? Які показники забезпечать вказане значення рейтингового числа $R_1 + 0.1R_1$? Як організувати менеджмент банку, на що орієнтуватися, як досягти бажаного результату? Відповіді на всі ці питання дає застосування потужного математичного апарату теорії оптимізації.

ФОРМАЛІЗАЦІЯ ЗАДАЧІ ОПТИМІЗАЦІЇ

Оптимальність ухвалених рішень та планів, які розробляються, а також ефективне використання ресурсів досягаються завдяки коректному математичному моделюванню фінансового стану банку та прогнозуванню розвитку ситуації, зіставленню та оцінці ймовірних варіантів за допомогою математичного апарату і новітніх інформаційних технологій.

У загальному вигляді задача математичного програмування або задача оптимізації ставиться так [1; 9].

Знайти екстремум функції

$$f(x) = f(x_1, x_2, \dots, x_N), \quad (1)$$

n -мірного векторного аргументу $x = (x_1, x_2, \dots, x_N)$ за таких обмежень:

$$h_k(x) = 0, \quad k = 1, K; \quad (2)$$

$$G_r(x) \geq 0, \quad r = 1, R; \quad (3)$$

$$x_{\theta \min} \leq x_{\theta} \leq x_{\theta \max}, \quad \theta = 1, N. \quad (4)$$

В (1)–(4) $x_1, x_2, \dots, x_N$ – варійовані змінні або керовані параметри; обмеження у вигляді рівностей (2), кількість яких K ; обмеження у вигляді нерівностей (3), кількість яких R ; обмеження на варійовані змінні (4).

Слід зазначити, що деякі змінні $x_{\theta}, (\theta = 1, N)$ в N -мірному векторному аргументі x можуть дорівнювати нулю, тобто не брати участі в математичному описі обмежень типу рівностей (2) та нерівностей (3). Крім того, самі варійовані змінні у кожній конкретній банківській задачі також змінюються у межах своїх можливих мінімаксних значень (4).

З фінансових показників діяльності банків формують матрицю P (i -тий вектор-стовпець елементів матриці P – список значень однорідного i -го показника для кожного з b банків, а s -тий вектор-рядок елементів – список значень різномірних показників для s -того банку ($i = 1, n$; n – кількість показників, що розглядаються; $s = 1, b$; b – кількість банків, які досліджуються) [5; 6].

Нормовані значення показників діяльності банку пропонується визначати як елементи матриці [5; 6]:

$$p'_{s,i} = \frac{p_{s,i}}{\sqrt{\sum_{s=1}^b p_{s,i}^2}}, \quad (5)$$

де $p_{s,i}$ – числове значення i -го показника ($i = 1, n$) s -го банку ($s = 1, b$).

Для визначення показників так званого “еталонного” банку [2; 3; 5; 7], до яких в ідеалі мають наближатися показники решти банків, необхідно знайти оптимальні значення нормалізованих i -тих показників усієї сукупності банків. Під оптимальними маються на увазі відповідно максимальні або мінімальні значення тих чи інших показників залежно від їх впливу на результативну ознаку [5; 7]. З відібраних нормованих оптимальних значень формують матрицю-рядок:

$$Pet_i = \left(\max_s \{p'_{s,1}\} \wedge \min_s \{p'_{s,1}\} \dots \dots \max_s \{p'_{s,i}\} \wedge \min_s \{p'_{s,i}\} \dots \dots \max_s \{p'_{s,n}\} \wedge \min_s \{p'_{s,n}\} \right), \quad (6)$$

де $\max_s \{p'_{s,i}\} \wedge \min_s \{p'_{s,i}\}$ – визначення максимального або мінімального нормованого значення i -го показника залежно від його впливу на результативну ознаку для s -того банку [5; 7].

Порівняємо значення i -тих показників усіх досліджуваних банків з “еталонними”, скориставшись для розрахунку відстаней D_s між показниками s -того банку та “еталонного” таким виразом [2; 5]:

$$D_s = \sqrt{\sum_{s=1}^b (p'_{s,i} - p_{eti})^2}, \quad (7)$$

де $p'_{s,i}$ – нормовані значення показників діяльності банків (5); p_{eti} – значення показників “еталонного” банку – елементи матриці-рядка (6).

Рейтинги банків визначаються на підставі (7) – чим меншим є значення відстані D_s , тим вищий рейтинг банку [2; 3; 5; 7]. Однак для зручності подальшого аналізу рейтингів банків, а також для більш адекватної деталізації отриманих даних у графічній формі пропонується використовувати співвідношення, що характеризує сумарне рейтингове число R_s для кожного з банків:

$$R_s = 1 - \frac{D_s}{\sqrt{\sum_{s=1}^b D_s^2}}. \quad (8)$$

При цьому чим більшим є значення сумарного рейтингового числа R_s , тим вищий рейтинг банку.

У нашому випадку пропонується поставити завдання з підвищення рейтингу j -того банку на 10% (див. графік 1, де $j = 1$). Побудуємо безрозмірний квадратичний функціонал для оптимізації варійованих параметрів $x_{\theta}, (\theta = 1, N)$, від яких, у свою чергу, залежать фінансові показники $p_{s,i} = p_{s,i}(x)$ діяльності конкретного банку i , відповідно, їх нормовані значення $p'_{s,i} = p'_{s,i}(x)$. Нагадаємо, що у загальному випадку не всі змінні $x_{\theta}, (\theta = 1, N)$ N -мірного векторного аргументу x можуть брати участь в описі функцій $p_{s,i} = p_{s,i}(x)$ та $p'_{s,i} = p'_{s,i}(x)$ і в математичному описі обмежень типу рівностей (2), нерівностей (3).

Отже, функціонал, мінімум якого потрібно знайти з метою підвищення рейтингового числа конкретного j -того банку на певну кількість відсотків (у нашому випадку 10%), має такий вигляд:

$$F = \left[1 - \frac{R_j(x)}{R_j^{>10\%}} \right]^2 = \left[1 - \left(1 - \frac{D_j(x)}{\sqrt{\sum_{s=1}^b D_s^2}} \right) / R_j^{>10\%} \right]^2, \quad (9)$$

де

$$D_j(x) = \sqrt[n]{\sum_{i=1}^n \left(\frac{p_{j,i}(x)}{p_{j,i}^2(x) + \sum_{s=1, s \neq j}^b p_{s,i}^2} - p_{eti} \right)^2}, \quad j = \overline{1, b}. \quad (10)$$

У співвідношенні (9) $R_j^{>10\%} = \text{const}$ — значення рейтингового числа для j -того банку, збільшене на 10%.

У співвідношеннях (9) та (10) j — індекс, введений для зручності ($j = \overline{1, b}$), що означає номер конкретного банку із сукупності s , рейтинг якого підвищується в процесі оптимізації (в нашому конкретному прикладі $j = 1$, див. графік); $D_j(x)$, $R_j(x)$ — розраховуються відповідно за формулами (7) та (8). Саме для конкретного j -того банку здійснюється оптимізація фінансових показників його діяльності, які залежать від варійованих параметрів x_θ , ($\theta = \overline{1, N}$). Значення показників діяльності решти банків групи ($s \neq j$), їхніх R_s ($s \neq j$) рейтингових чисел та показники “еталонного” банку залишаються незмінними.

У співвідношенні (10) значення фінансових показників $p_{s,i}$ діяльності банків не є функціями варійованих змінних x_θ , ($\theta = \overline{1, N}$), якщо $s \neq j$. У випадку, якщо $s = j$, тобто $p_{s,i}(x) = p_{j,i}(x)$, для j -того банку функціонал F є залежним від вектора варійованих змінних x_θ , ($\theta = \overline{1, N}$) і є аналогом функції-мети (1).

Як зазначалося вище, на практиці під час здійснення рейтингування банків можуть застосовуватися різні методики та підходи, що ґрунтуються на різних переліках порівнюваних показників їх діяльності (як фінансових, так і якісних) та характеризують фінансовий стан банків, їх надійність, кредитоспроможність, ліквідність тощо. Для кожної з методик притаманна також специфічна результуюча оцінна функція, тобто форма співвідношення для визначення рейтингових чисел банків.

Для впровадження розглянутої в статті методології оптимізації можуть добиратися різноманітні показники діяльності банків залежно від напрямку аналізу. Саме у цьому полягає універсальність запропонованого підходу. Якісні показники, наприклад ті, що використовуються за системою CAMELS, — менеджмент, оцінка методів управління банківської установи з урахуванням ефективності її діяльності, порядку роботи, методів контролю і виконання чинних законів та нормативних актів — також мо-

жуть бути включені до моделі рейтингування, що реалізується таксонометричним методом, але за умови їх числової формалізації.

Стосовно результуючої оцінної функції, то в нашому випадку для визначення рейтингових чисел банків пропонується використовувати співвідношення (8).

Як варійовані змінні можуть бути прийняті, наприклад [4]: x_1 — капітал банку; x_2 — активи банку; x_3 — резерви під видані активи; x_4 — чистий прибуток (збиток) банку; x_5 — активи банку в іноземній валюті; x_6 — зобов'язання банку в іноземній валюті; x_7 — кредити, надані юридичним особам; x_8 — кредити, надані фізичним особам, тощо.

Як фінансові показники $p_{s,i}(x)$ можуть прийматися, наприклад, такі, що частково характеризують надійність діяльності банку: $p_{s,1}$ — достатність капіталу; $p_{s,2}$ — обсяг сформованих резервів під надані кредити, а також інші активи; $p_{s,3}$ — прибутковість або збитковість банківської структури; $p_{s,4}$ — валютна складова банківської діяльності; $p_{s,5}$ — співвідношення кредитів, наданих юридичним особам, і обсягу всіх активів банку; $p_{s,6}$ — співвідношення кредитів, наданих фізичним особам, і обсягу всіх активів банку [4].

Співвідношення для розрахунку обраних фінансових показників банків:

$$p_{s,1} = \frac{x_1}{x_2} \times 100 = p_{s,1}(x_1, x_2);$$

$$p_{s,2} = \frac{x_3}{x_1} \times 100 = p_{s,2}(x_1, x_3);$$

$$p_{s,3} = \frac{x_4}{x_1} \times 100 = p_{s,3}(x_1, x_4);$$

$$p_{s,4} = \frac{x_5 - x_6}{x_5} = p_{s,4}(x_5, x_6);$$

$$p_{s,5} = 1 - \frac{\left| A_3 - \frac{x_7}{x_2} \times 100 \right|}{A_3} = p_{s,5}(x_2, x_7);$$

$$p_{s,6} = 1 - \frac{\left| A_4 - \frac{x_8}{x_2} \times 100 \right|}{A_4} = p_{s,6}(x_2, x_8).$$

Обмеження на варійовані змінні — аналоги нерівностей (3): $\frac{x_1}{x_2} \times 100 \geq A_1$ — умова достатності капіталу ($A_1 = 12\%$); $\frac{x_3}{x_1} \times 100 \geq A_2$ — умова відповідності сформованих резервів під видані активи до цього показника по всіх банках України; $\frac{x_4}{x_1} \times 100 > 0$ — умова незбитковості фінансової діяльності банку; $x_5 > x_6$ — умова перевищення обсягів активів в іноземній валюті над обсягами зобов'язань в іноземній валюті; A_3

— середній відсоток кредитів, наданих юридичним особам усіма банками України, в структурі загальних активів банків України; A_4 — середній відсоток кредитів, наданих фізичним особам усіма банками України, в структурі загальних активів банків України.

Нульовим наближенням [1; 9] для варійованих параметрів x_θ , ($\theta = \overline{1, 8}$) є вектор $x_\theta^{(0)}$, ($\theta = \overline{1, 8}$), від якого залежать значення фінансових показників $p_{j,i} = p_{j,i}(x_\theta^{(0)})$ діяльності конкретного банку i , відповідно, їх нормовані значення $p'_{j,i} = p'_{j,i}(x_\theta^{(0)})$. При використанні регулярних методів оптимізації розв'язком поставленої задачі буде вектор x_θ^* , ($\theta = \overline{1, 8}$), що забезпечує мінімум функціоналу (9).

Стосовно обмежень задачі оптимізації фінансових показників діяльності банку виду (2)–(4), то їх математичний опис залежить від конкретного переліку показників, на підставі яких побудовано той чи інший рейтинг банків. При цьому слід зазначити, що деякі варійовані змінні можуть мати обмеження виду (2)–(4), а деякі можуть бути зафіксовані з метою побудови адекватної математичної моделі задачі оптимізації фінансових показників діяльності банків. Так, якщо у банку № 1 обсяг капіталу x_1 дорівнює 200 млн. грн., а в банку № b цей же показник $x_1 = 4$ млрд. грн., то стає очевидним, що варіювати цим показником або взагалі немає сенсу (у даному випадку оптимізація проводитиметься за іншими показниками x_θ , ($\theta = \overline{2, 8}$), варіюючи які можна отримати кращий рейтинг банку № 1), або потрібно встановлювати адекватні обмеження для значення x_1 , наприклад, у вигляді (4). Також слід зазначити, що фіксація деяких змінних x_θ , ($\theta = \overline{1, N}$) скорочує розмірність задачі оптимізації, адже зменшується кількість варійованих змінних. І навпаки, зі збільшенням кількості показників та варійованих змінних, що описують їх, розмірність задачі оптимізації зростає.

Наведений вище приклад варійованих змінних x_θ , ($\theta = \overline{1, 8}$), фінансових показників діяльності банку $p_{s,i}(x_\theta)$, які є функціями цих варійованих змінних та основою для побудови рейтингу досліджуваних банків, та приклад обмежень на варійовані змінні ілюструють підхід до побудови математичної моделі, застосування якої вирішує поставлену задачу визначення цільових показників банків, на досягнення яких вони повинні орієнтуватися.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи викладене, зробимо такі висновки:

1. У статті розкрито сутність та математично формалізовано актуальну задачу з підвищення рейтингу банку завдяки оптимізації фінансових показників його діяльності;

2. Побудовано безрозмірний квадратичний функціонал виду (9) в загальному вигляді, мінімум якого забезпечує підвищення рейтингу банку до заданого рівня, якщо це не суперечить наявним обмеженням на фінансові показники банку;

3. Запропоновано перелік фінансових показників, варіюваних змінних, від яких вони залежать, і обмежень у вигляді нерівностей, які ілюструють особливості задачі оптимізації щодо рейтингу банків;

4. Оптимальні значення змінних, від яких залежать фінансові показники діяльності банків, можна отримати в результаті застосування класичних регулярних методів оптимізації.

Під час подальших наукових досліджень у напрямі розвитку методологічних засад використання теорії оп-

тимізації автор планує застосувати зазначену методологію на прикладі реальних банків з використанням публічних показників їх фінансової звітності [8]. Це дасть змогу наочно розкрити сутність запропонованого підходу та надасть у розпорядження фахівців аналітичних підрозділів банків дієвий інструментарій, який можна ефективно використовувати для порівняння діяльності свого банку та банків-конкурентів і, що найголовніше, для визначення цільових значень фінансових показників банку, які стануть орієнтиром на шляху підвищення власної рейтингової позиції.

Література

1. Банди Б. Методы оптимизации. Вводный курс. — М.: Радио связь, 1988. — 128 с.
2. Бубенко П.Т., Владимірова М.С. Оценка инновационного потенциала регионов на основе таксонометрического метода // Бизнес Информ. — 2009. — № 4 (2). — С. 86—88.
3. Просветов Г.И. Финансовый менеджмент: Задачи и решения: Учебно-методическое пособие. — М.: Издательство РДЛ, 2005. — 376 с.

4. Самородов Б.В. Альтернативний підхід до аналізу надійності банку як етапу управління фінансовим розвитком // Інноваційна економіка. — 2011. — № 7 (26). — С. 238—240.

5. Самородов Б.В. Модифікація таксонометричного методу з урахуванням компетентностей експертів при рейтингуванні банків // Вісник Української академії банківської справи. — 2011. — № 2 (31). — С. 62—66.

6. Самородов Б., Тридід О., Самородов В. Особливості математичної обробки даних при використанні експертних підходів для визначення рейтингів банків // Вісник Національного банку України. — 2012. — № 1. — С. 18—21.

7. Сенченко О. Рейтингова оцінка банків у розрізі аналізу їх фінансової безпеки на основі таксонометричного методу // Вісник Національного банку України. — 2011. — № 1. — С. 58—60.

8. Структура активів, зобов'язань, власного капіталу, фінансових результатів діяльності банків України. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.

9. Химмельблау Д.М. Прикладное нелинейное программирование. — М.: Мир, 1975. — 534 с.

Нотатки з конференції/

Проблеми банківської системи досліджує молодь

В Університеті банківської справи Національного банку України (УБС НБУ) відбулася II науково-практична конференція студентів, аспірантів і молодих учених “Проблеми забезпечення ефективного функціонування та стабільного розвитку банківської системи України”. Конференція була приурочена до Дня банківських працівників та 5-річчя кафедри банківської справи Інституту магістерської та післядипломної освіти УБС НБУ.

Цей досить молодий науково-практичний форум уже має свої добрі традиції: розпочинається на піднесеній ноті з нагородження переможців Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт із природничих, технічних і гуманітарних наук. Цього року студенти Інституту магістерської і післядипломної освіти, Львівського, Харківського, Черкаського інститутів банківської справи УБС НБУ вибороли 17 дипломів першого, другого і третього ступенів за різними напрямками економічного та нееконо-

мічного профілів, чим укотре підтвердили значний потенціал університету, його конкурентоспроможність. Нагороди переможцям вручали проректор з наукової роботи УБС НБУ, доктор економічних наук, професор Анжела Кузнецова та директор Інституту магістерської і післядипломної освіти УБС НБУ, кандидат економічних наук Тетяна Гірченко. У своєму вступному слові Анжела Кузнецова наголосила, що науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих учених “Проблеми забезпечення ефективного

У президії конференції: Ганна Карчева, Анжела Кузнецова, Тетяна Гірченко, Ольга Вовчак, Олена Лапко.

функціонування та стабільного розвитку банківської системи України” у майбутньому може претендувати на статус міжнародної, адже цього року тези своїх робіт подали 146 молодих науковців із 30 навчальних закладів 20 регіонів України, а також Білорусі та Киргизстану.

Тетяна Гірченко та Анжела Кузнецова вручили дипломи переможцям Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт із природничих, технічних і гуманітарних наук.

Пленарне засідання конференції почалося з обговорення важливої й актуальної, особливо у посткризовий період, теми ліквідності банків. Алла Дем'яненко та Вікторія Меченко з Інституту магістерської та післядипломної освіти УБС НБУ у своїй доповіді “Підвищення ефективності управління ризиком ліквідності банків в умовах фінансової нестабільності” наголосили на важливості прогнозування майбутньої оптимальної ліквідності банків і запропонували відповідну методику, що має ґрунтуватися на прогнозах формування портфеля активів з позицій якісного та кількісного складу, будуватися на основі показників вхідного балансу та очікуваних оборотів. Крім того, молоді дослідниці проаналізували досвід низки зарубіжних країн щодо управління надлишковою ліквідністю і сформулювали комплекс заходів, впровадження яких дасть змогу подолати цю проблему, стабілізувати прибутковість і ліквідність банківської системи України.

Основною причиною виникнення профіциту ліквідності в банківських системах було названо надходження іноземного капіталу. Розгляд цієї теми органічно продовжила наступна доповідь: “Іноземний капітал у банківському секторі України”, яку представили Катерина Бурик та Юлія Беззубенко із Харківського та Черкаського інститутів банківської справи. Розглядаючи прихід іноземного капіталу у банківський сектор України як об'єктивний прояв глобалізаційних процесів, основним завданням регулятора в цьому контексті вони вважають зменшення ризиків негативного впливу банків з

іноземним капіталом, збереження можливостей для реальної конкуренції вітчизняних банків з іноземними фінансовими установами. З цією метою, на думку молодих дослідниць, слід удосконалити вітчизняну систему нагляду за діяльністю філій іноземних банків, яка б діяла паралельно із системою нагляду за їхньою роботою з-за кордону; на законодавчому рівні закріпити підвищені вимоги до діяльності банків та обсягів обов'язкового розміщення прибутків на території України залежно від розміру банківського капіталу під іноземним контролем; сприяти модернізації та створенню умов для розвитку вітчизняного банківського ринку і поліпшення інвестиційного клімату в Україні.

Особливий інтерес у учасників конференції викликали доповіді щодо впровадження інновацій у банківську діяльність, які підготували представники Львівського інституту банківської справи. “Веб-маркетинг банківських установ: комунікація, залучення та обслуговування клієнтів” — такою була тема виступу Софії Морис. А Марія Олійник та Антоніна П'єх репрезентували “Маркетингове досліджен-

Студенти уважно слухали доповіді колег.

ня ринку електронних банківських послуг (для фізичних осіб)”, в якому показали, наскільки поширеними у вітчизняній банківській практиці та популярними серед клієнтів є Інтернет-банкінг, мобільний, телефонний банкінг та інші сучасні системи дистанційного обслуговування.

Серед причин слабого розвитку електронних банківських послуг називали їх недостатню захищеність. У цьому контексті цікавою була доповідь ще одного представника Львівського інституту банківської справи УБС НБУ Андрія Рубльова “Концептуальна модель захищеної операційної системи для фінансових установ”, яку жваво обговорювали учасники одного із секційних засідань. Актуальність порушеної теми підтверджує світова ста-

тистика: за 2011 рік фінансовій сфері було завдано збитків на 50 мільярдів

Робочий момент конференції.

доларів США, зокрема розкрито злочинів на суму понад 500 мільйонів доларів, до яких були причетні громадяни нашої країни. Основною проблемою є несанкціонований доступ до фінансової інформації з метою зміни даних, їх копіювання чи знищення, а також втручання у функціонування систем чи виведення їх з ладу. З метою запобігання випадкам стороннього втручання в інформаційні системи фінансових установ молодий дослідник запропонував створити вузькоспеціалізовану операційну систему та представив її основні характеристики і принципи роботи, якими складно або неможливо наділити наявні операційні системи.

Загалом на пленарному і трьох секційних засіданнях конференції виступили 33 молоді дослідники. Глибокими й актуальними були доповіді щодо проблем, тенденцій та перспектив розвитку банківської системи України та фінансових ринків, нових підходів до регулювання діяльності банків з урахуванням вимог Базеля III, використання математичних методів для оцінки ризиків у діяльності банків, розвитку обліку, аналізу та аудиту в банках, теорії і практики здійснення фінансового моніторингу в банках тощо.

Кращих доповідачів та активних учасників конференції було відзначено дипломами. Усі присутні отримали електронні збірники тез наукових праць, а їх паперові варіанти поповнять наукові бібліотеки тих ВНЗ, представники яких взяли участь у II науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих учених.

Артем Скрипник.

Фото автора.

ЕКСКЛЮЗИВ/

Основні показники діяльності банків України на 1 червня 2012 року

№ п/п	Назва показника	01.01. 2007 р.	01.01. 2008 р.	01.01. 2009 р.	01.01. 2010 р.	01.01. 2011 р.	01.01. 2012 р.	01.06. 2012 р.
1	Кількість банків за Державним реєстром банків	193	198	198	197	194	198	176
2	Вилучено з Державного реєстру банків (з початку року)	6	1	7	6	6	0	24
3	Кількість банків, що перебувають у стадії ліквідації	19	19	13	14	18	21	23
4	Кількість діючих банків	170	175	184	182	176	176	176
4.1	Із них: з іноземним капіталом;	35	47	53	51	55	53	53
4.1.1	у тому числі зі 100-відсотковим іноземним капіталом	13	17	17	18	20	22	22
5	Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків, %	27.6	35.0	36.7	35.8	40.6	41.9	41.3
Активи, млн. грн.								
1	Активи, всього	340 179	599 396	926 086	880 302	942 088	1 054 280	1 080 620
1.1	Загальні активи (не скориговані на резерви під активні операції)	353 086	619 004	973 332	1 001 626	1 090 248	1 211 540	1 230 051
2	Готівкові кошти та банківські метали	11 430	18 313	20 668	21 725	26 749	27 008	27 192
3	Кошти в Національному банку України	15 280	19 120	18 768	23 337	26 190	31 310	24 321
4	Кореспондентські рахунки, відкриті в інших банках	18 535	26 293	40 406	51 323	67 596	78 395	73 457
5	Кредити надані	269 294	485 368	792 244	747 348	755 030	825 320	820 414
5.1	У тому числі: кредити, надані суб'єктам господарювання;	167 661	276 184	472 584	474 991	508 288	580 907	588 496
5.2	кредити, надані фізичним особам	77 755	153 633	268 857	222 538	186 540	174 650	165 456
6	Довгострокові кредити	157 224	291 963	507 715	441 778	420 061	426 430	403 281
6.1	Із них: довгострокові кредити, надані суб'єктам господарювання	90 576	156 355	266 204	244 412	262 199	290 348	277 110
7	Прострочена заборгованість за кредитами	4 456	6 357	18 015	69 935	84 851	79 292	78 315
8	Вкладення в цінні папери	14 466	28 693	40 610	39 335	83 559	87 719	100 054
9	Резерви під активні операції банків	13 289	20 188	48 409	122 433	148 839	157 907	150 266
9.1	Відсоток виконання формування резерву	100.1	100.04	100.1	100.05	100.01	100.00	100.01
9.2	У тому числі резерв на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями	12 246	18 477	44 502	99 238	112 965	118 941	111 357
Пасиви, млн. грн.								
1	Пасиви, всього	340 179	599 396	926 086	880 302	942 088	1 054 280	1 080 620
2	Власний капітал	42 566	69 578	119 263	115 175	137 725	155 487	158 873
2.1	У тому числі: сплачений зареєстрований статутний капітал	26 266	42 873	82 454	119 189	145 857	171 865	175 635
2.2	Частка капіталу в пасивах, %	12.5	11.6	12.9	13.1	14.6	14.7	14.7
3	Зобов'язання банків	297 613	529 818	806 823	765 127	804 363	898 793	921 747
3.1	У тому числі кошти суб'єктів господарювання;	76 898	111 995	143 928	115 204	144 038	186 213	169 955
3.1.1	із них строкові кошти суб'єктів господарювання	37 675	54 189	73 352	50 511	55 276	74 239	70 133
3.2	Кошти фізичних осіб;	106 078	163 482	213 219	210 006	270 733	306 205	332 379
3.2.1	із них строкові кошти фізичних осіб	81 850	125 625	175 142	155 201	206 630	237 438	256 602
Довідково								
1	Регулятивний капітал, млн. грн.	41 148	72 265	123 066	135 802	160 897	178 454	172 506
2	Достатність (адекватність) регулятивного капіталу (H2)	14.19	13.92	14.01	18.08	20.83	18.90	17.93
3	Доходи, млн. грн.	41 645	68 185	122 580	142 995	136 848	142 778	59 868
4	Витрати, млн. грн.	37 501	61 565	115 276	181 445	149 875	150 486	57 975
5	Результат діяльності, млн. грн.	4 144	6 620	7 304	-38 450	-13 027	-7 708	1 893
6	Рентабельність активів, %	1.61	1.50	1.03	-4.38	-1.45	-0.76	0.43
7	Рентабельність капіталу, %	13.52	12.67	8.51	-32.52	-10.19	-5.27	2.89
8	Чиста процентна маржа, %	5.30	5.03	5.30	6.21	5.79	5.32	4.70
9	Чистий спред, %	5.76	5.31	5.18	5.29	4.84	4.51	3.91

На замовлення "Вісника НБУ" матеріал підготовлено працівниками управління аналізу діяльності системи банків департаменту нормативно-методологічного забезпечення банківського регулювання та нагляду Національного банку України.

Дослідження/

Наталія Білань

Аспірант кафедри менеджменту
банківської діяльності
Державного вищого навчального закладу
"Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана"

Особливості прогнозування фінансового ринку України та їх урахування при оцінці ринкових ризиків банків

Незважаючи на поглиблення процесів інтеграції українського фінансового ринку в світовий фінансово-економічний простір, вітчизняний фінансовий ринок має свої особливості. Вони визначаються законодавчою базою, рівнем розвитку тих чи інших його сегментів, особливостями регулювання та психологією учасників, що посилює чи послаблює дію причинно-наслідкових зв'язків між економічними процесами. Автор аналізує історичні дані фінансового ринку України, досліджує проблеми ризик-менеджменту банку, що можуть виникнути в процесі оцінки ринкових ризиків та пов'язані з особливостями вітчизняного фінансового ринку, а також пропонує моделі прогнозування ринкових ризиків.

НЕОБХІДНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФІНАНСОВОГО РИНКУ ПРИ ПОБУДОВІ ЕФЕКТИВНОЇ СИСТЕМИ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ В БАНКУ

На основі останніх тенденцій розвитку світової економіки, коли жоден економічний процес не обходиться без участі фінансових ресурсів та руху капіталу, а циклічність розвитку економіки слідує за коливаннями ринків фінансових інструментів, можна зробити висновок про домінуючу роль світового фінансового ринку в сучасному суспільстві. Фінансовий ринок включає сукупність обмінно-перерозподільних відносин, пов'язаних із процесами купівлі-продажу фінансових ресурсів, необхідних для здійснення виробничої і фінансової діяльності [1, с. 207]. Провідними учасниками фінансового ринку є банки, які виконують роль посередників, акумулюючи вільний грошовий капітал та розміщуючи його серед позичальників-витратників [2, с. 537]. Фінансовий ринок, його кон'юнктура, коливання фінансових індикаторів безпосередньо впливають на діяльність банку, визначаючи його рентабельність, ліквідність, фінансову стійкість.

Аналіз фінансового ринку та його

особливостей у різних країнах має вагомe значення в процесі управління ризиками комерційних банків. Згідно з "Міжнародною конвергенцією принципів вимірювання капіталу і стандартів капіталу" (Базель I), опублікованою Базельським комітетом з банківського регулювання та нагляду, ринковий ризик визначається як ризик збитків за балансовими і позабалансовими позиціями, що виникають унаслідок коливань ринкових цін [3, с. 17]. Особливістю ринкових ризиків банку є їх спекулятивний характер, що полягає у можливості отримати прибуток чи збиток за відкритими ринковими позиціями. Процес оцінки та управління ринковими ризиками можна умовно поділити на дві складові — оцінку та управління чутливістю банку до ринкового ризику, що полягає у визначенні та управлінні відкритими ринковими позиціями, та прогнозування динаміки цін на фінансових ринках. Прогнозування фінансового ринку слід визначати як первинний етап процесу ризик-менеджменту в галузі ринкових ризиків, оскільки передбачення поведінки фінансового ринку дає змогу побудувати таку стратегію управління відкритими ринковими позиціями, що забезпечить максимізацію прибутку банку за умови

мінімального рівня ризику.

Проблема прогнозування фінансового ринку України сьогодні залишається мало дослідженою як з теоретичної, так і з практичної точок зору, що зумовлено слабким розвитком фінансового ринку, значним рівнем монополізації та державного регулювання, дефіцитом кваліфікованих кадрових ресурсів у банківській системі.

Варто зазначити, що, незважаючи на поглиблення процесів інтеграції українського фінансового ринку у світовий фінансово-економічний простір, вітчизняний фінансовий ринок має свої особливості, що визначаються законодавчою базою, рівнем розвитку тих чи інших сегментів фінансового ринку, особливостями його регулювання та психологією учасників ринку, що посилює чи послаблює дію причинно-наслідкових зв'язків між економічними процесами.

Зважаючи на вищевикладене, використання західної методології оцінки й управління ринковими ризиками без необхідних коригувань, що часто практикується в українських банках, може призвести до суттєвої недооцінки ймовірних збитків.

Особливостям вітчизняного фінансового ринку та грошово-кредитної системи присвячено чимало

праць українських науковців. Серед них варто відзначити дослідження М.І.Савлука у визначенні особливостей українського ринку грошей та валютного ринку, В.В.Вітлінського — в обґрунтуванні підбору оптимальних економіко-математичних моделей прогнозування українського фінансового ринку, Л.О.Примости та І.В.Волошина — в аналізі можливих методів управління ризиками комерційних банків та інших. Актуальними для українських банків є, зокрема, методологічні напрацювання НБУ, викладені у нормативних документах регулятора, зокрема “Методичних рекомендаціях щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України”, “Методичних вказівках з інспектування банків “Система оцінки ризиків”. Прогнозування фінансових ринків країн СНД досліджуються російськими науковцями та практиками О.А.Лобановим, О.В.Чугуновим, А.В.Беляковим. Спільним підходом у працях названих авторів є визначення необхідності врахування особливостей національного фінансового ринку при побудові ефективної системи ризик-менеджменту в банку.

ПРОГНОЗУВАННЯ ПРОЦЕНТНИХ СТАВОК ТА ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В ПРОЦЕСІ ОЦІНКИ ПРОЦЕНТНОГО РИЗИКУ БАНКУ

Ризик зміни процентних ставок актуальний більшою чи меншою мірою для кожного банку та визначається рівнем незбалансованості за строками процентних активів і зобов'язань.

Основними типами ризику зміни процентної ставки згідно з методичними вказівками з інспектування банків “Система оцінки ризиків”, на які зазвичай наражається банк, є:

1) ризик зміни вартості ресурсів, який виникає через різницю в строках погашення та переоцінки величини ставки банківських активів, зобов'язань та позабалансових позицій;

2) ризик зміни кривої дохідності, який виникає через зміни в нахилі та формі кривої дохідності;

3) базисний ризик, який виникає через відсутність достатньо тісного зв'язку між коригуванням ставок, отриманих та сплачених за різними інструментами, усі інші характеристики яких щодо переоцінки є однаковими;

4) ризик права вибору (опціону), який виникає з наявності права від-

мови від виконання угоди, прямо чи опосередковано виражене в багатьох банківських активах, зобов'язаннях та позабалансових портфелях [4].

Для ефективного управління кожним із вказаних видів ризику зміни процентної ставки необхідна розробка системи прогнозування динаміки грошового ринку.

Процентна ставка як ціна на гроші формується на грошовому ринку, який потребує детального аналізу для побудови ефективної моделі прогнозування процентних ставок. Важливою відмінністю українського фінансового ринку є особливе формування кон'юнктури ринку грошей та процентних ставок. Проаналізуємо динаміку ставки ЛІБОР у період світових економічних криз та піднесення. Економічний спад, спричинений потрясіннями в Азії в кінці 1997 року, супроводжувався зниженням процентних ставок: 3-місячна ставка ЛІБОР знизилася з 5.92% у 2000 році до 1.85% у 2002 році. У період економічного зростання, що тривав із 2004 до 2007 року та супроводжувався зростанням світового ВВП на 3.78%, процентна ставка ЛІБОР знову зросла до 5.32%. Один із найвищих темпів зниження процентних ставок в історії світової економіки спостерігався під час економічної кризи 2007–2010 рр. Унаслідок зменшення попиту на кредитні ресурси, а також зниження темпів інфляції в світі майже вдвічі (з 4.98% у 2007 році до 2.69% у 2009 році) 3-місячна процентна ставка ЛІБОР у доларах США знизилася з 5.35% на початку 2007 року до 0.25% на початку 2010 року. Зниженню процентних ставок також сприяли антикризові заходи регулятивних органів провідних країн світу, що полягали у зниженні ставок рефінансування банків із метою підтримки їх ліквідності та стимулювання інвестицій. Ключова ставка Федеральної резервної системи США була знижена з 2% до 1.5%; на 0.5 процентного пункту були знижені процентні ставки Банку Канади, Банку Англії, Банку Швеції, Національного банку Швейцарії та Європейського центрального банку [5].

Протилежну залежність процентної ставки від економічних циклів можна спостерігати в умовах трансформації економіки України. Під час економічного зростання 2004–2007 років процентні ставки за кредитами українських банків дещо знизилися — з 17.8% до 14%. Економічна

криза 2007–2010 рр., навпаки, призвела до різкого зростання процентних ставок в Україні — з 14% до 25%.

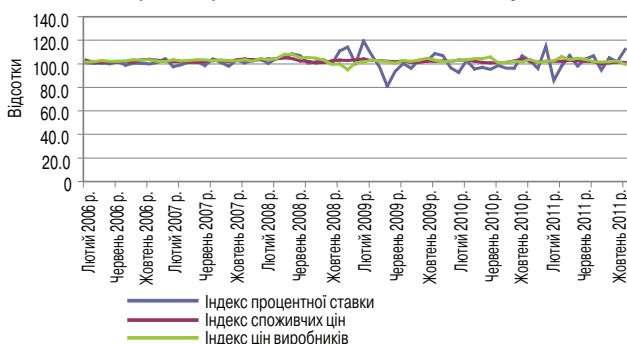
Такі тенденції можна пояснити значними інфляційними процесами, що переслідують економіку України протягом усього періоду незалежності. Аналізуючи історичні дані, простежимо залежність процентних ставок від рівня споживчих цін та рівня цін виробників із певним часовим лагом.

Як видно з графіка 1, зростанню процентних ставок наприкінці 2008 року передувало зростання індексів інфляції, зокрема зростання цін виробників у першому півріччі 2008 року.

У березні та квітні 2008 року ціни виробників зростали щомісячно на 6–7%. Зважаючи на те, що ціни зростали передусім на промислові та виробничі товари, можемо зробити висновок, що інфляцію, а в подальшому й зростання процентних ставок спровокував витратний чинник. В умовах інфляції та кризи ліквідності банківської системи українські банки в боротьбі за ресурси піднімали процентні ставки за депозитами до 25%. Дорогі ресурси сприяли й суттєвому подорожчання банківських кредитів. Процентні ставки за кредитами в більшості вітчизняних банків перевищували 30%. Зважаючи на низький рівень монетизації української економіки та низьку платіжну дисципліну економічних суб'єктів, попит на банківські кредити навіть у період кризи залишався високим, що також сприяло зростанню процентної ставки. У 2010 році українська банківська система накопичила надлишкову ліквідність, оскільки операції з розміщення ресурсів у період кризи майже не здійснювалися. З метою досягнення докризового рівня рентабельності вітчизняні банки знижують процентні ставки як за депозитами, так і за кредитами. За 2010 рік процентні ставки за кредитами в гривні знизилися з 20% у січні до 15% у жовтні.

У другому півріччі 2011 року, коли знову посилюлися інфляційні процеси (індекс споживчих цін за станом на червень 2011 року становив 106%, а індекс цін виробників — 115% порівняно з груднем 2010 року), девальваційні очікування економічних суб'єктів та активізувалася дефляційна політика НБУ, українську банківську систему переслідували періодичні дефіцити ліквідності, що супроводжувалися зростанням ставок на міжбанківському ринку до позначок вище 20%.

Графік 1. Динаміка процентних ставок та щомісячних показників інфляції протягом останнього бізнес-циклу

Джерело: дані Національного банку України (<http://www.bank.gov.ua>).

Графік 2. Коливання волатильності цін на фінансовому ринку України

Джерело: дані Національного банку України (<http://www.bank.gov.ua>), дані міжбанківського ринку ФОРЕКС.

Чутливість ліквідності української банківської системи до найменших макроекономічних коливань, що провокує високу волатильність процентних ставок на українському ринку, зумовлена дефіцитом стабільної ресурсної бази та фондуванням банківською системою довгострокових активів короткостроковими ресурсами.

Залежність динаміки процентних ставок від індексу цін виробників може бути застосована для побудови моделі прогнозування процентних ставок на українському ринку. Для визначення оптимального часового лагу розрахуємо кореляцію динаміки процентних ставок та індексів інфляції (див. таблицю 1).

Згідно з наведеною таблицею максимальна залежність процентних ставок спостерігається від цін виробників із часовим лагом 5 місяців при коефіцієнті кореляції 32.22%. Така регресія в поєднанні з характерною авторегресійною залежністю може бути покладена в основу економетричної моделі, найпростіша лінійна інтерпретація якої має вигляд:

$$X_t = A_0 + A_1 X_{t-1} + \dots + A_k X_{t-k} + B R_{t-f} + \text{err},$$

де X_t — прогнозоване значення ринкового індикатора;

X_{t-1}, X_{t-k} — значення процентних ставок у минулому;

$B R_{t-f}$ — значення незалежного фактора впливу в періоді $t-f$;

err — похибка моделі з нульовим математичним сподіванням та дисперсією σ^2 , значення якої в різних часових періодах незалежні та однаково розподілені.

Надалі результати прогнозування мають бути об'єднані з чутливістю банку до процентного ризику в єдину оцінку процентного ризику, що може бути відображена як:

— VaR-оцінка, що характеризує величину, яку не перевищать очікувані

протягом визначеного періоду втрати із заданою ймовірністю. VaR є оцінкою максимально можливих втрат банку в умовах діючого фінансового ринку, тобто оцінкою капіталу під ризиком;

— оцінка ймовірних втрат банку за умов реалізації прогнозного сценарію динаміки ринку за заданого динамічного розвиру процентних активів та зобов'язань.

ПРОГНОЗУВАННЯ ФОНДОВОГО РИЗИКУ УКРАЇНСЬКИХ БАНКІВ

Другою особливістю українського фінансового ринку є слабкий розвиток фондового ринку та незначна участь у ньому українських банків, що пов'язано з регулятивними обмеженнями операцій банків із фондовими інструментами та відсутністю ліквідного ринку для більшості цінних паперів. За станом на 01.01.2011 р. портфель цінних паперів становив усього 9% від чистих активів банківської системи. У структурі портфеля цінних паперів банківської системи України 83% становлять облігації внутрішньої державної позики, 14% — облігації підприємств, 3.38% — акції підприємств. Найліквіднішими цінними паперами у портфелі українських банків є облігації внутрішньої державної позики, проте навіть для цих інструментів відсутній біржовий ринок із достатньою

кількістю офіційних котирувань, які можна використати при оцінці фондового ризику. Корпоративні облігації підприємств використовуються банками здебільшого як інструмент кредитування, а отже, для них актуальним є виключно кредитний ризик емітента.

На фондовий ризик як ризик зміни ціни цінних паперів на ринку впливають такі фактори, що визначають три складові фондового ризику:

— ризик зміни дохідності на фінансовому ринку (цей вплив проявляється у зниженні привабливості конкретного фінансового інструменту з певною часто фіксованою дохідністю на фоні зростання дохідності на інші подібні фінансові інструменти);

— кредитний ризик емітента — за високої ймовірності дефолту емітента в майбутньому попит на його цінні папери буде мінімальним;

— ризик поведінки суб'єктів ринку, які переслідують спекулятивні цілі.

Зважаючи на слабкий розвиток фондового ринку України, особливо ринку боргових цінних паперів, на якому здійснюють операції українські банки, та незначну кількість його учасників, можемо абстрагуватися від впливу спекулятивної складової фондового ризику.

Доступним та ефективним методом оцінки процентної складової ринкового ризику боргових цінних паперів у портфелі банків та орієнтиром для прийняття рішення щодо можливості купівлі облігацій може бути показник дюрації, що враховує дохідність і строковість фінансових інструментів у поєднанні з оцінкою кредитного ризику емітента, що є базовим ризиком облігацій.

Дюрація визначається як чутливість ціни фінансового інструменту до ринкової дохідності і вимірюється у процентах чи процентних пунктах. Ефективна дюрація облігацій визна-

Таблиця 1. Кореляція індексу динаміки процентних ставок та індексів інфляції з різними часовими лагами		
Лаг, місяці	ІСЦ	ІЦВ
1	19.80%	1.77%
2	1.72%	-13.61%
3	-9.27%	-17.08%
4	-17.03%	9.86%
5	-8.18%	32.22%
6	-0.17%	32.17%

Джерело: дані Національного банку України (<http://www.bank.gov.ua>).

чається за такою формулою:

$$D = \frac{V_- - V_+}{2V_0\Delta y},$$

де Δy — зміна дохідності у вигляді десятичного числа;

V_0 — початкова ціни облігації;

V_- — ціна облігації при падінні дохідності на ринку на Δy ;

V_+ — ціна облігації при зростанні дохідності на ринку на Δy .

Згідно з наведеною формулою дюрація трактується як приблизна відносна зміна ціни при зміні ставок на 100 базисних пунктів, або на 1 процентний пункт [6, с. 268]. Величини V_- та V_+ розраховуються в межах моделей, що враховують умови емісії та розміщення облігацій, і в результаті дюрація враховує як дисконтування за різними процентними ставками, так і зміну грошових потоків. Грошові потоки при розрахунку дюрації доцільно коригувати на ймовірність дефолту, що вважається оцінкою кредитного ризику емітента.

Якщо закласти у показник зміни дохідності Δy максимальну зміну процентних ставок за діючих ринкових умов із певною ймовірністю, показник дюрації дає змогу розрахувати оцінку VaR для портфеля цінних паперів банку. Перевагою застосування показника дюрації в умовах українського ринку є можливість оцінки фондового ризику за відсутності достатньої історії поведінки фондових індексів.

СПРОСТУВАННЯ ПРИПУЩЕННЯ ПРО НОРМАЛЬНИЙ ЗАКОН РОЗПОДІЛУ РЯДУ ЦІН НА УКРАЇНСЬКОМУ ФІНАНСОВОМУ РИНКУ

Згідно з рекомендаціями Базельського комітету з банківського регулювання та нагляду показник VaR є основним при оцінці ринкового ризику, оскільки дає змогу не тільки сформувати необхідну суму резервного капіталу, а й управляти ринковим ризиком шляхом встановлення лімітів відкритих валютних позицій та включати додаткову маржу за ринковий ризик при формуванні ціни на банківські продукти. Розрахунок VaR базується на волатильності фінансового ринку, що найчастіше визначається як параметр нормального закону розподілу ряду динаміки ринкових цін.

Особливість українського фінансового ринку пов'язана з неточністю ре-

зультатів прогнозування зміни цін на фінансові інструменти на основі нормального закону розподілу. Проведемо тест на нормальний закон розподілу найпоширеніших індикаторів українського фінансового ринку — валютного курсу на міжбанківському ринку гривні щодо долара США та процентних ставок на міжбанківському ринку на ресурси строком один місяць, шляхом розрахунку автокореляції першого порядку (див. таблицю 2).

Як свідчать розрахунки, ряди динаміки цін на основних сегментах фінансового ринку України є автокорельованими, що суперечить ключовому припущенню нормального закону розподілу про незалежність змінних. Спростувати гіпотезу про незалежність динамічного ряду цін на фінансовому ринку України можна економічно, беручи до уваги малу чисельність гравців на ринку порівняно зі світовими фінансовими ринками.

Якщо ряд випадкових величин підпорядковується нормальному закону розподілу, то значення величин із похибкою 0.3% повинні бути в межах $\pm 3\sigma$ (де σ — стандартне відхилення динамічного ряду цін), тобто дисперсія ряду значень динаміки ринкових цін повинна бути відносно сталою.

Якщо розрахувати дисперсію рядів значень цін на фінансовому ринку України на кожному кроці з горизонтом один місяць за період 2006–2011 рр., то отримаємо різні величини дисперсій, а отже, й волатильностей на кожному кроці розрахунку (див. графік 2).

Таким чином, якщо волатильність індикаторів змінна, то отримуємо, швидше, гетероскедастичність на фінансовому ринку, ніж нормальний закон розподілу цін. Варто зауважити, що масштабне зростання волатильності відбувалося в період кризи 2008–2009 рр. При оцінці вартості під ризиком відкритих ринкових позицій банку на основі нормального закону розподілу отримаємо значну недооцінку

Таблиця 2. Коефіцієнти автокореляції рядів динаміки основних індикаторів на українському фінансовому ринку

Ряд динаміки історичних цін на фінансовому ринку України	Коефіцієнт автокореляції
Валютний курс грн./дол. США	52.19%
Процентні ставки на міжбанківському ринку на ресурси строком 1 місяць	5.70%

Джерело: дані Національного банку України (<http://www.bank.gov.ua>), дані міжбанківського ринку ФОРЕКС.

збитку. Уникнути такої ситуації можна, прогнозуючи ринок за допомогою ARCH- та GARCH-моделювання, що передбачають прогнозування волатильності ринку. При застосуванні найпростішої GARCH-моделі, що полягає в прогнозуванні дисперсії рядів динаміки на основі квадрату волатильності в минулому періоді та квадрату історичного значення динаміки ринкової ціни, отримуємо майже на 40% меншу середню похибку прогнозу волатильності для ряду динаміки міжбанківських процентних ставок та на 20% меншу — для ряду динаміки валютного курсу грн./долар США порівняно з використанням волатильності, що діяла в минулому періоді. GARCH-модель можна комбінувати з регресією, вводячи функцію залежності між волатильністю цін на фінансових ринках та зовнішніми факторами впливу. Наприклад, волатильність валютного курсу може визначатися динамікою зовнішнього боргу України, рівнем споживчих цін та цін виробників промислової продукції, а міжбанківські процентні ставки — процентними ставками рефінансування комерційних банків, валютним курсом, рівнем цін. Ефект від прогнозування волатильності полягає в зменшенні ризику як недооцінки потенційних збитків банку від відкритих ринкових позицій, так і їх переоцінки, що відволікає додаткові ресурси банку на створення резервного капіталу для покриття ризиків та завищує вартість банківських продуктів.

КОРЕЛЯЦІЯ ЦІН НА УКРАЇНСЬКОМУ ФІНАНСОВОМУ РИНКУ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ОЦІНКУ КАПІТАЛУ ПІД РИЗИКОМ

Національний банк України у Методичних рекомендаціях щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України визначає три види ризиків, пов'язаних із коливанням цін на фінансових ринках:

- ризик зміни процентної ставки;
- ринковий ризик, що пов'язується виключно з фондовим ризиком;
- валютний ризик [7].

Указані види ринкових ризиків тісно пов'язані між собою. Взаємовплив ринкових ризиків зумовлений кореляційними процесами між різними сегментами фінансового ринку — грошовим, валютним та фондовим. Розуміння та використання цих зв'язків може застосовуватися в ризик-менеджменті для оцінки необхідного обсягу еконо-

мічного капіталу для покриття можливих збитків банку за несприятливої динаміки ринкових індикаторів. Згідно з визначенням, що дає компанія Делойт (Deloitte), економічний капітал — це рівень непередбачуваних втрат на визначеному часовому горизонті. Найвищим етапом розвитку системи ризик-менеджменту в банку є оцінка та управління його економічним капіталом [8]. Урахування кореляційних зв'язків між ризиками дає змогу зменшити оцінку економічного капіталу через конкуренцію між деякими сегментами фінансового ринку і тим самим зменшити необґрунтоване відволікання ресурсів банку на створення відповідних резервів та зростання цін на банківські продукти.

Українському фінансовому ринку властиві особливі кореляційні зв'язки. Розглянемо ж особливості взаємозв'язків процентних ставок, курсів валют і фондових індексів.

Згідно з економічною теорією процентні ставки є важливим чинником впливу на валютний курс. Рівень процентних ставок позначається на міжнародному русі капіталів. Підвищення ставок визначає приплив капіталів у країну, що підвищує попит на національну валюту та стимулює зростання її обмінного курсу. Зниження процентних ставок обертається протилежним рухом капіталів і зниженням валютного курсу [9, с. 495]. В Україні спостерігаємо протилежну тенденцію. Зростання процентних ставок у кризовий період 2008–2009 рр. майже вдвічі на фоні падіння процентних ставок на міжнародних ринках не сприяло зростанню припливу іноземних інвестицій та ревальвації гривні. В результаті погіршення інвестиційного клімату, зростання зовнішнього боргу України та інфляції гривня знецінилася на 60%. Український фінансовий ринок сьогодні не є конкурентним сегментом світового ринку капіталів. У свою чергу, знецінення національної валюти призводить до зростання вартості грошей, що виражається в процентних ставках. Через проблему з інфляцією, яка переслідує українську економіку та значно впливає на всі інструменти фінансового ринку, можемо констатувати прямий зв'язок процентних ставок на українському ринку з курсом іноземної валюти. Коефіцієнт кореляції курсу іноземної валюти і процентних ставок на ринку становить 0.19 (див. таблицю 3).

Валютний та фондовий ринки, що зазвичай функціонують у вигляді ор-

Таблиця 3. Кореляційна матриця цін на фінансовому ринку			
Кореляція фінансових ринків	Процентна ставка за міжбанківськими кредитами	Валютний курс грн./дол. США	Індекс ПФТС
Процентна ставка за міжбанківськими кредитами	1	0.19	-0.25
Валютний курс грн./дол. США	0.19	1	-0.02
Індекс ПФТС	-0.25	-0.02	1

Джерело: дані Національного банку України (<http://www.bank.gov.ua>), дані міжбанківського ринку FOREX.

ганізованих ринків, в Україні характеризуються негативною кореляцією. За період із 2007 року до квітня 2011-го кореляція між фондовим ринком та ринком іноземної валюти становила -2%. Знецінення національної валюти призводить до зниження реальних доходів від цінних паперів та їх інвестиційної привабливості, а отже, й до падіння фондових індексів.

Кореляція процентних ставок та фондових індексів визначається конкуренцією між грошовим та фондовим ринками. Зі зростанням процентних ставок капітал концентрується на грошовому ринку. У випадку зростання фондових індексів капітал переміщується на фондовий ринок, що водночас призводить до падіння процентних ставок на грошовому ринку. Така динаміка актуальна для українського фінансового ринку. Відповідно до наведених розрахунків коефіцієнт кореляції процентних ставок та фондових індексів становить -0.25.

Кореляції різних сегментів фінансового ринку повинні використовуватися банком у процесі визначення капіталу під ризиком, оскільки зростання одного виду ризику може стимулювати падіння іншого, що сприятиме уникненню переоцінки ризикованості банку.

ВИСНОВКИ

Перебуваючи на етапі становлення, український фінансовий ринок має свої особливості, що потребують урахування в процесі оцінки та управління ринковими ризиками банку. Відмінними рисами українського ринку є дефіцит довгострокових ресурсів та хронічні інфляційні процеси в економіці, що штовхають угору процентні ставки; слабкий розвиток фондового ринку, що не дає можливості адекватно оцінити фондовий ризик банку та управляти ним; недієвість на практиці нормального закону

розподілу ринкових цін та специфічні кореляційні зв'язки різних сегментів українського фінансового ринку. Ці особливості доцільно закласти в політику управління ризиками банку шляхом розробки відповідної методології з урахуванням дефіциту інформації та високого рівня невизначеності.

Комплексна система управління ринковими ризиками банку повинна включати всі етапи, починаючи від ідентифікації ризику й закінчуючи оцінкою та оптимальним розподілом капіталу під ризиком, методологічна база яких повинна гнучко реагувати на всі коливання фінансового ринку в контексті оцінки їх можливого впливу на фінансову стабільність банку.

Література

1. Опарін В.М. *Фінанси (Загальна теорія): Навч. посібник., 2-ге вид., доп. і перероб.* — К.: КНЕУ, 2002. — 240 с.
2. Савлук М.І., Мороз А.М., Пуховкіна М.Ф. та ін. *Гроші та кредит: Підручник / За заг. ред. М.І.Савлука* — К.: КНЕУ, 2001. — 602 с.
3. Набок Р., Приходько О. *Оцінка процентного ризику торгового портфеля банку з урахуванням вимог Базельського комітету з банківського нагляду // Вісник Національного банку України.* — 2008. — № 12. — С. 16–23.
4. "Методичні вказівки з інспектування банків "Система оцінки ризиків", затверджені постановою Правління Національного банку України від 15.03.2004 № 104.
5. Ник Бимс. *Мировой экономический кризис. 1991–2001 годы — 16 апреля 2002 г. [Електронний ресурс].* — Режим доступу: <http://www.wsns.org/ru/2002/apr2002/eco2-a16.shtml>.
6. Фрэнк Дж. Фабоцци, Джеральд У.Бьюэтоу, Роберт Р.Джонсон. *Справочник по ценным бумагам с фиксированной процентной ставкой, 7-е изд., том 1. Основы: Пер. с англ.* — М.: ООО "И.Д.Вильямс", 2008. — 928 с.
7. "Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України", затверджені постановою Правління Національного банку України від 02.08.2004 № 361.
8. Дж. Деклерк, Шибаев В. *Расчет экономического капитала как показатель зрелости системы управления рисками // Управление рисками.* — Deloitte & Touche — 2008. — № 1. — С. 21.
9. Мороз А.М., Пуховкіна М.Ф., Савлук М.І. та ін. *Центральний банк та грошово-кредитна політика: Підручник* — К.: КНЕУ, 2005. — 556 с.

Основні монетарні параметри грошово-кредитного ринку України у травні 2012 року

Структура кредитів, наданих Національним банком для підтримання ліквідності банків України у травні 2012 р. (в розрізі інструментів)

Показники	2012 р.	Відсотки У тому числі за травень
Обсяги рефінансування банків, усього	100.00	100.00
У тому числі через:		
– кредити “овернайт”, надані через постійно діючу лінію рефінансування	7.99	19.63
– кредити рефінансування, надані шляхом проведення тендера	15.93	20.98
– операції прямого РЕПО	76.08	59.39
– інші короткострокові кредити	–	–
– стабілізаційні кредити	–	–
– інші довгострокові кредити	–	–

Середньозважена процентна ставка за кредитами, наданими Національним банком для підтримання ліквідності банків України у травні 2012 р.

Показники	2012 р.	Відсотки річні У тому числі за травень
Середньозважена процентна ставка за кредитами рефінансування, всього	8.68	7.96
У тому числі за:		
– кредитами “овернайт”, наданими через постійно діючу лінію рефінансування	8.82	8.70
– кредитами, наданими шляхом проведення тендера	8.35	7.52
– операціями прямого РЕПО (розрахунково)	8.74	7.88
– за іншими короткостроковими кредитами	–	–
– стабілізаційними кредитами	–	–
– іншими довгостроковими кредитами	–	–

Процентні ставки банків за кредитами та депозитами у національній валюті у травні 2012 р.*

Показники	Травень 2012 р.	Відсотки річні
На міжбанківському ринку:		
за кредитами, наданими іншим банкам**	5.8	
за кредитами, отриманими від інших банків**	5.7	
за депозитами, розміщеними в інших банках	6.2	
за депозитами, залученими від інших банків	6.4	
Фізичним та юридичним особам:		
за кредитами**	14.5	
за депозитами	9.5	

* За щоденною звітністю банків; відображено вартість кредитів (депозитів), фактично наданих (отриманих) банками.

** Без урахування ставок за кредитами “овердрафт”.

Темпи зростання грошової маси у травні 2012 р.

Агрегати грошової маси	01.01.2012 р.		01.02.2012 р.		01.03.2012 р.		01.04.2012 р.		01.05.2012 р.		01.06.2012 р.	
	%	Млн. грн.	%	Млн. грн.	%	Млн. грн.	%	Млн. грн.	%	Млн. грн.	%	Млн. грн.
Готівка. Гроші поза банками												
M0, % до початку року	105.3	9 674.9	95.8	–8 034.2	96.8	–6 198.1	97.5	–4 752.3	100.9	1 810.1	101.1	2 135.9
M0 + переказані кошти в національній валюті												
M1, % до початку року	107.3	21 153.1	97.3	–8 356.8	96.5	–11 006.9	99.2	–2 410.4	101.5	4 792.1	100.8	2 587.7
M1 + переказані кошти в іноземній валюті та інші кошти												
M2, % до початку року	114.2	84 960.1	98.6	–9 803.5	99.2	–5 576.6	100.9	6 345.2	102.2	15 138.5	101.9	13 098.5
M2 + цінні папери власного боргу банків												
M3, % до початку року	114.7	87 643.0	98.5	–10 043.3	99.1	–5 827.7	100.8	5 787.8	102.7	18 174.8	102.3	15 557.5

Примітка. Облікова ставка Національного банку України у травні 2012 року не змінювалася і, починаючи з 23.03.2012 р., становить 7.5% річних.

Відповідно до постанови Правління НБУ від 21.03.2012 р. № 102 з 31 березня 2012 року встановлено такий порядок формування обов'язкових резервів банками України:

– на окремому рахунку в Національному банку України № 3203 “Кошти обов'язкових резервів, що перераховані банками” – у розмірі 60% від суми обов'язкових резервів, що сформовані за попередній звітний період резервування;

– на кореспондентському рахунку банку в Національному банку України – залишок суми обов'язкових резервів, сформованих згідно з установленими нормативами на відповідний період.

Обсяг обов'язкових резервів, який має зберігатися щоденно на початок операційного дня на кореспондентському рахунку банку в Національному банку України, має бути не меншим, ніж 30% від суми обов'язкових резервів, що сформовані за попередній звітний період резервування.

Крім того, встановлено такі нормативи обов'язкового резервування для формування банками обов'язкових резервів:

– строкові кошти і вклади (депозити) юридичних і фізичних осіб у національній валюті – 0; короткострокові кошти і вклади (депозити) юридичних і фізичних осіб в іноземній валюті – 8; довгострокові кошти і вклади (депозити) юридичних і фізичних осіб в іноземній валюті – 2; кошти вкладів (депозитів) юридичних і фізичних осіб у національній валюті на вимогу і кошти на поточних рахунках – 0; кошти вкладів (депозитів) юридичних і фізичних осіб в іноземній валюті на вимогу і кошти на поточних рахунках – 8.5; кошти, які залучені банками від банків-нерезидентів та фінансових організацій-нерезидентів у національній валюті – 0; кошти, які залучені банками від банків-нерезидентів та фінансових організацій-нерезидентів в іноземній валюті (крім російських рублів) – 2; кошти, які залучені банками від банків-нерезидентів та фінансових організацій-нерезидентів у російських рублях – 0.

Банкам дозволено зараховувати для покриття обов'язкових резервів, що формуються на окремому рахунку в Національному банку України № 3203 “Кошти обов'язкових резервів, що перераховані банками”, придбані ними цільові облігації внутрішніх державних позик України, випущені з метою залучення коштів для фінансування заходів, пов'язаних із підготовкою і проведенням чемпіонату Європи 2012 року з футболу в Україні, у розмірі 50% від їхньої номінальної вартості.

З 02.10.2009 р. за залишками коштів обов'язкових резервів, що перераховані банками на окремий рахунок у Національному банку України, Національний банк нараховує проценти в розмірі 30% від облікової ставки Національного банку України за умови дотримання банком порядку формування та зберігання обов'язкових резервів (постанова Правління НБУ від 29.09.2009 р. № 567).

Слід зазначити, що з 31 травня 2012 року встановлено такий порядок формування обов'язкових резервів (постанова Правління НБУ від 18.05.2012 р. № 197):

– на окремому рахунку в Національному банку України № 3203 “Кошти обов'язкових резервів, що перераховані банками” – у розмірі 50% від суми обов'язкових резервів, що сформовані за попередній звітний період резервування;

– на кореспондентському рахунку банку в Національному банку України – залишок суми обов'язкових резервів, сформованих згідно з установленими нормативами на відповідний період.

Обсяг обов'язкових резервів, який має зберігатися щоденно на початок операційного дня на кореспондентському рахунку банку в Національному банку України, має бути не меншим, ніж 40% від суми обов'язкових резервів, що сформовані за попередній звітний період резервування.

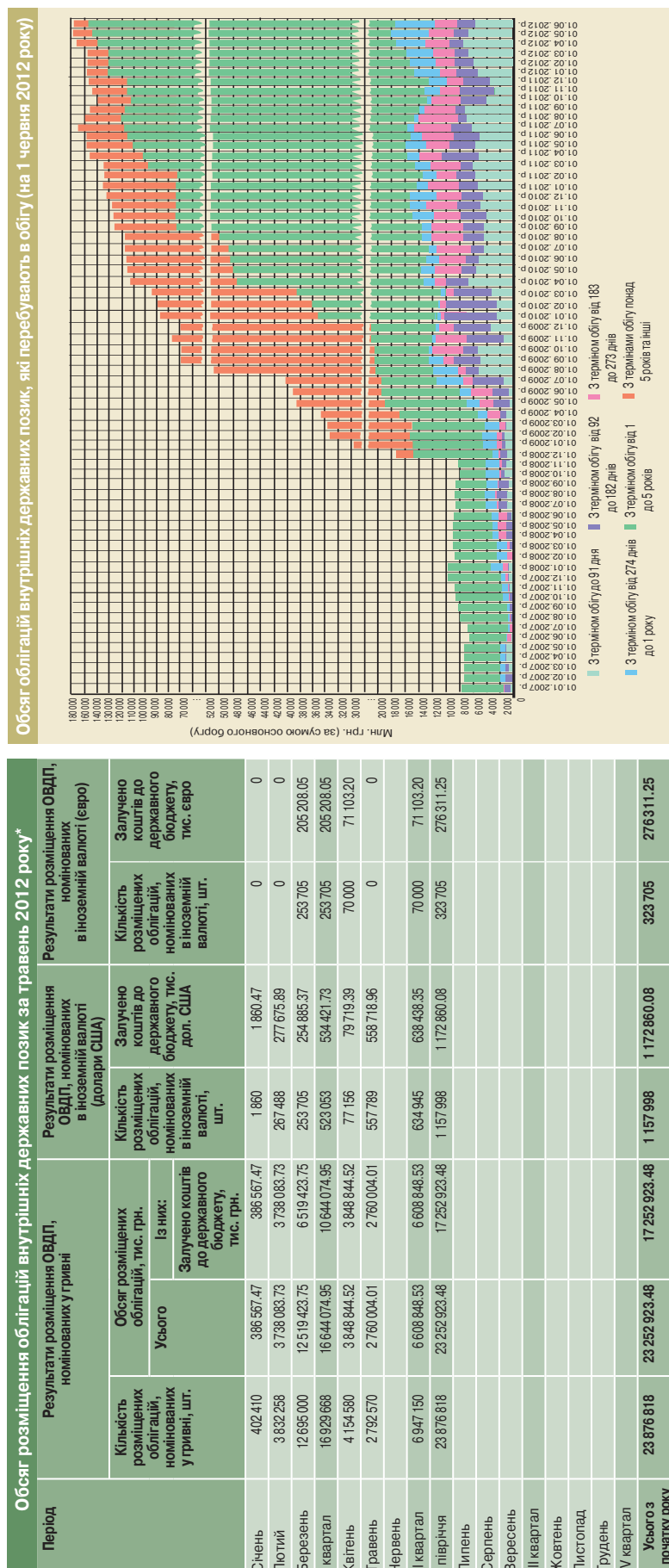
На замовлення “Вісника НБУ” матеріали підготовлено працівниками Генерального департаменту грошово-кредитної політики Національного банку України.

Ринок державних цінних паперів України у травні 2012 року

Результати розміщення облігацій внутрішніх державних позик, номінованих у національній валюті, у травні 2012 року

Номер розміщення	Дата проведення розрахунків за придбані облігації	Пропозиція				Результати розміщення			Встановлений рівень дохідності облігацій, %	Середньозважений рівень дохідності облігацій, %
		Встановлені обмеження на загальну кількість розміщення облігацій, шт.	Номінал облігацій, грн.	Розмір купона на одну облігацію, грн.	Термін погашення облігацій	Кількість розміщених облігацій, шт.	Усього	Залучено коштів до державного бюджету від розміщення облігацій, тис. грн.		
148	04.05.2012 р.	-	1 000	-	01.05.2013 р.	-	-	-	-	-
149	04.05.2012 р.	-	1 000	-	15.04.2015 р.	-	-	-	-	-
150	04.05.2012 р.	50 000	1 000	71.50	05.04.2017 р.	50 000	50 438.50	50 438.50	14.30	14.30
151	04.05.2012 р.	50 000	1 000	-	17.04.2019 р.	50 000	50 167.50	50 167.50	14.00	14.00
152	10.05.2012 р.	352 000	1 000	-	08.05.2013 р.	352 000	308 980.16	308 980.16	14.00	14.00
153	10.05.2012 р.	-	1 000	-	07.05.2014 р.	-	-	-	-	-
156	10.05.2012 р.	500 000	1 000	71.50	05.04.2017 р.	500 000	505 530.00	505 530.00	14.30	14.30
157	10.05.2012 р.	-	1 000	-	17.04.2019 р.	-	-	-	-	-
158	16.05.2012 р.	12 500	1 000	-	08.05.2013 р.	12 500	10 994.50	10 994.50	14.00	14.00
159	16.05.2012 р.	-	1 000	-	07.05.2014 р.	-	-	-	-	-
160	16.05.2012 р.	850 000	1 000	-	13.05.2015 р.	850 000	850 000.00	850 000.00	9.30	9.30
162	16.05.2012 р.	-	1 000	-	05.04.2017 р.	-	-	-	-	-
163	16.05.2012 р.	800 000	1 000	-	17.04.2019 р.	800 000	801 942.00	801 942.00	14.20	14.13
164	18.05.2012 р.	-	1 000	-	08.05.2013 р.	-	-	-	-	-
165	18.05.2012 р.	-	1 000	-	06.05.2015 р.	-	-	-	-	-
166	18.05.2012 р.	-	1 000	-	05.04.2017 р.	-	-	-	-	-
167	18.05.2012 р.	-	1 000	-	17.04.2019 р.	-	-	-	-	-
168	23.05.2012 р.	-	1 000	-	08.05.2013 р.	-	-	-	-	-
169	23.05.2012 р.	-	1 000	-	07.05.2014 р.	-	-	-	-	-
170	23.05.2012 р.	-	1 000	-	13.05.2015 р.	-	-	-	-	-
173	25.05.2012 р.	-	1 000	-	08.05.2013 р.	-	-	-	-	-
174	25.05.2012 р.	-	1 000	-	20.05.2015 р.	-	-	-	-	-
175	25.05.2012 р.	128 070	1 000	71.50	05.04.2017 р.	128 070	131 776.35	131 776.35	13.95	13.95
176	25.05.2012 р.	-	1 000	-	17.04.2019 р.	-	-	-	-	-
177	30.05.2012 р.	-	1 000	-	08.05.2013 р.	-	-	-	-	-
178	30.05.2012 р.	-	1 000	-	07.05.2014 р.	-	-	-	-	-
179	30.05.2012 р.	50 000	1 000	-	13.05.2015 р.	50 000	50 175.00	50 175.00	9.30	9.30
Разом						2 792 570	2 760 004.01	2 760 004.01		

Результати розміщення облігацій внутрішніх державних позик, номінованих в іноземній валюті (долари США), у травні 2012 року									
Номер розміщення	Дата проведення розрахунків за придбані облігації	Пропозиція				Результати розміщення			
		Встановлені обмеження на загальну кількість розміщення облігацій, шт.	Номинал облігацій, дол. США	Розмір купона на одну облігацію, дол. США	Термін погашення облігацій	Кількість розміщених облігацій, шт.	Залучено коштів до державного бюджету від розміщення облігацій, тис. дол. США	Встановлений рівень доходності облігацій, %	Середньозважений рівень доходності облігацій, %
154	10.05.2012 р.	19 150	1 000	46.50	27.11.2013 р.	19 150	19 945.68	9.30	9.30
155	10.05.2012 р.	300 000	1 000	-	14.01.2015 р.	-	-	-	-
161	16.05.2012 р.	300 000	1 000	-	27.11.2013 р.	-	-	-	-
171	23.05.2012 р.	-	1 000	-	15.05.2013 р.	-	-	-	-
172	23.05.2012 р.	3 600	1 000	46.00	21.05.2014 р.	3 600	3 600.90	9.20	9.20
180	30.05.2012 р.	235 068	1 000	-	29.05.2013 р.	235 068	235 132.39	9.30	9.30
181	30.05.2012 р.	150 009	1 000	46.00	21.05.2014 р.	150 009	150 040.50	9.30	9.30
182	30.05.2012 р.	-	1 000	-	14.01.2015 р.	-	-	-	-
183	30.05.2012 р.	149 962	1 000	47.25	27.05.2015 р.	149 962	149 999.49	9.45	9.45
Разом						557 789	558 718.96		

За станом на 01.06.2012 р.

На замовлення “Вісника НБУ” матеріали підготовлено працівниками Генерального департаменту грошово-кредитної політики Національного банку України.

Сергей Арбузов. Поздравление с Днём бухгалтера.

Подари ребёнку улыбку.

Информация о мероприятиях в рамках празднования Международного дня защиты детей и награждении участников творческих конкурсов, организованных управлением Национального банка Украины в Харьковской области для воспитанников местных школ-интернатов и детей сотрудников управления.

Анатолий Гальчинский. Гетерогенизация системы денежных отношений: парадигма перспективы.

Рассмотрены новые тенденции в развитии денежных отношений, раскрыта логика их децентрализации и синергетической гетерогенизации, а также формирования новых функциональных объединений.

Николай Пацера. Учёные разных стран обсудили общие проблемы мировой банковской системы.

Отчёт о VII Международной научно-практической конференции “Международная банковская конкуренция: теория и практика”, состоявшейся в Украинской академии банковского дела Национального банка Украины (г. Сумы) 24–25 мая 2012 года.

Юрий Шоломицкий. Использование индикаторов объёмов монетарного сектора при определении взноса монетарных условий в потребительскую инфляцию.

Представлена модель потребительской инфляции для Украины с акцентом на определение влияния изменения объёмов монетарных индикаторов. Определены и охарактеризованы основные факторы инфляции на протяжении 2003–2011 гг. в Украине.

Изменения и дополнения к Государственному реестру банков, внесённые в мае 2012 г.

Банки, исключённые из Государственного реестра банков в мае 2012 г.

Анатолий Дробязко. Инфраструктура банковского сектора: вопросы определения, структуризации и развития.

Сделана попытка систематизации уровней финансовой структуры и определения основных проблем, имеющих место в учреждениях, активно сотрудничающих с банками.

Перечень лиц, которым продлён срок действия сертификатов на право осуществления функций временного администратора и ликвидатора банков (по состоянию на 01.07.2012 г.).

Перечень лиц, чьи сертификаты на право осуществления функций временного администратора и ликвидатора банков утратили силу или аннулированы (по состоянию на 01.07.2012 г.).

Анна Кищенко. Оптимизация прибыли структурной единицы банковского учреждения.

Анализируется соотношение доходов и расходов банковских отделений, предлагается математическая модель, применение которой, по мнению автора, позволит максимизировать доход каждой структурной единицы банка, повысит эффективность и рентабельность всей банковской сети.

Игорь Корнейчук. Количественная методика оценки эффективности работы руководящего состава банковских учреждений и риски её внедрения.

Рассматривая проблему экономического измерения эффективности работы руководящего звена банка, автор предлагает собственную методику, анализирует риски, связанные с её применением.

Борис Самородов. Методологические основы использования теории оптимизации в банковском деле.

Предлагается использовать математическую модель классической задачи нелинейного программирования для оптимизации финансовых показателей банковской деятельности с целью повышения рейтинга конкретного банка в сравнении с банками-конкурентами.

Основные показатели деятельности банков Украины на 1 июня 2012 года.

Николай Дмитренко. Учим быть успешными.

О достижениях и перспективах развития Черкасского института банковского дела Университета банковского дела НБУ рассказывает его директор.

Наталья Кузьма. Первый в Украине Центр социокультурной реабилитации для слепых.

Благодаря ежегодной студенческой акции “Аукцион надежд”, Университет банковского дела направляет собранные средства для помощи инвалидам по зрению и слуху.

Артём Скрипник. Проблемы банковской системы исследует молодежь.

Заметки со II научно-практической конференции студентов, аспирантов и молодых ученых “Проблемы обеспечения эффективного функционирования и стабильного развития банковской системы Украины”, состоявшейся в Университете банковского дела Национального банка Украины.

Официальный курс гривни к иностранным валютам, устанавливаемый Национальным банком Украины один раз в месяц (за май 2012 года).

Официальный курс гривни к иностранным валютам, устанавливаемый Национальным банком Украины ежедневно (за май 2012 года).

Владимир Бобиль. Усовершенствование системы гарантирования вкладов в условиях современного финансового кризиса.

Рассмотрены разные виды систем гарантирования вкладов, даётся характеристика работы Фонда гарантирования вкладов физических лиц в современных условиях, исследуются пути усовершенствования системы гарантирования вкладов в период финансового кризиса.

Наталья Билань. Особенности прогнозирования финансового рынка Украины и их учёт при оценке рыночных рисков банков.

Анализируются проблемы риск-менеджмента банка, которые могут возникнуть в процессе оценки рыночных рисков и связаны с особенностями отечественного финансового рынка. Предложены модели прогнозирования рыночных рисков.

Основные монетарные параметры денежно-кредитного рынка Украины в мае 2012 года.

Структура кредитов, предоставленных Национальным банком для поддержания ликвидности банков Украины, средневзвешенная процентная ставка по кредитам, предоставленным Национальным банком для поддержания ликвидности банков Украины, процентные ставки банков по кредитам и депозитам в национальной валюте, динамика роста денежной массы по состоянию на 01.06.2012 г.

Рынок государственных ценных бумаг Украины в мае 2012 года.

Сергей Дмитров, Татьяна Медвидь. Разногласия в оценивании коррупции.

Исследуется проблема оценивания коррупции в современных социально-экономических условиях. Рассматривается необходимость разработки новых инструментов, которые позволят делать более объективные выводы и помогут сформировать обоснованное восприятие указанного явления социумом.

О выпуске в обращение памятной монеты “Мальва”.

Официальное сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание памятной монеты номиналом 2 гривни, посвящённой одному из символов Украины — мальве — цветку, который олицетворяет любовь к родной земле, к своему народу и является одним из самых любимых у украинцев. Фотоизображение аверса и реверса монеты.

О выпуске в обращение памятной монеты “Сидір Ковпак”.

Официальное сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание памятной монеты номиналом 2 гривни, посвящённой военному и государственному деятелю, дважды Герою Советского Союза Сидору Артемьевичу Ковпаку. Фотоизображение аверса и реверса монет.

О выпуске в обращение памятной монеты “УЄФА. Євро 2012. Україна — Польща”.

Официальное сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание памятных монет номиналами 10 гривень и 10 злотых, посвящённых важному спортивному событию — финальному турниру чемпионата Европы по футболу, проведённому в Украине и Польше в 2012 году. Набор состоит из двух памятных монет — Национального банка Украины и Национального банка Польши, вложенных в общую капсулу. Фотоизображение аверса и реверса монет.

Юрий Матвийчук. “1000-річчя заснування Софійського собору” — лучшая монета Украины 2011 года.

Сообщение о результатах конкурса “Лучшая монета года Украины”, в котором оценивались монеты 2011 года чеканки.

Юлия Коваленко. Формирование комплементарной модели финансового сектора экономики.

Исследуется формирование модели финансового сектора в Украине. Определены основы формирования комплементарной модели этого сектора в глобализированной экономической среде, что позволит ускорить развитие отечественного финансового сектора.

Роман Подвысоцкий. Парусная регата на Кубок Вадима Гетьмана.

Сообщение о результатах проведения тринадцатого сезона самой престижной украинской парусной регаты на Кубок Вадима Гетьмана, которая проходила в начале июня в акватории Киевского водохранилища.

ANNOTATIONS

Serhii Arbuzov. *Congratulation of NBU Governor Serhii Arbuzov to banking system employees on the occasion of the Accountants' Day.*

Give a child a smile.

Information about events under the auspices of the celebration of the International Day for the Protection of Children, where participants of competitions held by the NBU Administration in the Kharkiv region for inmates of local children homes and children of NBU employees were awarded.

Anatolii Halchynskiy. *Heterogenization of the finance system: prospect paradigm.*

Observed are new tendencies in the finance development, disclosed was the logic of their decentralization and synergetic heterogenization, and formation of new functional unifications.

Myhola Patsera. *Scientists from different countries discussed common problems of the world banking system.*

Report on the 7-th International theoretical and practical conference "International banking competition: theory and practice", which took place in the Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine (Sumy City) on May 24-25, 2012.

Yurii Sholomytskyi. *The use of indicators of monetary sector volumes in determination of the contribution of monetary conditions to consumer inflation.*

The author introduces the model of consumer inflation for Ukraine, making an emphasis on the determination of an impact of monetary indicators changes. Given and characterized are key inflation factors for 2003-2011 in Ukraine.

Amendments to the State Register of Banks made in May 2012.

Banks excluded from the State Register of Banks of Ukraine in May 2012.

Anatolii Drobiazko. *The banking sector infrastructure: issues of determination, structuring and development.*

Made is an attempt at systematization of financial structure levels and detection of the basic problems, which occurred in institutions, engaged in active cooperation with banks.

List of persons whose certificates of a right to carry out duties of temporary administrator and liquidator of banks were extended (as of 1 July 2012).

List of persons whose certificates of a right to carry out duties of temporary administrator and liquidator of banks were stale or decertified (as of 1 July 2012).

Hanna Kishchenko. *Optimization of profits of the banking institution base unit.*

Analyzed is income-expense ratio of bank branches, proposed is the mathematical model, application of which (in the judgment of the author) will increase profits of each bank base unit, efficiency and profitability of the whole banking network.

Ihor Korneichuk. *Quantitative methods for estimation of the performance of supervisory personnel of banking institutions and risks of their implementation.*

Considering the problem of economic measuring of the performance of supervisory personnel of banking institutions, the author offers its own methods and analyzes risks related to their use.

Borys Samorodov. *Methodological fundamentals of the use of the optimization theory in banking.*

Suggested is the mathematical model of the classical problem of the non-linear programming for optimization of financial indicators of banking in order to increase the rating of a certain bank in comparison with banks-competitors.

Main indicators of activities of Ukrainian banks as of 1 June 2012.

Mykola Dmytrenko. *We teach to be successful.*

Report on achievements and development perspectives of the Cherkasy Institute of banking of the University of banking of the National Bank of Ukraine.

Natalia Kuzma. *The first Ukrainian Center of social and cultural rehabilitation for blinds.*

The University of banking of the National Bank of Ukraine granted funds

to help visually and hearing handicapped persons gathered due to annual students' action "Auction of Hopes".

Artem Skrypnyk. *The youth investigates banking system problems.*

Notes about the 2nd scientific and practical conference of postgraduates, students, and young scientists "Problems in effective operation and stable development of the banking system of Ukraine" held in the NBU Banking University.

Official exchange rate of hryvnia against foreign currencies established monthly by the National Bank of Ukraine (in May 2012).

Official exchange rate of hryvnia against foreign currencies established daily by the National Bank of Ukraine (in May 2012).

Volodymyr Bobyl. *Deposit guarantee system improvement under modern financial crisis.*

Considered are different types of deposit guaranteeing, characterized is the work of the Deposit Guarantee Fund under modern conditions, discussed are means of the deposit guarantee system during the financial crisis.

Natalia Bilan. *Peculiarities of forecasting of Ukraine's financial market taken into account when assessing market risks of banks.*

Discussed are problems of bank's risk management, which can appear in the process of assessment of market risks related to peculiarities of the domestic financial market. The author suggests models for market risks forecast.

Major monetary parameters of the monetary market of Ukraine in May 2012.

Volumes of NBU loans for support of banks liquidity, average weighted interest rates on NBU loans for support of banks liquidity, interest rates of banks on national currency loans and deposits, dynamics of money supply growth as of 1 June 2012.

Government securities market in Ukraine in May 2012.

Serhii Dmytrov, Tetiana Medvid. *Difference of corruption assessment.*

Discussed is the problem of corruption assessment in modern socio-economic conditions. The authors consider the necessity of the development of new instruments that will permit more objective conclusions and help to form the reasonable perception of the above mentioned phenomenon by the society.

Putting into circulation the commemorative coin "Mallow".

Official report on putting into circulation and numismatic description of the 2 hryvnia commemorative coin dedicated to one of Ukrainian symbols – mallow, the flower embodying love to the native land and people, which is dear for Ukrainians. The photos of the coin obverse and reverse are given.

Putting into circulation the commemorative coin "Sydir Kovpak".

Official report on putting into circulation and numismatic description of the 2 hryvnia commemorative coins dedicated to Sydir Kovpak, the famous son of the Ukrainian people, military man and statesman, double Hero of the Soviet Union. The photos of the coin obverse and reverse are given.

Putting into circulation the commemorative coin "UEFA. Euro 2012. Ukraine-Poland".

Official report on putting into circulation the 10 hryvnia commemorative coin dedicated to the important sport event, the final tournament of the European Football Championship held in Ukraine in 2012. The coin is included in the set of two commemorative coins of the National Bank of Ukraine and National Bank of Poland which are enclosed in a common capsule. The photos of the coin obverse and reverse are given.

Yurii Matviichuk. *"The Millennial Anniversary of Saint Sophia Cathedral Foundation" is the best coin of Ukraine in 2011.*

Information about results of the contest "The best coin of the year of Ukraine", in which coins issued in 2011 were appreciated.

Yulia Kovalenko. *Formation of a complementary model of the economy's financial sector.*

Discussed is formation of a model of the financial sector of Ukraine. Determined is the basis of formation of a complementary model of the sector in the globalized economic environment, which will facilitate the development of the domestic financial sector.

Roman Pidvysotskyi. *Sails of success and inspiration.*

Information about results of the 30th season of the most prestigious Ukrainian regatta for the Vadym Hetman Cup held at the beginning of June in the water area of the Kyiv Reservoir.